

CSÉRT

12 / APRIL

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ 10. SZÁM

1992. TAVASZ

ÁRA: 89 Ft

Kedves Honti Laci, Maurer Gyuri, 3. Part szerkesztők és olvasók!

Sziasztok!

Az őszi számban közzéttem egy új rovat indulásának lehetőségét, amennyiben érkeznének levelek, írások, „Én-üzenet” címmel ki-ki saját autentikus életéről, illetve annak esetleges nehézségeiről.

Kitaláltam a HUHIR (humanisztikus hirdetés) fogalmát is, amelyet szívesen vettem volna egy-egy ilyen bemutatkozó-levél, írás kapcsán. Jelenthetem – sem nem büszkén, sem nem örömmel –, hogy „felhívásomra” egyetlenegy levél sem érkezett, de egy szál sem.

Megdöbbsentem és az okokat kerestem.

Döbbsentem és oknyomozásom tartott egészen addig, amíg a téli számban el nem olvastam Honti Laci (azért szólítom így, mert régi ismerősök vagyunk) írásait, és akkor azon nyomban megvilágosodtam. Mert végül is lett egy új rovat (ez tehát benne volt a „levegőben”) az emberi kapcsolatokról, s az azokban és általuk létrejövő belső fejlődési szintek lehetőségeiről.

Laci számomra egy óriási szóttest nyújtott gondolatai leírásával, egy olyan alapszóttest, amelybe aztán ki-ki maga beleszöheti a saját gondolatait, akár én is.

A humanisztikus hirdetés mikéntjét is megfogalmazta Laci, bár szerintem az is elegendő, hogy TUDJ RÓLAM még akkor is, ha éppen semmi fantasztikus akciót nem készítek elő, sem helyileg, sem globálisan, hanem csak úgy élek, mégpedig egyre megvilágosodottabban, egyre tisztábban, egyre szebben, egyre jobban, egyre hitelesebben, egyre adekvántabban a kimondott szavaimhoz, az elgondolt gondolataimhoz. Tudj rólam, hogy legjobb szándékaim szerint haladok a belső utamon és teszem azt, amit az élet itt és most számomra feladatként kijelölt.

Szeretném, ha minél többen kaphatnának szót azok, akik nem hozzáértő szakemberek, s azt is szeretném, ha a hozzáértő szakemberek mindennapi emberi mivoltukban nyilatkoznának meg előttünk arról, hogy éppen most mi fáj nekik a saját életükben vagy minek örülnek, s mindezek milyen felismerésekre vezetnek, milyen változtatásokra sarkallják őket. Számomra például a humanisztikus szinten már nem mindegy, hogy hogyan szólok egy másik emberhez, hogyan érintek meg valakit, hogyan veszem magamhoz az ételt, hogyan ölelek meg egy fát és így tovább. De az sem mindegy, hogy az emberekért történő munkáim és cselekedeteim során hogyan jelölöm ki a saját határait, hogyan tartom kordában és nem fecserlem energiáimat, miként óvom s szeretem önmagamot éppen úgy, mint másokat (se nem imádatlaltal, se nem egoistán, se nem kisajátítósan). A transzperszonalitás szintjén pedig észlelem, hogyan s mikor történnek csodák az életemben nap mint nap, s ezért hogyan mondok köszönetet, vagy nehéz helyzetekben, amikor én már megtettem minden tőlem telhetőt, hogyan kérek segítséget a láthatatlan erőktől, s hogyan lesznek ezek az erők is társaim a mindennapi életemben. Ez a két szint – humanisztikus és transzperszonális – egyszerre és váltakozva, de jelen van parányi életem gyakorlatában.

Szükséges az is, hogy a humanisztikus szinten kijelölt határaiton bátran felül tudjak emelkedni, hogy képes legyek meglátni a mindenség céljait velem kapcsolatban (is). Mert ugyan lehetnek nekem gyönyörű választott céljaim, de azt nem felejtetem el, hogy velem is célja van a teljességnek, s ez a cél, az én igazi célom, mely ahogy Weöres Sándor írja „ismer engem” (nem szükséges tehát, hogy én is ismerjem, de

sok-sok gyakorlással némi sejtésem azért lehet róla), ám biztos vagyok benne, hogy akkor teszek „jót s jól”, ha ennek a célnak alázattal (nem megalázkodva) megfelelek. Mert ma már tudom, hogy az ember a természet része, s mint ilyen, nem vonhatja ki magát annak törvényei alól, de azt is tudom, hogy a láthatatlan erőknek éppen olyan része s részesei vagyunk, s hogy ezek hatásai alól sem vonhatjuk ki magunkat. Eme nagy erők megnyilvánulásainak észlelése nagyon jól eligazít bennünket az emberi dzsungelben és segít a „tanulás”, megértés, megvilágosodás folyamatában.

Ám azt is tudom s teszem, hogy nem hagyható ki a felelős, érett, egyéni – személyes cselekvés ahhoz, hogy a többi összes erő számunkra jóindulatúan, segítően nyilatkozzon meg.

A változásoknak így először az egyes ember szintjén kell megtörténniük ahhoz, hogy a nagyvilágban bármi is történjék, ami előrevivó, építő – bár úgy a jó, ha ez kölcsönhatásban fejlődik, azaz vannak nagy történések, változások kint is, bent is. Mivel hogy minden úgy teljes, ha egyensúlyban van.

Ám a belső munkát, az egyéni felelősséget, nem is beszélve a személyes fájdalomról, szenvedésekről, az „érlelő kín”-ról – nem hagyhatjuk ki, nem spórolhatja meg magának senki sem.

Az én jelenlegi félelmem pedig éppen az, hogy egyre többen fognak takarózni nagy és hangzatos szavakkal, elméletekkel, akár például GAIA megmentése érdekében is, és gyülekeznek kivont zászlaja alatt anélkül, hogy bennük, saját magukban a belső érés végbement volna. Ebben az esetben pedig semmi jó nem várható. Minden ugyanúgy vissza fog ütni, mint ahogy az eddig is történt. Mindaddig, amíg az ember nem képes a szavaihoz, gondolataihoz, szándékaihoz, a kis és nagy erőknek megfelelően és hitelesen élni az életét.

A belső „munkánk” biztos támpontokat és fogódzókat adhat ahhoz, hogyan s miként végezzük a „külső munkánkat”.

A lap 41. oldalán picit hirdetést (HUHIR) olvashatsz a saját külső tevékenységedről, melyet csakis akkor tudok jól folytatni, ha megegyezik a világmindenség velem kapcsolatos céljaival – ehhez pedig a belső munkámat el kell végeznem nap mint nap párhuzamosan a külsővel.

De van még valami: a lényegi lét létezik bennem, testet ölt, érzékelem, megélem, de elmondani, leírni, eltáncolni, megfesteni, elzenélni stb. – úgy érzem most – soha nem fogom tudni teljesen, mert az a lényege, hogy kifejezhetetlen – vagy éppen az, hogy millió és egy módon közelíthető meg.

Lélekkel érthető meg csak belőle valami, ezzel „vehető” (ahogy az azt Szűz Máriáról mondták). Ehhez a „vétélhez” tudnunk kell valami nagyon fontosat – és persze minden „vétélhez”, minden észleléshez, minden megértéshez, megsejtéshez tudnunk kell felülemelkednünk az EGO-n és ráhangolódunk egymásra, a világra és önmagunkra. Mert az isteni rész biztosan bennünk van – mindenkiben. De ha már úgy is érezzük, hogy rengeteget tudunk, érzünk, sejtünk, istenek azért akkor sem vagyunk. És istent játszani emberként – istenkísértés lenne.

1 Bors Mária
NYÍLT LEVÉL...

4 Bartos Tibor
SIBBOLETH
„Ha szigorú miniszterelnökömmek volnék, én ilyen fegyelmezetlen bandához nem is csatlakoznék, mint ezek az európaiak.”

14 Szebeni Olivér
MÁS VALLÁSÚAK
„Minden kisegyháznak van saját történelme, úgyhogy a szembeállítás a történelmi egyházakkal önmagában diszkriminatív.”

18 Fernando Pessoa
HÍRNÉV ÉS LÁNGELME – HEROSZTRATOSZ
(Pál Ferenc fordítása) *„Csak két olyan állandó formája van a létezésnek, amellyel érdemes élni az életet – egy vallás magasrendű gyönyörűségével vagy valamiféle veszteség magasrendű bánatával.”*

25 Velimir Hlebnyikov
HÁROM VERS
(Turcsány Péter fordítása)

28 Reményi Imre – N.J.
A BÖLCSESSÉG SHAW-JA

30 Kiszely Károly
TRANZITLAVINA
Az osztrák tranzitautópályák mentén – a valaha bélgért fölvirágzás helyett – munkanélküliséget, tönkrement erdőket, elnéptelenedett panziókat, negyven-szeres rákgyakoriságot tapasztalunk. Fel hát magyar útépítők...!

33 Kiss Károly
MESTER ÉS TANÍTVÁNY
„A környezetvédelem mára inflálódot jelszavai végtelenül veszélyessé váltak: mintha ítéletvégrehajtók versengének, melyikük módszere kíméletesebb.”

36 Mangel Gyöngyi
AZ ENERGIA NEM VÉSZ EL...
A rendszerváltás nem hozott váltást az energiapolitikában – és bár a gátról levonult az építő buzgalom árja – még távolról sem „a kicsi a szép”. Politikusaink gondolkodás nélkül bevezik az energiaigény növekedését jövendőlf „fejlődés-meséket”, pedig a tét nem kicsi: tájékozatlanságunkat kihasználva elsőnek-e nekünk néhány óriás-erőművet a „segítőkész” nyugati cégek.

39 **EGYMÁSRÓL**

Hírek, kezdeményezések, programok

43 György Lajos

VÉLETLEN VAGY CÉLTUDATOS EVOLÚCIÓ?

46 Rudolf Steiner

ANTROPOZÓFIA IV. előadás

A növényvilág és a szobrászat, az állatvilág és a festészet közös principiumáról Goethe és Haeckel tevékenysége kapcsán, valamint arról, hogy a világ titkai akkor tárulnak fel előttünk, ha az egzakt kutatás módszerét művészi érzékkel fejlesztjük tovább.

53 Székely György

OLVASÁS A TERMÉSZET KÖNYVÉBEN

„tudom, mit kell tennem, ha ezt olvasom: 'Két óra van.' – eltekinteni a szavaktól és összefüggésüket olvasni –; de nem tudom, mi a teendő, ha vadkacsákat látok fürödni egy tóban.”

56 Honti László

A SZEMÉLYES SZABADSÁG ÉS ÖNMEGVALÓSÍTÁS

„Attól kezdve, hogy belső szabadságom felnő egy szintig, már minden egyéb csak egyre szabadabbá tesz.”

63 Schmidt Róbert

RITUÁLÉ

66 Borsos Béla

TALÁLKOZÁS A DÉLI BOSZORKÁNNYAL

„Igazat hazudik, de nem tudom megmondani, miért. Saját ideáimat hallottam visszhangozni, mégsem tudtam örülni nekik.”

74 **ÉLETTÉR ÉS ÉLETMÓD**

A Bokor katolikus bázisközösség 1986-os ökológia-tanácskozásának vitaindítója.

MUNKATÁRSÁK

Bartos Tibor
Halász Tünde
Honti László
Maurer György (főszerkesztő)
Simonyi Gyula
Tolnay Imre
Tóth Csaba

Felelős kiadó: Maurer György
ISSN: 0865-3704

Megjelenik: Tavasszal – Nyáron – Őszel – Télen.
Kiadja: Harmadik Part Alapítvány
H-1124 BUDAPEST Németszőlgyi út 120. Tel.: 155-7565
Számilaszám: MHB 323-10528

Szerkesztés: Alapítvány Kiadó Kft. Tel.: 121-1198
Készült az OSZK Nyomdatáiban
Vezető: Burány Tamás

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tiszteletpéldányt.

The materials published by the THIRD SHORE can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board thereby asks for notice or complimentary copies in case of re-publication.

Az olvasók támogatásával készült.

Sibboleth

Nyáron megszólaltak a fegyverek déli határainkon. A hadakozók hullottak, a közjűk szorultak, azok menekültek a háborúk ősi rendje szerint. A háborús képek helyszíni közvetítése megdöbbenést okozhatott, meglepetést alig. Szokatlanul legfeljebb az tetszett, hogy a két szembenálló fél sajtója még egyre fenyegetőzött, hogy ebből háború lesz, majd meglátjuk. Mintha én a kedves szomszédomat, akivel annyira egy nyelvet beszélünk, hogy nevemet is egybeírom itt az övével, Baloghbartosnak, azt én fognám, meglőném, mint szerbhorvát a szerbhorvátot, majd ráíjesztenék: pukk! pukk! Lőttek már rendesen, csak nem tekintették háborúnak – máig nem tekintik, ha meggondolom, hiszen a csonka jugoszláv államelnökség nem szavazza meg az általános mozgósítást. Ha ezt a bökkenőt nem tekintem, csodálkozni egyetlenegyszer csodálkoztam a nyáron, amikor miniszterelnököm meglátogatta a Mohácsra menekültek táborát, és a képernyőn az esti hírekben megütődötten ráemelte a szemét és így szólt: „Ilyet! 1991-ben! Európa közepén!”

Megszéppentem, ahogy illik, amikor láttam, hogy miniszterelnökömet mennyire megszorítottam már megint, és keltem volna föl, hogy vigyem az ellenőrzőmet. Azután jutott eszembe csak, hogy énnálam legfeljebb egy nyárral látott többet, azért ha megfogadnám erősen, hogy kedves szomszédomat nem lövöm keresztül, akkor talán visszaülhetnek a helyemre és ámulhatok tovább.

Nahát! A többi, az időjárás, az Ultra Pampers meg a Postabank meg a sport már nem hozzám szólt. Más képsor pergett a szemem előtt. Hogy mik vannak Európában, 1991-ben! Jelentkezni mégsem jelentkeztem közben, mert árulkodni nem szép, de a Harmadik Part olvasóinak elmondhatom.

Mindannyiunk legkedvesebb szomszédjánál, elstüllyedt közös birodalmunk fővárosában, Bécsben a falakon „Idegenek kifele!” és „Fasiszták kifele!” feliratok váltakoznak. A „Bécs maradjon a bécsieké!” embermagas szabadságpárti állótábláin ugyanakkora ráfújó A-betű karikában. S ahogy a feliratok jelzik, hol az idegenek verődnek össze, hol a bőrfejük. A helyhatósági választások után kénytelen volt a főváros mind a lefasisztázott Szabadságpártot, mind a kaotának elszidott Zöldeket tanácsába beemelni, és a sajtó arra a következtetésre jutott, hogy az osztrák parlamenti váltógazdaság megbomlóban: az új szélsők erősödnek, a régi jófiúk lefolyának a tölcserén.

Így jár Svájc is. A karácsonyt meg az új évet Molotovkóttal ünnepelték országszerte, holott már a felénél kisebb állampolgári részvétellel lezajlottak a választások, és, mint a demokráciákban mindig, győzött a nép. A semmiből óriássá nőtt svájci Autópárt nemcsak a sebesség-

korlátozások megszüntetését követeli – szabad polgárnak szabad utat! –, hanem a Svájcban élő idegenek eltakarítását is. De éppígy megerősödtek a Zöldek, akik persze kevesebb autót és több idegent követelnek. Amiből az következik, hogy hol a bőrfejük verődnek össze, hol az idegenek. A tavaly 700 esztendősvájci állam nyögve és nyelve négy kultúrát fogott össze, de 701. évében úgy látszik, a kultúrából még a biztonság ilyen makacs bástyájának is megárt a sok. Amit Európa-szerte multikulturális társadalomként sóznának el a politikusok polgáraiknak, azt a svájci választásokon is némának maradt többség multikriminális társadalomnak nevezi. 1.000:100 volna az egészséges arány, nem tudni, ki szerint, amely azt mutatja, hogy egy ország hajója megtelt idegennel. Svájcra viszont ezerte százhatvan idegen jut.

A bécsire csak százhusz. Bejelentett. De legalább emmi a bejelentetlen. S ahogy mertül a hajó, egyszerre mindenkinek eszébe jut, hogy a császárváros lakosságának majd fele volt a Birodalom gyűlevésze. És mindenki feszeng. Franciaországról is csupán a rosszakarói rebegették korábban, hogy minden harmadik franciája idegen, vagyis bevándorlók első, második vagy harmadik nemzedékéből való. Hogy Franciaországban ma minden hetedik embert tartanak nyilván idegenként, az olyan statisztika, mint az NDK derűs erdő-statisztikája: amelyik erdő pusztulni kezdett, azt tarra vágják és nem kellett tovább nyilvántartani. Franciaországban idegen az, aki nem honpolgár s mihelyt honpolgárrá lesz, már francia. Eszerint tavalyelőtt franciákkal vívtak csador-háborút a franciák, hogy közoktatási kormányzatuk engedje-e iskolákban lányoknak az arcot borító mohamedán lepel viselését. Francia-francia kultúrharc tárgya volt az is, hogy az Afrikából származott fekete francia nők körülmetélését tűrjék-e francia földön tovább. Megtűrt hontalank mecseteket sem építhetnének szerte az országban.

Franciaország a nemzetállam szülőanyja, azért ha franciának vallja magát valaki, az francia és nem más. De ha nem? Az elzászi németek harca az iskolákért reménytelenebb, mintha csadorért küzdenének. Lotharingiában, a franciák halódó Ruhr-vidékén a napokban várják az ország legismertebb kabaréművésze és az Amnéville-i polgármester perének tárgyalását. A színész színpadról nácizta le a polgármestert iskolaiügyi buzgalmaért. Lotharingia az elmúlt évszázadban négyszer cserélt gazdát németek és franciák közt, és ezt a huzavonát megszenvedte szinte minden család. 13.000 német lakója hagyja el évente, mert unja, hogy lenácizzák. A vörös városban azonban ma éppen 22 nemzetiség él, elvándoroltak helyébe hozott vendégmunkások. A bretonok és a korzikaiak sem éppen hívei a nemzetállam francia eszményének. Csakhogy ezeket a régi bajokat új életre keltik a városok körül épült lakómezők

negyedek, a *banlieue*-k, ahol francia vagy idegen – egymásnak vadidegen mind, és maghrebiek, albánok, szudániak, horvátok, szenegáliak és szerbek egy óta fellángoló harcraíról senki nem tudja, osztályharc-e, faji harc, vagy a földrészek közötti Észak-Dél háborúját viszik-e színre az aszfalton. Pergetem a bevásárlóközpontok folyóvízvezetésének képeit, az ifjúsági bandaharcokat üzletek védelméért illetve kifosztásáért, de csak azért ilyen soká, mert tudom, hogy miniszterelnököm szívesen jár Franciaországba, jól ismeri a helyi szokást, és hallotta, hogy volt kollégája, Chirac meg a jelenlegi, Cresson asszony az idegeneket zajosnak és büdösnek nevezi, 1991-ben, Európában. Ezen szóval. De nem ilyen higgadtan, ezért Le Pen, a régi idegen-szakértő inti is gyarapodó választóit, hogy ne adják szavazatukat ilyen forrófejűekre.

Zenei átvezetés sem kell, Belgium pereg. Az Európai Közösség fészke. S ha filmem azt mutatná csak, hogy az *echte belgák* nem tudják, hová álljanak! Ha csak a szélsőséges Flamand Blokk mutatott volna sárga boxkesztyűt sikeres választási plakátján az idegeneknek! A gazdaságilag meggyengült frankofónok liberális pártja már légítársaságokkal tárgyalt, hogyan zsuppolhatná haza az *echte belgák*! Jó, a Zöldek itt is erősödtek valamit, de ők is gyanítják, hogy magyarországi földön a magyar nemzeti adósság mintegy tízszeresével Brüsszelsből Vuková lehet, ha 93-ban valóban kikiáltják itt a tizenkétszázéves Jugoszláviát.

Soha jobb lélektan pillanatot egyesítési tervekhez! Várom, hogy az európai film ötletes rendezője színesben álmolja meg a Duna-Konföderációt. De ahhoz még nem teljes a tohuvabohu. Mutat ellenben olyan európai államokat, amelyek évszázadaik során mintha immunitást szereztek volna az idegengyűlölet ellen. Ilyenek az olaszok. A *razzismo* mindig más országok fejéhez vágta, már azért is, mert fasisztával ők nemigen dobálózhattak ott, ahol bárkit eltalálhat.

A türelmes Itália a kivándorlók országa volt mind a 60-as évek végéig. Majd a gazdasági fellendülése során a kivándorlók helyére idegenek szállingóztak be lassan, illegálisan, észrevétlenül. De amikor Emilia kivénhedt vasműveiben, a Mezzogiorno gazdaságaiban, szicíliai halászhajókon már egymillió ázsiai, arab és fekete-afrikai gürcölt feketebéért, akkor életre kelt a *razzismo*. Hirtelen törvények, idegenverések és hazapaterolások következtek, vagy olyan drámai menekülthárítás, amelyet a TV mutatott – egy-két albán hajóval, holott Bariból tutajok, lélekvesztők ezreit kényszerítették vissza Durazzóba.

S mint Ausztriában, Svjácban, Franciaországban és Belgiumban, a történelmi púp is egyszerre vált kínossá Olaszország hátán. A felvilágosodott ipari Milánóban effélék a falfirkák: „Elég az állatkísérletekből! Használjunk nápolyiakat!” – „Rajta, Vezuv! Égesd meg őket!” – „Tűnjetek el, *terrone!*” – földezők, ahogy az északiak a délieket becézik. Itália északi és déli népének faji ellentéte a római birodalom történetébe ágyazott, mert Róma a délvideki mediterrán kultúrákat földspeculánsok kezére juttatta, azok latifundiumokká parcellázták és megművelésükre rabszolgákat telepítettek rájuk Afrikából-Ázsiából. Az Észak népe germán bevándorlókkal dúszult, a déli meg szaracénokkal a középkor századaiban – az albánok visszafordítása mögött is az az állami ijedelem, hogy éppen az albán telepeseik honosították meg a vérbosszút Szicíliában. A *razzismo* tehát él és virul, s az olasz parlament múlt

századi első ülésén elhangzott történelmi szló jámborabb óhaj, mint valaha: „Megteremtettük Olaszországot, most már csak az olaszokat kell megteremtünk.”

A rasszizmust Spanyolország is mások vétkének tulajdonította mindig. Hogy baszkjaik a hajdani fiúmei cápához és síófoki pofonhoz illő rendszerességgel vetik a bombát Madridban emberemlékezet óta, az épp olyan családi ügy, mint katalánjaik elszakadási igyekezete. Elvégre az egymillió halottat számláló polgárháborúban nem járhattak a végére mindennek. Hanem a legújabbban Spanyolországban is megjelenik a falakon a horogkereszt, a KKK (a Klu-Klux-Klan jeleként) és a *Mata Negros* – öld a négert, a Costa Brava kocsmáiban pedig elrekesztik a fehérsöntést a feketesöntéstől és a jobb étermek csak fehéreknek szolgálnak.

Kivándorló ország volt Spanyolország is, vendégmunkásai az észak-európai fellendülést táplálták munkaerővel. Az európai recesszió kezdetéig hazaküldött keresetük, évi egymillió dollár, a sokáig lankadozó hazai gazdaságnak fűtött alá. S mire a szocialisták kerültek uralomra 1982-ben, az üres munkahelyeket már 800.000 vendégmunkás töltötte ki, főleg fekete, de csupán a negyede legálisan. Leoni és asturiai bányákban a capaverdei feketék dolgoztak, a Barcelona körüli zöldség-övezetben marokkóiak.

Majd véget ért a gazdasági fellendülés Európában, és a spanyol vendégmunkások áradata megindult Nyugat-Németországból-Svjácból hazafelé. A spanyol szocialistáknak a Közös Piacba való bejutáshoz a munkavállaló idegenek jogait is rendezni kellett volna, ez azonban máig nem sikerült. A munkahelyekről kicsöppent vagy kiszorított, feketemunkán tengődő idegeneket késelések, tömegverekedések és „Zulu” fedőnevű rendőri akciók útján rendszabályozzák. Holott az idegenek száma nem is olyan ijesztő a lakosság lélekszámához mérten a svájci 1.000:164-hez képest. Spanyolországban csupán 1.000:9 az arány, Olaszországban 1.000:7. Azonban ne feledjük a történelmi púpot. A késelések vérszaga fölkorbácsolta a spanyol indulatokat a köztük élő legbékéesebb és legősibb kisebbség, a cigányok ellen. Évszázadokig bámulatos megértésben éltek, s most egyszerre a *Gitanos* a futótűzként terjedő kábítószerezés bűnbakjai, az idegengyűlölet továbbcsúszói...

Telefoncsöngés. Elpattan a filmem. Stockholmba szakadt brassai rokonom keres. Elfajzott székely ökelme, nyúlászívű és élveteg, nem is igen értekeztünk soha másról, csak a jó ételek- s italokról. Kérdem azért, hogy a tyúkot főzi-e. Mert akkora alumínium kuktát kért a legutóbb, amekkorába belefér egy tyúk, s olyat Svédországban nem kapni. Dehogy, azt mondja, most abagokat nyomkodok a képemen. Naponta tüntet a fiatalság Stockholm közepében és „fekete fejeket” követel. Hát aztán, mondom, szőke neked a hajad! Akkor magyarázza, hogy a fekete fej új hazájában az idegent jelenti – no meg azt is, amit a csonkaországi magyarok miteszsernek hívnak, a brassaiak abagnak. Képelem, milyen lehet a képed a zsíros tyúkoktól, gondolom rokoniasan, de vizsgáztal azért, hogy szőke teneked a szemed is, azért a svéd szót cifrázd, ne a képedet. Némát előbb játszik, mint svédet, mondja erre. Mit gondolsz, miért telefonálok?

Elment a kedvem az európai filmtől, akárcsak közgazdászainké a svéd modelltől. De a svédek sem lepnek meg. Békét és megértést prédikáltak, közben fegyvereladásból éltek, oly jól, hogy a világ minden hadakozóját kiszolgáló hadiiparukat nem győzték

munkáskézzel. Azután hanyatlott a címer, de a jóléti gépezet kattogott tovább. Az idegenek iránti svéd türelemnek végül a Bulgáriából menekült törökök és az erdélyiek tették be az ajtót. Senki nem tehet róla, akkor telts meg a hajó (1.000:60). Már a nyaraló svédek sem hordja a szélrózsa minden irányába, hogy leihassák magukat, mert arra jóléti államukban nem tellett fejedelmi fizetésükből. Szállodák csarnokában nem faltól-falig szőnyegen jártam olykor, hanem faltól-falig svéd, s akik közülük feljutottak a szobájukba, azok le nem jöttek addig nyaralni, amíg a hajón vásárolt konyakot meg nem itták az utolsó csöppig. S most ez a nép ott ül a bukott szocializmusával, türelem és béke hazug profétájának az idegenjeivel, szárazon ... Brrrrr.

Ha szigorú miniszterelnökkömmek volnék, én ilyen fegyelmezetlen bandához nem is csatlakoznék, mint ezek az európaiak. Ráadásul a fasiszták úgy szaporodnak köztük, mint minálunk az ellenség, amikor az osztályharc még egyre élesedett.

Meglehet, hogy amit Európában látunk, az nem a demokrácia pillanatnyi üzemzavara? Levegő, víz és föld, természetes növénytakaró, állatvilág, ózónréteg például épp olyan rosszul tűrte a demokráciát, mint a szocializmust. Ráadásul a megmaradt állat-társadalmakat vizsgáló szociobiológia azt állítja, hogy kutatási területén a demokráciának nyomát sem találta. Igaz, a sebészeti pontosságú bombázásnak sem – nemhogy egy földrész állata elálljon légiósnak, mint az európai demokráciák 1991-ben! Talán mert nem ismerték volna föl az igazságos háborút, mint a magyar parlament az Öbölháborúban rögtön. Pedig honfoglaló és hazáját védő az állatvilág jelentős része, vagyis politikus. A bomba inkább a mi gyengénk. Mert ha jó éles körmünk lehetne, mint a macskának, lenne hozzávaló erkölcsünk is, mondja Konrad Lorenz. A bombához nincsen. Ezek persze friss fölfedezések a szocializmus vagy a demokrácia vagy a pánszlávizmus vagy az illirizmus eszméjéhez képest, és nem is olyan messzihangzóak. Azért nem jó az új európai jelenségek láttán polgárokat leckéztetni egyetlen olyan régi elképzelés nevében, amelyről a leg-

kétmillió ember nem a németek áldozata volt, hanem bandaharcoké és bosszúké. Sem arról, hogy Titóék bandája éppúgy kerülni igyekezett a hadakozást a németekkel, mint a Mihajloviics-féle királyi csetnik-banda. Sem, hogy az angol segítséget Titóék fej vagy írás döntése szerint kapták végül, mert mind a két banda azzal büszkélkedett, hogy a német hadosztályokat tízével-húszával-harmincával köti le Európa lágy alhasán, mint Churchill nevezte a Balkánt sok hozzáféréssel. Nem illett tudni már azt sem, hogy a partizán magyarán haramia, martalóc, zsvány, zsebrák, lesipuskás. A testvéri népi demokráciákról sok más efféle nem illett tudni, és elmondhatjuk, hogy ennyi évtized drága barátságát után jóval tájékozatlanabbak vagyunk politikai életünk rugói felől, mint mondjuk apám, aki végigharcolta az 1912-13-as Balkánháborút vagy nagyapám, aki a Boszniai Okkupációt látta a két szemével. Az ő idejük óta politikai információkhoz csakis kriminális úton juthattam, hiszen sem Bácsban, sem a Temesközben, sem a Szerémségben, sem Macedóniában, sem a Rigómezőn járva szerb és horvát indulatokról beszélgetni még baráti társaságban sem volt módom soha.

Azért, aki a politikát ezekben az évtizedekben nem az alvilágban tanulta, az tájékozatlan ember maradt. S én ugyan a naivakat jobban szerettem mindig a dörzsölt lelkeknel, de Olvasóink érdekében itt megvonom a határt mégis. Tudnunk kell mindnyájunknak, mi történik szomszédságunkban, demokratikusan vagy nem, egykutyá. Fontos csupán, hogy minket fenyeget-e veszedelem és miféle. Osztályfőnökünk szemében lehetünk csúnyák, lehetünk rosszak. De tanácstalanok nem leszünk.

Három nyara múlt, hogy Zára hús utcafolyosóin sétáltam, jövet a piacról holmi megfizethető fűgével meg egy friss bécsi *Kurierral*. Az újságot azért ítéltem megfizethetőnek, mert címlapján öklömbetűs kérdés fenyegette nyaralásomat: *Polgárháború Jugoszláviában?* Ezt a lapot a CIA, a KGB, az Intelligence Service, a Bundesnachrichtendienst meg a többiek úgy látszik nem járatták, így érhetett kínos meglepetésként mindenkit, ami három nyárral később történt. Egyszerre ezen az ódon utcán apám k. und k. kalligráfiáival kanyarított cégtáblára lettem figyelmes. Pázmány Lajos műköszörű mester. No, ha ennyire éleződött a helyzet, széles jónappal benyitottam,

„Meglehet, hogy amit Európában látunk, az nem a demokrácia pillanatnyi üzemzavara?”

dicséretes szó, hogy jobbat nem találtak ki... Vagyis hogy még nem bukott meg. Miért jajonganánk az erkölcs nevében, miért sopánkodnánk a demokrácia benutságán, ha a jugoszláv néphadsereg szélűvi azt a templomot, amelyet a lánglelkű Strossmayer püspök építtetett a délszláv testvériség székesegyházul Diakováron? Hátha rejlik ebben valami lecke, amin okulhatunk.

Lehet, csak azért beszélek így, mert én az alvilágban tanultam a politizálást. Nem is tanulhattam másutt. Apám véleménye az volt, hogy aki hódolt országban politizál, az csirkefogó. Véleményén sokat módosítanom nem kellett, ezért nem jártam Szabad Nép félórakra, szemináriumokra és a többi olyan helyekre, ahol a politizálást negyvenöt év hódoltsága során tanították. Aki pedig másutt politizált, ha merő tanulmányi célzattal csak, az már az alvilágban volt, mint a nép ellensége, vagy enyhébb megítélések évadán harmadikutaként. Tilos volt tudni arról, hogy Jugoszlávia dicsőített világháborús partizánharcában az elesett majd

hogy én is megköszörültetem a bicskám. Szémettem és láttam, hogy Pázmány úr hosszú villongásra való kést összeköszörült és tartott raktáron itt. A magyarsága, az elvászott Zarában, meg a kuncaftja is sűrűn jött, így aztán egyetlenegy szót a helyzetről, de emlékezeteset:

– Beszélnek mindenfélét demokráciáról itten... aztán hátat fordítasz és döfik a kést. – Pázmány úr, afféle megbízható régi mesterember, nem volt borostás, nem volt gyulladt szemű, mint aki ráhajt a konjunktúrára és átköszörűli az éjszakát. Inkább egykedvű ember volt. Ez a dolog rendi. S a cégtáblája szerint elég régóta.

Két nyár elteltével még megnyugvással értesült Európa, hogy a belgrádi *Politikában* ezt ígéri Szlobodan Milosevics szerb szocialista vezér a választásokra: „A Szocialista Párt az Önök pártja, akik békében élnek, akik biztos holnapot kívánnak gyermekeiknek, akik munkájuk béréül jobb életre vágnak, akik szükségükben szívesen fogadják az állam segítségét, akik az európai értékekre föltekintenek.”

Egy éves nincs az ígéret. Milosevicnak azóta „sötét erőket kell szétzúzni”, amelyek nem annyira a horvát fasiszták, hanem láncos kutyák: Magyarország, Ausztria, Németország, mert ezek a világháborúkban is a demokratikus Szerbia ellen fogtak össze, de alkalomadtán Olaszország vagy akár Amerika is, hiszen az el-nem-kötelezett Titónak megvolt az U.S.A.-ról a véleménye támogatottsága évtizedeiben végig.

A délszláv sorsközösséget külső fenyegetettség réme teremtette és fogta össze, akár a török, akár az osztrák, akár a német, akár a bolgár, akár a szovjet, így azután panasza Jugoszláviának valamelyik ellen mindig volt. Csupán Anglia ellen nem, mert az Osztrák-Magyar Monarchia szétesztása Anglia, közelebbről Balkán-szakértője, R.W. Seton-Watson álmai nyomán történt, ahogyan *German, Slav and Magyar* 1916-ban napvilágot látott magyarul fordított könyvében olvassuk. „Ha Európát szilárd alapokon akarjuk újjáépíteni – írja a jövőbe látó –, akkor Közép-Európa szláv demokráciáit kell megszabadítanunk berlini, bécsi és budapesti jobbagységuktól, ez a legfőbb feladatunk... A nemzeti önrendelkezés jogos volta nem világolóbb sehol sem, mint a déli szlávoknál, ha tehát az ő jogaikat figyelmen kívül hagyánánk, valamennyi kis nép önállóságának jogát s velük tulajdon programunkat vesszük semmibe.”

1916 régen volt. Csak hogy mit olvasok a londoni *Times* 1991. december 17-i vezércikkében? *Vétkes elismerés* a címe, mert Németország önzően kényszerítette ki gazdasági súlyával Horvátország és Szlovénia elismerésének ígéretét az Európai Közösségből – és persze követni majd Ausztria és Magyarország fogja a példáját elsőnek, „azok az országok, amelyek a háborús fasiszta horvát kormányzatot támogatták”. Az elismerés baljós következménye egyébként az lesz, hogy „erősíteni fogja horvátok és szerbek történelmi antagonizmusát”. Aláírás nincs, mert a *Times* vezércikkei jegyzetlennel, látom

azonban Ridley szellemét – ha emlékszenek még a Thatcher-kabinet nyilvános németgyalázásért elcsapott ipari és kereskedelmi miniszterére. De lássunk egy jegyzett *Times*-cikket. Már nem a szerző első mérgéből

fródot a világlapra, hanem alhatott rá kettőt: kelte december 19. A vétkest azonban nem dőre vagy szeleburdira cserélte. Nem, ebben a megfontolt cikkben ez áll: Ostobaság, Marhaság, Faszaság.

„A térdét rázó német külügyminiszter” pedig nem kényszerítette, hanem kizsaratolta az Európai Közösségből az ígéretet, mert elvakultságában azt hiszi, hogy ő a Közösség külügyminiszterei közt primus inter pares. Gondolják meg a szelíd, szívbajos Genschert mind a két fülével! De hátha csak a *Times* ilyen goromba? Nem ám! A *Guardian* 1991. december 4-i jóslata már így szól: az elismerés „borzalmas háború bevezetése lesz. Lord Carrington megállapítása szerint a béke utolsó reménye foszlott szerte.” Majd egy nemzetközi brigádról is beszámol a cikk, amely Eszéket védi és nemcsak nyugat-európaiak, hanem magyarok is vannak a tagjai közt. A szerb aknazárnak eszerint megvan az értelme, ugye.

Hanem az előbb idézett vezércikk az első csak a londoni *Times* december 17-i számában. A második címe: *Az IRA karácsonyi üdvözlése*. Arról az ír bombáról elmélkedik,

amely egy londoni pályaudvar külső vágányán robbant karácsony előtt, személyi sérülés és anyagi kár nélkül, de rémületet keltett a londoni ingázók tömegében. Bölcsen megállapítja, hogy az 1880-as évek fr függetlenségi akcióihoz képest alig van változás a robbantás stílusában, azonban „bombáknak a politikán alakítaniuk nem szabad. A brit kormány felülvizsgálhatja ugyan Észak-Írországgal kapcsolatos politikáját, de ilyen alkalomból semmiképpen nem.” Remélem, nyájas Olvasómat rázza már a legszebb örömhöz illő röhögés. Ha az írek nem vetnek bombákat Angliában, és nem az 1880-as évek, hanem 1856 óta, akkor máig nincs független Írország, mert az angol kormány azóta sem vizsgálja felül a Cromwell-kormány fr politikáját. Hirtelenében arra sem emlékszem, meghúzták-e már európai ország határait szép egyességben? Egyébként a Háborúk Okainak Kutatásával foglalkozó hamburgi Egyetemi Politikatudományi Intézet 1992. január 2-án kelt közleménye szerint a világon az elmúlt esztendőben negyvenhat, azaz 46 háborút viseltek. Véget ért nyolc, belefogtak négybe. Európában két háború dül ez idő szerint. Az egyik a délszláv. A másik az észak-írországi. Miért nem él Anglia az ő régi diplomáciai tapintatával otthon?

Pázmány Lajos szívesen kiköszörölné Mini-Britannia balkáni politikájának csorbáit. Azonban mi magyarok is oszthatnánk tanácsot, ha nem váltunk volna miniszterelnökkel az élen oly feledékennyé, mint az amerikaiak. A pesti aluljárók mozgó könyvtárusai ha egyebet sem kínálnának, csak a szerbhorvát testvérharc előzményeit taglaló magyar történelmi munkákat, akkor is ellephetnék vele kocsijukat, ponyvájukat. Például Thallóczy Lajosnak, a második Balkánháború utáni boszniai kormányzónak raguzai-magyar oklevéltára nélkül balkáni középkortörténész ma sem megy semmire, mint ahogy forrásértéktű Bosznia rómaiokori településkutatása is – de ennek a tudós történésznek és

„... a világon az elmúlt esztendőben negyvenhat, azaz 46 háborút viseltek. Véget ért nyolc, belefogtak négybe. Európában két háború dül ez idő szerint. Az egyik a délszláv. A másik az észak-írországi.”

diplomátának az úke, Thallóczy Máté, Zsigmond király és császár nándorfehérvári főkapitánya, majd I. Ulászló diplomatája volt. Kállay Béni, osztrák-magyar pénzügyminiszter és az Okkupáció utáni Bosznia kormányzója a szerbek legújabbkori történetét írta meg, s az utóbbi tíz évben Belgrádban szükségesnek is látták szerbhorvát fordítani. De Szalay Lászlótól Margalits Edén át Pauler Gyuláig, Karácsonyi Jánostól Deér Józsefig jobbnál jobb történészeink igyekeztek kibogozni a balkáni bonyodalmakat – ne feledjem Kánitz Félix Fülöpöt, a Balkán Kolumbuszát, de azt se, aki ezzel a névvel díszítette föl, Fehér Gézát és köztünk élő fiát! Sorolni sok volna szerb és horvát nemzetiségű tudósainkat, a valamikori Keleti Akadémia, a Külügy, a Danubius könyvkiadó és a második világháború után is jóideig működött pécsi tudományegyetem Szociográfiai Intézetének számtalan tudós kiadványát... A ránk kényszerített felejtés mentség lehet ideig-óráig. De nem mindenkié.

Talán könyvtár sem kell politikai és emberi kapcsolatok és ellentétek nemzedékről-nemzedékre kívánatos értelmezéséhez. Egy horvát tudósító délmagyarországi menekült-

táborból keltezett cikkében az az odavetett mondat ütötte meg a fületem, hogy a menekültek az újabban érkezők némelyikének *rossz hangjai* hallatán megrémülnek. Gondolkodóba estem. Végül elgondoltam, hogy a legjobb lesz, ha könyveim és újságjaim félretételével a Szentírásból próbálom megmagyarázni ennek a mondatnak az értelmét.

A Bírák Könyve elmondja (12:5-6), hogy egyszer összekapott két izraeli törzs. Egy ósatyától származtak pedig mind az efráimiták, mind a gileádbeliek, akárcsak a szerbek meg a horvátok a délszláv monda szerint, és került volna ellenségük is az Ígéret Földjén, mint ahogy került a mai napig. A gileádbeli izraeliták azonban nem a föld őslakóival, a „Jakosokkal”, a „népekkel”, a „föld népével”, nem az emoreusokról máig *amhórec*nek nevezett bunkókkal, gójokkal különböztek össze – vagyis nem palesztinokkal, hanem igenis Jákobról való testvéreikkel. S a gileádbeliek Jefte nevű bírja „egybegyűjté Gileádnak minden férfiat és megverték Efráimot”.

Jó. Csakhogy a gileádbeliek nem elégedtek meg ennyivel. Az efráimiták a Jordán túlsó partján laktak, azért a győztesek megszállták a folyó gázlóját (Károlinál tévesen „révjeit”), hogy a megverték át ne lábálhassanak.

De honnan tudják, ki a győztes, ki a megvert, ha Izrael fiai mindannyian? A különbség nagyobb nem lehetett közöttük, mint a napjainkban küzdő két délszláv törzs fiai között. A gileádbeliek, tekintettel a közös nyelvre is, apró biztonsági intézkedést vezettek be a gázlóknál – hogy mit, azt a Szentírás nagy huncutul így beszéli el: „... mikor az Efráim közül való menekülők azt mondják vala: – Hadd menjek által! –, azt kérdezték tőlük a gileádbeli férfiak: – Efráimbeli vagy-é? – S ha mondotta: – Nem! – akkor azt mondták néki: – Mondd: Sibboleth! – És ha Sibbolethet mondott, mert nem tudta úgy kimondani, akkor megfogták őt és megölték. A Jordán gázlójánál elesett ott abban az időben az efráimbek közül negyvenkétezer.”

Eddig az Ige. Az elesettek száma tekintélyes volna még a szlavóniai fronton is, fontosabb azonban, hogy a Sibboleth – Sibboleth szerbhorvátul: *OSIJEK nikada nece biti OCEK* – azaz Osijekből sosem lesz Ocek, mint szlavóniai transzparensen olvasni.

A két izraeli törzs közt első tekintetre tehát nem etnikai, hanem fonetikai volt az ellentét, méghozzá a Szentírás által minősített. A vizsolyi Károli-szöveg szerint ugyanis az efráimita „nem mondhatja ki vala igazán” a sibboleth szót – amelynek értelme „a folyó sodra” –, vagyis az nem úgy helyes, hogy sibboleth. Azért ha az izraeli Henry Higginsek példáján felbuzdulok, és moldvaiak kérlelnék a metrógádorában, hogy „édesz nemzetségem, engessz”, elmetsem a gigájukat, mert ilyen helytelen szóval ne metrózzanak Pesten.

A bökkendő csak az, hogy az efráimiták izraeli városai közül ismerünk néhányat. Silót, a Bárka Otthonát.

Sékhemet, ahol száz pénzen maga Jákob vett oltárhelyet. S hogy mondták ki vala ezeket a városneveket igazán, ha szisztegetek? Hiszen a bibliába susogó változatuk került. Lehet, hogy a negyvenkétezer efráimita logopédiai leckéje után Ocek lett az Osijekből?

A helyes válasz a Bírák Könyvében elmondott honfoglalás lassú történetéből bogozható ki. Az egyik honfoglaló törzs a Jehova parancsa szerint szigorúan kiírtotta szállásterületén az őslakókat, a másik nem. Juda törzsének vezére,

amikor a hebroni palesztinokat hányja fegyvernek élire, lányát ígéri annak, aki elfoglalja egyik városukat. S mivel majd bátyjának fia foglalta el, néki adá az ő lányát feleségül. Az efráimiták viszont úgy okoskodtak a házasság felől, mint az angolok, mondván, hogy „ismerettség az utálat fészke”, azért leigázták és adófizetőkké tették a palesztinokat, majd fiaikat az ő leányaikkal házassították. Pedig ennél nagyobbat az ő Uruk és Istenük ellen nem is véthettek volna. Az ilyen gáztettet nevezi a Szentírás paráznaságnak. Hittanuló gyermekkorunkban ezt a szót sosem értettük, viszont mindig firtattuk hitoktatóink bosszantására. De zavarban voltak már bibliafordítóink is, azért éltek ezzel a szláv szóval, amelyet senki soha nem alkalmazott egyébre a mennydörgetésnél. A Shakespeare-kori angol bibliafordítás, az *Authorized Version* kimondja a szót: *whoring*-gal, vagyis kurválkodással köti össze a bálványimádást, a Jehovával való házasságtörést meg az idegentenyészetet. De hogy ne csak a magamfajta vén kujonoknak beszéljek, megkérdem az ártatlanul videózó és petárdázó ifjú nemzedéket is, tudjátok-e, fiaim, mi az a kurválkodás? Régi csikósok így mondták: kurva az a kanca, amelyik a *ménésből kicsap*. A Bírák Könyve szerint kettő csak a lehetőségünk: vagy vérfertőzés, vagy kurválkodás.

Szóval az efráimiták nem állottak kurválkodásnak ereszkedni az Ígéret Földjén már a honfoglalás hevében, és a gileádbeliek a szemükre is lobbantják ezt bizony: „Efráim szökevényei vagytok ti (Károli szerint: sepreje – nem azok az efráimiták, a Jákob kedvesebb unokái), akik Gileádban, Efráim és Manassé közt laktok.” A földrajzi helyzetet tekintve mintha a szerbek mondanák szlavóniai horvát testvéreiknek: Nem vagytok az igaziak. Köztes földön laktok.

Hajjaj. Azonban a Gileád fiai is kurválkodtak, palesztinok adójából éltek, leányaikkal házasodtak, mint ez a Bírák Könyvéből kiderül egyebütt. Jefte magát, vezérüket így vezeti elő a Könyv: „A Gileádból való Jefte pedig nagy hős volt, és egy parázna asszonynak volt a fia.” Amit persze az efráimiták dörgöltek az orra alá. Anyád!

Hirtelen ember, aki azt hiszi, ennyi már elég egy szlavóniai konfliktushoz. A baj megtörtént és beágyazódott, népek közt ezt nevezzük sorsközösségnek múlt századi szóval. A Jehova azonban továbbra sem hitt a multikulturális társadalomban. Mégis Izrael őslakossága sűrűbben vagy ritkábban, de megmaradt mind az Intifádaig, ha nem multikulturálisan, hát apartheidben, még a Juda által foglalt terület déli magyában is. A Sibboleth története azonban északon játszódik. A szigorú Jefte, a kardos logopédus halála után pedig, mint a Bírák Könyvéből megtudjuk, „ítélé Izraelt Ibsán, ki Bethlehemből való volt. Ennek harminc fia volt és harminc leányt hozott be kívül az ő fiainak, és ítélé Izraelt hét esztendeig.”

„... tudjátok-e, fiaim, mi az a kurválkodás?”

Kívülről, köztes területekről, ahol az őslakosság lakott. Alighanem a szisztegetés erősödött a susogás kárára Gileádban.

A honfoglalók által ritkábban megült, nagy köztes vidékű országrészeket már az Ótestamentum az idegenek földjeként emlegeti. Ilyen Galilea – *gelil haggiojim*, a gójok földje – Károlyi szerint a Népek Galileája, az *Authorized Version* szerint a gentiliseké, ahogy az apartheidben az árját

nevezik finoman. S ott a fonetikai helytelenségek idővel oly nyilvánvalókká lettek, hogy akár egy cseléd lány megmondja a Mesterét megtagadó Péter apostol szemébe: „Te is a galileabeli Jézussal való!” (Máté 26:69). S Péter hiába tagad körme szakadtáig, a körülötte álldigálók is rá vallanak mind: „Bizony közülük való vagy, hiszen a te beszéded is elárul téged.” (26:73)

Péter apostol „ekkor átkozódni és esküdni kezdett” – ami megint rávallott, mert a gójok földjéről valókat hamar fortyanó embereknek ismerték a zsidók, méltóság nélkül valóknak. Így történhetett, hogy Krisztust a hallgatósága

„... jól tudta a gyeprü népe is, magyar, horvát, szerb, hogy népszigetben élni másképp kell, mint amikor magunk közt vagyunk.”

azzal hagyja ott Nikodémussal együtt a sátoros ünnepet: „Vajon te is galileus vagy-é? Tudakozdijál és lásd meg, hogy Galileából nem támadt próféta.” (János 7:52) Szarkazmus tehát, hogy a keresztfára Názáreti Jézus, a Zsidók Királya kerül rövidítetten.

A népek vagy populációk közötti puffer-zónákra, amelyekre mind az Ötamentumnak, mind a világpolitikának – de legújában az etológiaiának is – csupa gyengén meghatározó neve van, ahhoz mi magyarok a megjelölések bőség-szaruját dönthetjük ki. Gyeprü, gyeptulve. Határsáv, mezsgye. Peremvidék. Végvidék, őrség. Gömörörök, szepesi lándzsás szék, titeli sajkások földje. A csonka haza és a történelmi Magyarország közé csupa ilyen területek esnek, azért a világ Galileáinak és Szlavóniáinak szakértői lehetnénk.

Például ha a kérdés az, hogy származhat-e próféta Szlavóniából, a válaszuk: származhat. Strossmayer püspök, a jugoszláv államiság prófétája Eszéken született és Pesten tanult.

Hogy a Krisztus Galileából származik majd, azt Ézsaiás prófétálta (Ézs. 9:1), és messiás jövökbe látó prófétának bizonyult.

A Harmadik Birodalom vezérééről és prófétáiról már a háborúban rosszalóan rebesgették a németek, hogy a Birodalom gyeprüin születtek mind. Szerbia szívében, a Sumadijában, annak is a fővárosában, Kragujevácon tagadják meg a legtöbbször a katonai szolgálatot manapság, és ott a legnagyobbak a béketüntetések, mert, mondják a szerbek, Milošević montenegrói, a csetnikvezér Vojislav Seselj boszniai, Adzsics vezérkari főnök és megbízott hadügyminiszter hercegovinai – vagyis nem miközülünk valók, a szerbség seprei, forrófejűek, és a kiejtésükkel is van valami bibi.

Tito Zágrábtól északra, egy varasdi faluban, Kumrovcében született. Csak azt ne mondja senki, hogy ez a vidék Horvátország. A Dráva meg a Száva között mi magyarok akkor kezdtük el Horvátországnak nevezni, amikor régi társállamunk erőltette a dolgot. A neve addig Szlavónia volt Szerém, Verőce, Varasd, Pozsega és Belovár-Körös vármegyének, sőt Zágrábnak is az államjog nyelvén – nép nyelvén Tótorság. A Broz-család származási helye pedig a zagorai dombvidék a régi stájer-magyar határon, ahol Ljudovit Gaj is született, az illirizmus költői propagátora, aki „... a délszláv népek egységében látta a magyar agresszió elleni küzdelem módját, és az ő illir ideálja formálódott később Strossmayer Jugoszláv ideáljává...” (R.W. Seton-Watson).

Horvátország csupán az Adria melléke volt Záráig. A szlavón-tót gyeprü háborúságai, magyarul *villongásai* gyakoriak voltak, s az előlük való menekülések éppúgy. Az innen való menekültekről szól éppen egy régi figyelmeztető szólásunk. Fogadd be... Hogy pedig a gyeprü prófétái és megváltói nem egy népé, annak nemcsak Krisztus nemzetközisége a beszédes példája, hanem Tito bátyjéé, a GYSEV kalauzák is, ahogyan a magyar sajtó ismertetéseiből megtudtuk.

Galilea nem ősi zsidó föld. Szlavónia sem ősi magyar, sem ősi horvát, sem ősi szerb, hanem örökké hullámzó

gyeprü. Tudták ezt eleink, és jól tudta a gyeprü népe is, magyar, horvát, szerb, hogy népszigetben élni másképp kell, mint amikor magunk közt vagyunk. Penavin Olga, aki talán utoljára gyűjthetett néprajzi anyagot a mai Szlavónia magyar népszigetéről, alighanem jugoszláv öncenzúrával nyeli le a kórógyi házközösségekről szólván, hogy ezek valójában gyeprürségek voltak, horvát, szerb, bolgár zadrugák, bratsztvo rodok, zsupák katonai rendjének fűrészfogas összemetsződéseiben. Termelőszövetkezetként működtek a villongások csendjében, de az az állam, amelynek a határát őrizték, az teljes birtokának adómentességet adott, hogy mind a közös vagyont, mind a fegyverforgató paraszt-csoportot együtt tartsa. Jugoszláviában ezeknek a védelmi egységeknek, valójában szomszédváraknak az emlékét is illet elfelejtetni a délszláv népek szép harmóniájában. Hanem a gyeprüörző házközösségek szervezetének szétbomlásáért a felelősséget semmiképpen nem varrhatjuk a jugoszlávok nyakába.

Az bizony minket terhel. A határörvidék Szlavónia perze a török uralom alatt élő Szerbia és Bosznia-Hercegovina felől védte az országot, de honatyáink a Kiegyezés és a Boszniai Okkupáció után nagy sietséggel látták „polgárosításának”. Meglehet azonban, hogy nem honatyáink erőltették a dolgot, hanem a mindig szelíd és mindig félnék bankok. A házközösségek földje nemcsak adómentes volt, mint a nemesi birtok, hanem elidegeníthetetlen is, mint a hitbizomány. Az ilyesmit pedig a bankok nem szeretik. Ez nem az európai út. Főként nem az amerikai, mert Amerikában a piac-orientált próféta is azt hirdeti: A pénz Isten keze. Azért a magyar parlament 1885. XXIV. törvénycikkével déli határörvidékeinken a házközösségi intézményt megszüntette.

A gyeprü villongásait a házközösségek rokontenyészete és vérbosszúja egyaránt fékezte. Nem harapózott el a háborúság futótűzként, ezért nem volt tömeges a menekülés sem. Majd az 1991-es év végéig csak az önző Németországba menekült félmillió horvát. A menekülés egyszerű oka, hogy gyeprüvidéken nem hódoltattak soha. Ott kiirtották a testvéreket. A szlavóniai városok értelmetlennek tűsöltek lerombolása is ebben a hagyományban gyökerezik. Menekül azért mindenki, nemcsak a horvátok. Joggal rettegnek a szerbek is, hogy lemészárolják őket. A vérfagyasztó kegyetlenkedésekről szállingózó hírek lehetnek rémmesék alkalmanként és lehetnek igazak. Szabaduló horvát hadifoglyok elbeszélése szerint csak a „menetet” kellett megúsniuk, hogy az útfélen le ne lőjék, ki ne gázolják a belüket, akár játékosan – szerb területen már biztonságban voltak. A tömegsirokat is, világháborúsakat és világháború utániakat a Szlavóniától Szlovéniáig és Stájerországig húzó gyeprün tárják fel egyre. A hetvenes évek

ben Szlavónia egyik vegyes lakosságú faluját tette meg a nemzetközi kriminalisztika az erőszakos halál fővárosának: elég volt ott annyit mondani, hogy Osijek vagy Ocek, már nyomták a kést az ember oldalába. De a gyeptűn elvadulnak az erkölcsök a villongás pusztá hírére is. Belgrádban nemcsak kereskednek a háborús szuvenirekkel, hanem kedves játékká vált a szerb rulett: egy kibiztosított kézigránát addig jár kézről-kézre, amíg fel nem robban és a nyertes markát, ha még van, rokkant-pénz üti.

Az összehasonlító viselkedéstan sokkal kedvezőbb hírek-

„... a természet a gyeptűhöz még egy intézményt társított,
az édes ellenségek együttélését, ...”

kel szolgál az állatvilág gyeptűiről. A populációk hazájának értelme éppen az, hogy gyeptűi lehessenek. Népeségek napi összekülönbözése, különbségek villongásai fontosabban talán a biztos birtoklásnál is. S a hazában lelt biztonság és a gyeptűben lelt mulatság az állatvilág szinte minden törzsfajlódási vonalán megfigyelhető. Biztonság és különbözni vágyás egyaránt fontos, mint az emberi társadalmakban. A különbségek pedig a gyeptűvidékeken éleződnek. Például az egyfajú madarak tájszólásai. Az ilyen kis különbségek pedig annyira segítik a népeségek továbbélését, hogy a természet a gyeptűhöz még egy intézményt társított, az édes ellenségek együttélését, etológiai műszóval a noyót. Sirályok rajai néptelen tengerpartokon százkilométeres senkiföldjét foglalhatják csak maguknak – de nem! Kéthárom vagy több raj egymás nyakára telepszik, hogy versenghessenek, marakodhassanak s hogy egymást meglop-hassák. Csakis egymást. Kivált a szoros szervezetségű társadalmat nem kedvelő fajták fűződnek máshoz efféle belső, versengő viszálkodással, mint például a varangyos békák, a fehér lábú egerek s néhány majomfajta. Az adrenalin-termelés és az étvágy örök izgalmában kisebb populációk így jóval nagyobb területeket szállhatnak meg.

A gyeptű villongásai azonban nem öltenek szlavóniai méreteket az állatvilágban. Bölcsen állapította meg Konrad Lorenz, hogy állat nem véthet fajtája erkölce ellen. A vandalizmust például nem ismeri. A hód nem szedi szét a másik gátját. Igaz, fegyvere sincs, kultúrája sincs egy Raguzai vandalizálásához. Pusztító eszközeink tára és kultúránk egyaránt túlnőtt emberi és állati értelemben, de gyeptű és villongás indulata az ősi. Ide mutat az a furcsaság, hogy a volt jugoszláv államelnökség csonka szerb törzse máig nem rendelte el az általános mozgósítást Szerbiában, holott ideai költségvetésének mintegy 80%-át emésztik föl a hadikiadások. A törzs-Szerbia nem akar gyeptű-villongásokba keveredni – ugyanígy a horvát kormányzat is mintegy helyi feladatnak tekintette falvak-városok védekezését. Érthetetlen másképp az is, miért nem vágta el a Szlovéniában megszegyített néphadsereg visszautját, miért nem szövetkezett a közös fenyegetettségben Szlavóniával. S az már a szlovén gyeptűszemléltre utal, hogy a néphadsereg eltakarodása után a kormánynak kellett közbelépnie, nehogy szlovén vállalkozók szégyenszemre tank-akadályokat adjanak el a Horvátországban bevetett néphadseregnek.

A valamikori Jugoszlávia számtalan zegében-zugában megismétlődhet persze a szlavóniai villongás – ezt a veszélyt nevezték apáink kissé sommásan balkáni puszkaporos hordónak. Mondjuk, hogy a kikiáltott Bosznia-Hercegovi-

nai Szerb Államot magáénak fogadja az Európai Közösség úgy is, hogy a bosnya muzulmánok és a hercegovinai horvátok leválnak róla és külön-külön államot alkotnak. Akkor azonban három Bosznia-Hercegovinája lesz a világnak az etnikai térkép szóttese szerint. S ha a Szandzsák kiáltja ki függetlenségét fővárosában, Novi Pazarban, állampolgárai szandzsáki muzulmánok lesznek – vigyázat!, kisbetti, nem mint a bosnya Muzulmán! –, továbbá szerbek, horvátok, bolgárok – Tito szerint macedónok, ma azonban délszerbek! –, némi albánság és görögség... így szaporítható Jugoszlávia osztódással, így újulhat meg az édes ellenségek örök viaskodása. A délszláv népek igazi baja, hogy sok a gyeptűjük, kevés a hazájuk.

Minekünk tartanunk nincs mitől. Vukovár 86 napos veretése a jugoszláv néphadsereg tehetetlenségének legékesebb példája. Csakis a menekültáradattól tarthatunk, semmi mástól. S a modern háborúk tehetetlen menekültjei méltók részvételükre még akkor is, ha a tót gyeptűről menekültek befogadására nézve régi szólás int. De gondoljuk meg, amikor a Baranyai Háromszög horvát falvainak szerb betelepítéséről hallunk, amit mesélnek a hercegovinai Bogojna faluban élő horvátok máig: hogy néptük jó része a világháború után kigyilkolt magyarok és németek helyére költözött a Háromszögbe.

De hol van az már! Európának tartunk! És íme, már 1992-t frunk! És mi Európának bármikor bizonyítjuk, kérem, hogy mindig is multikulturális társadalom voltunk! Az orra alá dörgöljük Szent István Intelmeinek azt a tételét, amelyet miniszterelnököm nyári dorgatóriumának színhelyén, Mohácson, a plébániatemplom falában márványba is vésték: „Az egynyelvű, egyszokású ország gyenge és erőtelen” – s hozzáfűzte a szent király még azt is, hogy így intett fia, az uralkodásra kiszemelt Imre herceg „legyen támasza minden idegennek”. Eltöprenghet a menekültjeit verő Európa, hiszen 1100 évet megért egyik államának élet-receptje ez!

Csak szavunkon ne fogjanak. Hogy tessék, akkor vigyék a tamilokat. Meg a szingalézeket. Tudjuk meg végre, hogy az Intelmeket nem Szent István írta, s az idegenekre vonatkozó nevezetes tételüket fordítási hiba terheli. Eckhardt Ferenc, majd Mályusz Elemér kifejtette ötvenvalahány esztendeje, hogy a gyenge *regnumon* az „ország” régi jelentését, a magyar eredetű lengyel *orsak* szóban meg-örzökdött *királyi tanácsosokat* kell érteni. Eszerint akárkitől származik, reálpolitikai az intelem: olyanokat is tartson környezetében a király, akik gyökértelenek lévén nálunk, csakis az ő kegyeitől függenek. Ezt az értelmezést sem a keresztény kurzus érdekei nem túrték, sem fő szószólójuké, Székfi Gyuláé. Akkor lovagias nemzet voltunk. Most toleráns nemzet lettünk. A kettő közt el ne sikkadjon az az igazság, hogy a magyar állam vendégek és jövevények, azaz hívottak és menekültek közt szigorú különbséget tett, mégpedig úgy, hogy a hívottakat magyar tömbök közepére telepítette, ahol igenis alkalmazkodásra és asszimilációra szoríhatta őket. Vagyis nem a gyeptűre telepített ideget és eretneket, mint Bizánc. Nekünk is jó lesz vigyáznunk az irtalmasság cselekedeteivel, nehogy Trianont siratva a csadorkérdéssel kerüljünk szemközt.

A korai magyar állam nemzetiség-politikája azonban még ennyire sem lehetett volna sikeres, ha törzs-haza németi-, csehi-, tóti-, orosz-, besenyő-, kun-, kozár-, káloz-kalász-(kaliz), horvát-zsidó-cigánd nevű, elő- és utótagú helységneveit nem választja el tenger még akkor egymástól – a Szernye meg a Szenna-mocsár, az Ecsedi Láp, a Rét-köz, a Bodrogköz, a Nagysárrét, a Kissárrét, a Hortobágy, a Duna- és Tiszajárás, a Temesköz, a Mezőföld, a Nagyberek, a Kisbalaton, a Csallóköz, a Szigetköz, a Rábaköz, a Hanság vízivilága. Villongások zajlottak így is, egy-egy faluban, szegek és végek között. „Hányat szúrtál fiam?” – szegezte kérdését az egykori anya a fiának sorozás után. „Hármat, édesanyám” – szólt a tisztességtudó válasz, de az anya nem volt elégedett: „Hitvány ember vagy te, fiam! A bátyád bezzeg ötöt szúrt harmadéve őszön!” Haragok, komaságok, szövetségek támadtak egy olyan házassági totem- és tabu-rendszerben, amelyet például a hevesi Besenyőtelek ilyen irányú megkutatása során a számítógép nem akart bevenni. Kisebb települési csoportoknak az áradó-apadó víz volt a természetes határa, nagyobbaknak a víznél hermetikusan záró tájszólás.

Hogy a balkáni gyeptüvilág sorsára nem jutottunk, annak az oka sokféle. De kettő kéz-a-kézben jár: a tájszólás meg a víz egyidejű lecsapolása. A folyószabályozások a nyelvújítás korában kezdődtek Magyarországon, és ahogy a települések közötti határ apadt, úgy fogyatkozott a villongások sibbolethje, a tájnyelv. Amit ma irodalmi nyelvnek nevezünk, az lett a szószék, a törvénykezés, az iskolázás, a hivatali számlára és az ország Budapest-központúságának nyelve. A tájnyelvek vidéki fészkeik mind mélyebb mélyein tengődtek tovább, és a főváros szétsugárzó hatása idővel undokká tett mindenkit, akinek „a lódobogás kihaltatszott a szájából”. Tizenöt esztendeje nincs, hogy a Színművészeti Főiskoláról kitiltották a nyílt meg a zárt „e”-t – persze aki *őve* állított volna oda, azt már egy évszázadja két lábbal rúgják seggbe.

Az ár- és tájnyelv-mentesítés hasznai és átkai is hasonlóak. Mezőgazdasági monokultúránk termékeit eladni csak háborúk és szocialista

mizériák idején lehet. A föld pusztasodása, a vidék elnéptelenedése egymást magyarázza. A beszélni, írni és olvasni meg-nem-tanulók száma fölszökött, a parlamenti vitákat gyakran jellemzik sütketek párbeszédének. De az egyetlen vezényleti nyelvünkre még is hallgatunk! Akár árvizet, akár népszámlálást le lehet vezényelni Magyarorszá-

gon. A tájnyelvek elsorvadásából a vezényleti nyelv erősödése következett, abból pedig az a meglepően nagy akcióegység, amit újabban a nép bölcsességének ítélnék. Magasból tekinthetünk le Angliára – s szigetekre akkor még a világbirodalom haza sem érkezett! –, ahol az egyik ember szóra nyitotta a száját s a másik rögtön beleköpött (When ever an Englishman opens his mouth, another begins to despise him), mert Anglia számtalan gyeptüje az utcák, sőt napos és árnyékos felük közt húzódtott.

Nekünk viszont csak a csíksomlyai vagy a perkövi búcsóban lehet olyan felhőtlen boldogságban részünk, amelyet a mai Magyarországon a megboldogult NDK diákjai leltek

a Balaton-parton vagy egy pesti bádognyírában, ha nyugati kollégáikkal, a *Bundik*kkal összefutottak s a bádogasztalokat összetolva mindjárt mondták... A magamfajta meg a szomszéd asztalnál mintha harmatos, zsenge fűben járt volna meztélláb sokféle tájszólásuk közt. Hogy a szászt megismermi mind közt a vastagságáról – *Wat seggt de Honegge? Logger!* höhő! – és a tübingiaiak utálják is kellőképpen, mint az ötödik megszálló hatalmat, és szidják *gáluskássan*, de az ő beszédüket formáló galuska krumpli-lisztból való, puha – *Klössse!* haha! – és együtt örvendeznek stuttgartiakkal – *Hallöle! Aus dem Ländle?* – bolondoznak a berliniekkel, akiknek tájszava – tájszava! egy fővárosnak! – a legorcátlanabb – *Wa! Jott! Ick globb ick spinne!* Ha nem bírod a csiklandást és beleszólás a beszélgetésükbe, kedvéért az ő egyen-nyelvükre, a *Hochdeutsch*-ra váltanak mindannyian, még dicsérnek is, hogy különbül beszélnek náluk – persze te tudod, hogy ez a nyelv válókereseti levélhez, adóbevallásra és más kínos magyarázkodásokhoz alkalmas csak. Amint összemelegedtél velük, vissza is esnek a tájszóba, a csicsergésbe és olvadozhatsz már a körükben. Az is tetszik nekem, amikor egy súlyos német gondolkodó nem bír a szürke teóriával és nyomtatásban átcsap tájszóba, igazának érzékletesebbé tétele kedvéért... Ebben kivált az oszt-rák sógor a bámulatos. Minálunk bezzeg a pócegödörbe utasítanak az illet! Ehelyett harminc éve minden valamirevaló publicista minden cikkében megcsillantja néphez-értését, mondván, hogy sorjáznak az autók, de az övé nem vette be a gyújtást másodjára sem, jószerivel, ámbár félreértés ne essék, ő nem enged a huszonegyből, hiszen a casco az ő autóját is fölállalta, hogy vigyázza.

Nemzeti eszperantónk erős vár az idegenekkel szemben így is. De ha egymást közt maradunk vele! Apáról-anyáról jól beagyazott, biztos hanghordozás híján oly imbolygó, hogy hivatásos beszélőknek, hírmondóknak vesszőfutás volna fennhangon olvasniuk tíz percig még akkor is, ha nem kellene a kezük alá dolgozó papírember papírszöveggel dulakodniuk közben. A magyar tájnyelvek egymást erősítő sokféleségének maradéka, hogy a fülünk kényesebb a

nyelvünknel, azért a mások valóságos vagy vélt hibáit mindjárt felfedezzük és utáljuk, pedig a magunk hasonló hibáival összebékéltünk rég. Beszédünket közös kőhöz nem mérhetjük. Aki „szellemi műhelyek” munkájába a feledés határától bevonná a népnyelvet, az Göre Gábor kaszinójának szabályai szerint kipenderítetik. Nem tárgyalnak vele tovább. A hivatalos latin helyett bevezetett hochma-

„Ezen az örömtelen nyelven
könyvelték
le azt a kultúrának nevezett
örökszép és örökigaz kását, amelyet
a kultúrpolitika búfelejtőül főzetett a
nép számára évről-évre.”

gyarral először elvadítottuk gyeptüink idegen népét, majd amikor a magunk legsajátabb birtokába vehettük, elkomorultunk, elízletlenedtünk. Ezen az örömtelen nyelven könyvelték le azt a kultúrának nevezett örökszép és örökigaz kását, amelyet a kultúrpolitika búfelejtőül főzetett a nép számára évről-évre. Így történt azután, hogy kedvesek lettek még a régi modorosságok is, ha a hivatalos túrésig eljutottak: Páger Antal rezes recsegését éppolyan jól esett hallgatni, mint Göncz Árpád duruzsolását ma, mert abba a hitbe ringatnak, hogy ilyen emberekkel megegyeznénk.

A közmegegyezés, igen, legalább, ha már nem csicsereghetünk húszféleképp. Politizáló öregurak zsörtölődnek csak

a régi magyar vétkeken, a pártoskodáson meg a széthúzáson meg a torzszalkodáson, és a parlamentnek is azt ajánlanák, hogy patkót tördeljen inkább, hisz parasztpélda, de igaz, hogy beszélni fekke is lehet... Ők azonban két-három emberöltő messziségéből hangzanak, többnyire tájsszóval még. Bár volna hangos okfejtés, szóharc, vetekedés, tagadás, felelés, óvás, hurrogás, fordítanak a lapját élére és cifráznak, hadd zengjen az a parlament, arra való! Francia neve szerint az építkezéssel mutat rokonságot a parlamenti beszéd, hiszen pallérja a képviselő. Azonban a szólás új szabadsága kevés új színt vetett a közgondolkodás csata-piacára.

Hiteket annál többet. Kezdenek kirajzolódni a kétharmados társadalom körvonalai minálunk is: az egyharmad munkanélküli, beteg, öreg, sőt gyermek a holtstúlya. Az ilyen ridegség szinte követeli a világ irracionális magyarázatát. A hit nem mindig erőszakos, de tárgya csekély lévén – ősi horvát föld! előre a szocializmusért! Christus vincit! – nem követel árnyalt okvetést, körültekintő megegyezést. S a dolgos társadalom cselekvési mintái és világmagyarázatai olyan gyerekekre hatnak tovább, akiknek veszedelmes nagy részük küzd beszédhibákkal, olvasás és írás zavaraival – a mai Magyarországon már a nyugati kétharmados társadalom aránya szerint bő egyharmaduk. Az ilyen gyerekek viselkedésére pedig a maguk iránti határtalan gyengédség, a másokkal való kegyetlenség a jellemző. Így fest egy rosszkedvű, önemészítésre hajló társadalom újratermelődése – s ehhez járul az eszmélés, hogy ha a jóléti Nyugat eljutott a növekedés véghatárához, mi sem jutunk messzire a hirdetések csabításának nyomvonalán.

A szabad szólásnak, a sajtó szabadságának éppen az volna az értelme minálunk, hogy a hivatalos érintkezés paneljainak reménytelenségéből polgári útra tereljen, nehogy már hittünkért a fegyverek beszéljenek. Egy agyszárazsító hittől szabadulva azonban éppoly bajos élni a szólás szabadságával, mint törött lábról lekapni a gipszkoloncot és táncversenyre jelentkezni.

Még hogy táncversenyre! Józan beszélgetés csöndes mulatságára, híreink összemérésére, egy lap (Kritika 91/10) olvasóinak öröme. Az ám, de a két értelmes ember nem azt kérde egymástól, hogy sikertült a tegnapi randevú, vagy mit szól, hogy azóta 14%-kal drágult, értsd 28-ról 42 forintra szökött a Kőssuth szivarka ára, vagy mit gondol, őszintén, most állami monopólium a kávé vagy sem – ilyeneket szabad kérdezni, ha az ember szabad, nem igaz? Ehelyett így hangzik egy kérdés – tehát nem börtönben, beszélőn, kitérésre terveket rébuszokba bújtatóan:

Mik az esélyei a független értelmiségi vagy az általad gyakran szívesen használt szinonim fogalommal élve: írástudói – ahogy az előbb fogalmaztál: nézői, olvasói – státusnak? S tágabban: hogyan látod a „szabadon metaforizáló világiak” (azt hiszem, valami hasonlót értesz írástudón), illetve a szakértelmiségiek viszonyát akkor – gondolom, ezt te sem vitatod –, ha most mint-ha kizárólag az utóbiaknak lenne tere, horribile dictu: „piaca”? Megint másképp vagyunk, ha egy hallgatásra ítélt tudós robban elébünk éveikig aszalt tudományával, és szabadságával most él először a Harmadik Part 1991. téli számában. Hé, álljunk félre!

A jelenlegi emberi nyelv szerkezete ugyancsak egymásbanfoglaltsági hierarchiát mutat. Eltérés csak az, hogy ez a hierarchia elvont és formális fogalmakra (nevekre) vonatkozik, amely fogalmakon belül nincs megadva az elvonatkoztatás szempontja és mértéke. Ezeket a fogalmakat kell felváltanunk a valóság

örvényszerkezetének megfelelő konkrét és funkcionális fogalmakra, vagy amennyiben továbbra is szükség van elvont és formális fogalmakra, úgy őket a konkrét fogalmak alá kell rendelni. Hogy értvel?

Nekem az elhagyott szigetre vetődött egyszeri hajótörött első szavai jobban tetszettek, mert ez tört ki belőle, amikor hajót pillantott meg a távolban: Piát! Kurvát! Vízet! Hát még aki újat szól! Az nyerítsen!

A munkakeresőben nálam járó székelynek nem kell sokat magyaráznia, hogy ő illetéktelen illeték, illetve munka nélküli megegyezéssel állami bérkifizetés folytán ülhet itt az asztalomnál. Annyit mond, hogy *vakpénzen van, azzal használja a levest, köszöni a részét* és Isten áldja. Azzal a fájó érzéssel nézek utána a kapuból, hogy mindig ilyen megértésre vágytam, mégis kevés jutott belőle.

Öreg hiba, de ezzel a csikorgós vezényleti nyelvvél kell elboldogulnunk, és csak amit együtt emésztünk meg, az mindnyájunké. Gyengén emésztett az olvasó ország. Leginkább a szocialista értelmiségire szakadt rá az elidegenedés: az irodalom álomvilágából tekintett le a világra és lehetőleg nem közlekedett vele, mert röstellte, hogy a nyelve selype is, lepeg is, pöszög is. A fülébe pedig beleéptült a régi sibboleth.

Pedig még ha motyog is, habog is, habricskál is, inkább beszéljen, mint hallgasson, így szól a logopédus tanácsa. Forgalomban lenni, uram! Újságírók manapság, mióta osztályfőnökünk a szemét felvonta és vigyázót állított ki, hogy írja és keresztelje a jókat meg a rosszakat, cikkeiket azzal zárják, hogy félnek. Hát amíg kereken, nyilván, fennszóval beszélnek, ígéri a logopédus, s mi naponta az így rendbetett és kinyomtatott világot járjuk, kapkodjuk egymás kezéből és ahogy olvassuk, meg is jegyezzük, idézzük és hangoztatjuk, Önöknek addig egy haja szála nem görbülhet! Én ehhez csak annyit fűzök, hogy dolguk végeztével térjenek be a kocsmába megtudni, mi hír a nagyvilágban. Nincs kocsmá a sarkon? Akkor szerkessék ki azt a helyet, mert ahol kocsmá a sarkon nincs, az nem egy hely. Az kultúrsivatag. Onnan a lakosság máris elkezdheti a menekülést.

Csak a ritka kocsmában nagy a tolongás meg a kötekedő kedv. Európa kocsmáiban – miért is nem hallunk az osztályfőnök úrtól Európa kocsmáiról már egyszer? – több lelkes szó hangzik el, mint összes többi hivatalában és intézményében. S a kocsmai beszéd hibája nem is a nyifogás, se a habakolás, mert ott megoldódik a nyelv, csak záróra felé a szél néha összekuszálja. Hanem mire a vendég beszédének se töve, se hegye, addigra például német kocsmák törzsasztalánál rászólnak, hogy ideje lesz ballagni. De mennyi az egyetértés addig! A lélek lerázza napi unalmának nyűgét, oldódik a görcse, elhagyja a dadogást, és a többiek szemében egyszer csak lesz valaki a hetvenhetedik senkiből is.

Csak hogy nem sokáig székes vendég a kocsmában, aki oda nem friss hírrel érkezik. Azt pedig szedni kell valahonnan. Ha a régi úri kisasszonykáknak illett elszórakoztatni a vendéget, s ahhoz gyakorolniuk kellett a zongorán, hogy produkálhassák magukat – ugyanígy tesz az értelmes, kocsmázó ember affelől, hogy kukának ne nézzék véletlen. Újságot olvas és elgondolja, mi lesz belőle a meghányi-vetni való – de a klotyón, vagy a munkahelyén, nem ám a kocsmában, sem a borbélynál, mert ahol a társaság, oda már művelten tessék érkezni! Akinek pedig újságra pénze nincs, az kérdezősködjön. Társas mulatság az is. És soha azzal ne

kezdje, hogy őt nem érdekli a politika, mert ez egy régi reflex. Bár nem is olyan régi. A házi egérkéjét meg a csótányát érdekli a politika bizony, életre halálra. Szerencsés régi reflex viszont, talán húsz éves is, hogy minálunk a múlt az embereket jobban izgatja a jövőnél az elmaradt közös emésztés miatt... de nem baj, a FIDESZ politikai indulata éppen a *História*s, memoáros, kiravaszkodott, kicsalt, kikerdeztet emlékek korában gerjedt fel, és van-e FIDESZ-osztályfőnökünk Európájának?

Nekilódult a törvénykezés manapság – kocsmában ne mondjunk törvényhozást, mert honnan hozzák? A szegényember esze több – de amit a kocsmában mérnek, szabnak, tesznek, az a nagy törvény! Pörös ügyeink első bírója is a kocsmában ül. De a parlamenti friss törvény is csak akkor lesz a miénk, ha ott együtt megrágjuk és beveszi mindannyiunk gyomra. A jog vagy a mi jogunk és igazságunk, vagy megsüthetik a demokráciát. S ilyen kemény beszédhez minálunk még a meghirdetett szabad szólás sem kellett, hiszen a Bach-korszakban több fiskális jártatta a száját Pest-Budán, mint a teljes Monarchiában, és még harminc éve is, a forradalmat követő bosszú idején több fellebbezést nyújtottak be Magyarországon, mint az összes népi demokráciában. Betegesen megnagyobbodott igazságerzet? A bolgárok közt nem közkeletű a fellebbezésnek még a neve sem. Az albánok fölött a nép ítél, nem volt szükségük ügyvédre. Az NDK megvolt 600 ügyvéddel. A jugoszlávokat pedig Tito az osztálybíróság visszaállítására intette akkor, amikor gyepüti népének egyik zsebében már útleveél volt, a másikkban tojásgránát.

Mi inkább pörös nemzet vagyunk. Amikor itt a műperek zajlottak, és az alsópetényi általános iskola igazgatója kivényelt a tanulókat a községük földjében nyugvó Werbőczy sírjának meggyalázására, abban az évben Eckhardt Ferencnek a *Jogtudományi Közönyben* tanulmánya jelent meg a *salu füstjéről*, a bírói ítélkezés elemi fórumáról. „...ha a vádlottak – példálózott – *füstökre kívánják* a törvényt, az úriszék azt oda is bocsájtja...” Amikor ezt olvastam, reményt kelt bennem, hogy mégsem veszett el minden. Azután majd az 56-ot követő bosszú korában jelentek meg egymás után a jobbnál-jobb íráskor népi jogunkról – ne feledjük közöttük Kulcsár Kálmánét is – a középkori magyar jog elemeiről, jogtudó értelmiségéről, s az ember szinte feledte, hogy a Markóban a bírának ügyész – a párttitkára. S ha a kor propagandája a törvénytelenység időszakának nevezte az ötvenes éveket, azt is mondta vele, hogy ez már nem az osztálybíróságok kora. De ha másutt nem, igazunknak a kocsmában érvényt szereztünk, ami nagy szó, ha nap-

jaink perét, az *Emésztés kontra Gyepüt* meggondoljuk. Azért ajánlanám bírósági ítéletek kifüggesztését a kocsmában, tápjául a közös emésztésnek.

Lennének ám mindenféle célirányos javaslataim még a szólásszabadság védelme és a nemzeti beszédesség serkentése érdekében! Például az olyan kocsmák, ahol üldögelni és elbeszélgetni lehetséges, ott a sört meg a bort mérhessék olcsóbban. Megtérül az adó a nagyobb forgalmon, a logopédus, a pszichiáter meg az altató- és nyugtatószerek költségvetési támogatásának megvonásán. S ha a barátságra, egyetértésre serkentő szeszfélek és dohányárak adója súlyos, azt át kell terhelni a süketiséget okozó vagy követelő fogyasztási cikkekre, walkmanre, videóra, hangfalra, diszkókra – felőlem a televízióra is, mert az már nekem a központi parancsosztás és sugalmazás eszköze marad, nem élek vele. A walkmanre rá kell írni, hogy a fülre veszélyes, és a gyereket előbb-utóbb elgázolják vele az utcán. Gázolásról szólva, az autóra mindenféle reklámok és záptojásfoltok helyett intelligensen fölfestendő az a Clausewitz-idezet, hogy az autózás a háború folytatása ilyen eszközökkel, vagy a német rendőrök szakszervezetének legújabb kiáltványa, hogy a jugoszláviai háború áldozatainak száma kismiska az autózáséhoz az új Németországban. Valamit talán még a másodlagos autózásról, mivel a passzív dohányzásról is annyi rosszat hallani? A legkevesebb, hogy autósaink a metrók végállomásánál tartoznak letenni a fegyvert.

A metróra azután kétféle jegyet válthatnának velünk együtt. Beszédes jegyet mérsékelt áron, vagy kukajegyet méregdrágán. Aki nem akar elvegyülni közöttünk, azt szép szóval is rá lehet vezetni a polgári viselkedésre, meg hogy a város mire való.

A beszédes jeggyel utazó pedig ne aggódjon, hogy egy tűrhetetlen alak kapja el a kabátja gombját, hiszen amikor belép a metróba, jegyével a neki kedvesek közül választhat, vagy beszállhat a beszélgetésükbe... Kevesebb volna a lógás, csevegésre szívesebben váltana jegyet mindenki... Csevegésre, azt mondtam? Igen, mert három megálló közé nem fér minden súlyos panaszunk, ami az életre csak van, és a legkedvesebb találós kérdéseink is még... Komponálnunk kell, hogy legyen idő a telefonszámot a tenyerünkre róni és leszállóban inteni vagy kacsintani, egyáltalán, addig javítani a csevegésünkön, amíg vágyódón nem néznek utánunk...

Mi az, hogy ennyi elég is lesz az eléghez? Hogyhogy még egy hosszúlépés, és lötyed magából, bácsikám? Jól van, megyek már. Megyek.

ÖKOSZOLGALAT 111-78-55
= KÖRNYEZETVEDELMI
SEGE'LYTELEFON **ÉJJELE**
NAPPAL

Más vallásúak

A címhez egy régebbi kifejezést kölcsönöztünk, amit a két világháború közötti, úgynevezett „keresztény kurzus” idején széles körben alkalmaztak. A többségi valláson kívüli hívők összességét jelentette ez a két szó. Beleértették a néhány milliós református egyházat, folytatva a százezres létszámú evangélikusokkal, a lenézett zsidókkal, a „szekták”-ig, amelyek jobb esetben néhány ezren, vagy csak pár százan voltak. A kötelező iskolai hitoktatás keretében gyakran hangzott el a tanulók felé a megkülönböztető kifejezés: „Másvallásúak”. Akire ez a *diszkrimináció* vonatkozott, néha úgy érezhette, hogy emberszámba sem veszik.

A két világháború közötti időben az állást kereső friss diplomásoknak általában nehéz volt elhelyezkedni, válogattak a jelentkezők között, és feltétlenül elutasításra számíthatott, ha „másvallású” volt az illető. – Így egybeírva! Új, sajátos fogalomként. Legyen bármilyen tehetséges, rátermett vagy ügyes, a kérelmező más vallása miatt célba nem jutott. Szinte azonos volt ez a „másvallású” kategória a „politikailag megbízhatatlan” megbélyegzéssel. Kivált, ha felekezeten kívülről vagy ateistáról volt szó.

Vallásügyi törvényeink

Jogtörténelmünkben kevés olyan tartósnak tűnő törvény található, mint az *1895-ös 43-ik törvény*, amelynek nemcsak a múlt század utolsó éveiben volt érvénye, hanem a két világháború között, sőt több pontja 1989-ig érvényben maradt. Ez a törvény a magyarországi egyházakat három kategóriába sorolta: *Bevett, elismert és tűrt* vallásfelekezetekre. A *római katolikus*, a két *protestáns* egyház és az *unitáriusok* tartoztak az első kategóriába, a *zsidó* és a *muszlimán* a másodikba. Az állam még a bevett egyházak között is megkülönböztetést gyakorolt. Gergely Jenő elemzése szerint a „katolikus egyházzal volt a legszorosabb kapcsolatban”. Némileg módosult a kapcsolattartás Horthy idejében, akiről köztudott, hogy református volt, és ennél fogva a reformátusok „második egyháznak” minősültek. A felekezeti érdekek határait nagy körültekintéssel ügyeltek. A kisebb létszámú egyházaknak inkább az óvatosságtartás és a lenézés jutott. A zsidóság drasztikus diszkriminációjáról természetesen soha nem szabad megfeledkeznünk.

A magyar parlamentben, a múlt század vége felé nemcsak az említett vallásügyi törvény megalkotásával kapcsolatban hangzottak el éveken át interpellációk, hanem később is a képviselőtestület számtalan vitája során. Különösen két „új felekezetet” emlegettek. Az Érsekcsanádön, 1867-ben gyülekezetet alapító *nazarénusokat*, akiknek Zala megye területén már jóval a szabadságharc előtti megjelenéséről vitakoztak. A másik új felekezet 1846-ban jelent meg Budapesten, a *baptisták* missziója. A hozzájuk tartozó iparosok „a Biblia és más, kisebb vallásos iratok terjesztésével oly nagy buzgóságot fejtettek ki, hogy számukat több száznak gondolnák” – említi a budavári evangélikus lelkész, Bauhofer János György (1806-1864), és nem is csodálkozik azon, hogy néhány baptista iparost hadbírótság elé állítanak Bach Sándor belügyminiszter idejében.

A baptisták misszióját 27 évvel később újabb bibliaterjesztők erősítették, létszámuk ezer fölé emelkedett, és hosszú kérelmezés után, 1905-ben elismerte őket az állam. A nazarénusokat azonban csak 1977-ben ismerték el. Nem tudtak az általános védkötelezettség ügyében megegyezni, mivel ők, bibliai meggyőződésük alapján nem fognak fegyvert.

A hetvenes években több új felekezet folyamodott állami elismerésért. Ilyen kérelem elbírálására a megszűnt Állami Egyházügyi Hivatal csak vonakodva, hosszú évek, vagy inkább évtizedek alatt vállalkozott. Különös, de a huza-vona mögött gyakran valamelyik már elismert felekezet állt.

A vallásügyi törvények alakulásának és fejlődésének jelentős állomása volt – egyúttal 1895 után a második magyar vallásügyi törvény – az *1947-es egyenjogúsítás*. Ez a szűkszavú törvény megszüntette a „bevett és az elismert felekezetek közötti különbséget”. A Rákosi-féle *Alkotmány* két cikkelyében az állam vallásszabadságot deklarált, valamint az állam és az egyházak polgári demokratikus elkülönülését. A későbbi értékelés ezt a vallásügyi jogalkotást a „népi demokratikus állam” jótéteményének tüntette föl, pedig az 1947-es 33-ik törvényt Ortutay Gyula (1910-1978), a Dinnyés kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere adta ki, még a hatalomátvétel előtt. A törvény két vallásfelekezetet érintett, a *baptistákat* és a *methodistákat*. Wesley János (1703-1791) és fivére közel ötvenmilliónyi követője közül Magyarországon mindössze úgy kétezres táboruk volt

akkor, és gyülekezetüket a német Funk Márton (1883-1952) honosította meg Bácskában, majd Budapesten.

A magyar jogalkotástól függetlenül e két felekezet változatlanul szekta volt a társadalmi köznyelvben, mint az államilag el nem ismert többi. 1939-ben, év vége felé a belügyminiszter betiltotta a legtöbb „szektát” (adventisták, pünkösdielők, Üdvhadsereg stb.) azzal, hogy gyengítik az állam véderejét. A kis felekezetek ajtajára lakat került. Titokban tartott istentiszteleteikre nyomozók jártak. Akkor még nem kaptak állami elismerést a metodisták, Horthy rendőrsége mégis kivételt tett velük. Hírelett, hogy a társadalmi bajok – öngyilkosság, alkoholizmus, nyomor és hasonlók – enyhítésén önzetlen segítőkészségük elismeréseként mentelmet kaptak. A metodista vagy baptista templom előtt nem álltak tömegesen koldusok. Más templom előtere tömve volt velük. Ezek az úgynevezett másvallásúak intézményesen segélyezték a köztük élő nyomorgókat, sőt a nem hozzájuk tartozókat is figyelembe vették.

A más vallásúak hazafiassága és történelme

A más vallásúakat sújtja az az előítélet, hiedelem, amely szerint ezek a felekezetek nem gyökereznek mélyen a magyar történelemben, nem kapcsolódnak a nemzeti identitáshoz; egyházaik központja nincs Magyarországon, tehát „külföldiek zsoldjában állnak.” Az ötvenes években ehhez járult még az „amerikai szekta” elnevezés. Így sodortak sok ártatlan magyar állampolgárt súlyos veszélybe csupán azért, mert hűek maradtak hitvallásukhoz, amit nem mindenki ismert.

Minden kisegyháznak van saját történelme, úgy-hogy a szembeállítás a „történelmi egyházakkal” önmagában disz-kriminatív. A magyarság eredetileg pogány volt. Német és cseh hittérítők jöttek az országba, hogy népünk fölvegye a kereszténységet. A Duna mentén nemcsak a nyelv, hanem a vallás is vegyes, bármerre tekintünk, hiszen már Szent István idején érkeztek Bizáncból is hittérítők. A felekezeti pluralizmus a későbbi századokban, főleg a XVI. századtól, fokozódott.

A legtöbb egyház elszántan küzd a saját szabadságáért, de célhoz érve megfélemedezik a többi, még elnyomott egyházzal, és gyakran maga is elnyomóvá válik.

Dávid Ferenc (1510-1579) egymás után két reformista egyháznak volt a papja, majd megalapítója az

unitáriusoknak. A lelkiismereti és vallásszabadság bajnoka volt. Az elveit újra változtatva, negyedszer a felnőtt-keresztiséget valló anabaptisták követője lett. Ekkor börtönbe vetették és fogházban halt meg. A páratlanul nagyelkű *tordai országgyűlés* (1558) sem adott teljes vallásszabadságot az anabaptistáknak. Négy konfessziót – a két protestáns és a római katolikus egyházon kívül az unitárius egyházat is – „bevette”, de a többivel már nem törődött. Kimondták: „Mindenkinek maradjon az Istentől neki adott hitben, és a másik zavarásától tartózkodjék”.

A magyarság sokat köszönhet a környező és a távolabbi nemzeteknek nemcsak a felekezeti skála további bővüléséért, hanem az ország gazdasági élete föllendüléséért is.

Clark Ádám, a Lánchíd építője például, nemcsak más nemzetiségű, hanem természetesen más vallású volt. Vele érkezett több angol, skót és más szakember. Sokan itt maradtak Magyarországon, mint ő maga is. A szabadságharcban angolok is harcoltak a magyarság mellett, a nemzet mártírjai között találhatók német, délszláv, szlovák és lengyel hősök. A külföldi jövevény is lehet jó hazafi. Nemzetisége vagy vallása nem akadályozza feltétlenül abban, hogy támogassa hazánkat.

A Lánchíd építése óta működik a *Skót misszió*. Nemcsak remekművű hidat építettek a nemzetnek, hanem kapcsolatot teremtettek a magyar protestáns kegyesség és a nyugati protestantizmus között. Harcoltak a szabadságunkért, de mind kultúrtörténeti, mind etikai téren közvetítettek áldást hazánknak.

Nem olyan szokatlan nálunk az evangélikázció sem. Budapesten nem a Népstadion volt ennek első színhelye. Már 1887-1888 fordulóján járt Magyarországon egy skót, A.N. Somerville (1813-1889), evangélikázciós körúton. Később baptista és metodista igehirdetők evangélikázciói nyomán honosodott meg a magyarság körében ez a sajátos kegyesség. Másodlagosan, mun-

„A legtöbb egyház elszántan küzd a saját szabadságáért, de célhoz érve megfélemedezik a többi, még elnyomott egyházzal, és gyakran maga is elnyomóvá válik.”

kálták a szegénység enyhítését; a példás életű szülői családját, szintén példás magatartású ifjúság hagyta el. Visszaszorult az alkoholizmus. Az evangélikázción megtért, tudatosan vallásos hívők között nem fordult elő törvénybe ütköző bűncselekmény. A társadalom számára mindez értéket képvisel.

Fölvetődött már a más vallásúak *külföldi kapcsolata*, ami még a nyolcvanas évek derekán is nagy gondot okozott az akkori magyar hatóságoknak. A leg-

több kisegyház *nemzeti szervezetű*. Önálló az ország határain belül. Vezetőit nem külföldön nevezik ki, nemzetközi székhelyeikkel csupán eszmei kapcsolatban állnak. Még akkor is, ha onnan anyagi támogatást is kapnak. A beérkező segélyeket az állam rendszeresen „lefölözi”, mégpedig vámokkal, jogok átruházásával; vagyis nem ad érte tulajdonképpen semmit. Amikor Nyugat állítólag veszélyeztette a magyar állambiztonságot, és mégis küldött anyagiakat, politikusaink nem érezték lelkiismereti furdalást. Mégis fanatikusan ellenőrizték, hogy a felekezetekhez érkező segély vajon milyen célra érkezik.

A felsorolt és a névleg meg sem említett felekezetek mind sziszifuszi erőlködéssel küzdöttek a világ valamely részén és történelmük bizonyos korszakában az *igazságért*. Rájuk terhelődő, sajátos küldetésükért hőiesen harcoltak. Valamennyiüknek vannak mártírjai, meghurcolt ígéhirdetői, menekültjei, kényre-kedvre kiszolgáltatottjai. Egyházuk jogfosztottként valóította meg legszebb elképzeléseiket a jobb jövőről. Létükért megküzdöttek keményen. Remélhetőleg teremnek válságba jutott társadalmunk számára újabb, jó gyümölcsöket. Sorvasztásukkal, korlátozásukkal, ellenőrzésükkel, leszorításukkal úgy tűnik, nem sokra jutott az ország.

Egyház és tömeg

Az egyházak jelentőségét hibásan hozzuk összefüggésbe a tömegeikkel. Nem egyetlen értékmérő és irányelv: „*Ott az igazság, ahol a sokaság!*”

A különböző vallásfelekezetek nézetei abban is eltérnek, hogy ki tekinthető egyháztagnak. A többségi egyházak véleménye szerint mindenki, akit megkereszteltek. Csakhogy közel sem számolnak a templomban megjelenők és egy adott településen az illető többségi egyház anyakönyvezett tagjai közötti aránnyal. A templomban ennek legtöbbször csak kis töredéke van jelen.

Másrészt a vallását gyakorló, azt anyagi áldozataival támogató, ideális egyháztagok száma meg sem közelíti a többségi vagy népegyházi propagált taglétszámot. Egy morálisan elbukott egyháztagot (pl. köztörvényes bűnözőt) tulajdonképpen nem is lehetne vallásos embernek tartani.

Sok megkeresztelt ember *nem is vallja magát* egyháztagnak, hiába számítja be őt a papja. *Ki tekinthető tehát egyháztagnak?* Semmi szín alatt nem annyi, amennyi csecsemőt a keresztvíz alá vittek.

Viszont a legtöbb evangéliumi szabadegyház vagy kisegyház csak azokat tekinti felekezeti tagjának, akik tudatosan vállalták az egyháztagságot, élő hitre jutva, önkéntesen kérték felvételüket egyházukba, hitvalló keresztiséget vettek föl, felnőtt korukban, és egyházuk felettük állandó erkölcsi felügyeletet gyakorol. Aki ennek nem felel meg, azt a gyülekezet ki-

közösíti. Ennélfogva az evangéliumi felekezetek kisebb számú tagjai szembeötlően *más emberek*. Fegyelmezettebbek, gondolkodásukat átjárja a Szentírás etikai tanítása. Olyan szellemi értékeket hordoznak, amelyek őket valóságosan megkülönböztetik. Hogyan lehet tehát ilyen eltérések elhanyagolásával egyenlőségi jelet tenni különböző egyháztagok közé?

Az 1924-től Magyarországon működő Üdvhadsereg felkarolta az alkoholistákat, igyekezett megmenteni őket. Az utcán, a korcsmákban szedték fel őket. Pihentették és kijózanodásuk után a lelkükre beszéltek. Foglalkoztak egyéni problémáikkal. A „lumpen elemeket” új életmódhoz segítették. Más kisegyházakkal törekedtek öngyilkosjelölteket támogatni. Mindezt „*Isten nevében*”. Sok gúnyt, nagy kockázatokat vállalva. A szociális segítségük és alapító tagságuk ellenére a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsában 1949-ben betiltották őket, és ingatlanait államosították. Újabbán ismét jelentkeznek.

Toleráns társadalmi és egyéni magatartást!

Valamennyi felekezetnek és gyülekezetnek van értelme, létének indoka. Mindegyik képvisel igazságot, amiért mártírjai életüket áldozták. Eszméiket óriási erőfeszítésekkel valóították meg.

A második világháború után hazánkban ismertté váló humánus elmélet, „*Szabad államban szabad egyház*”, megvalósulása nem csupán jogi úton érhető el. Szükséges a tapintatos és óvatos türelem, önmérséklet; az *egyéni tolerancia* ahhoz, hogy társadalmunkban senki ne váljon bármilyen diszkrimináció áldozatává. Az ilyen magatartás nemcsak más nemzetiségű kisebbségek iránt fontos, nélkülözhetetlen az azonos anyanyelven beszélő, de más hitvallásúak és a nem hívő emberek iránt is.

A vallásosságot bizonyítja az ősi sírok felbontásával az archeológia. A vallásos jelenség minden civilizációban nyilvánvaló, ezért *egyetemes emberi vonás*. Vannak az egyes korok vallásossága, sőt valamennyi között hasonlóságok, de tükröképszerű azonosságok ritkák. A hitet az emberiség közös kincsei közé kell sorolnunk, de e különleges kulturális örökségünk egyben soha nem lévén teljesen uniformizálható, neuralgikus pontunk is. A vallási türelmetlenség a világ számtalan pontján robbant ki még ma is súlyos konfliktusokat. Ezeket az emberek nehezebben kezelik, sérelmeik sem orvosolhatók. A konfliktusok kirobbanását könnyebb lett volna megelőzni.

A vallásosság manapság követeli a *választhatóság lehetőségét*. A középkor kényszerített és uniformizált vallásossága a múlté. A nagykorúvá vált ember magának tartja fenn a jogot vallási kérdésekben. Olyan vallás felé orientálódik, ha egyszer választott, amit maga tart jónak, nem mások mondanak jónak.

Személyesen kívánja fölismerni az igazságot, és ha nem győződik meg erről, akkor vallásosság tekintetében neutrális.

Bármennyire elkötelezettnek érzi magát valaki a saját konfessziójához, becsülje meg a másik nézetét. Nem szabad elfelejteni, hogy minden felekezet, pap vagy hittétel csak annyi tiszteletet kap, amennyit ő adott a másoknak.

Köteles-e túrni egy jogilag rendezett állapotú egyház egy új felekezet agresszív térítését? – Bizonyos, hogy *ilyenkor kerül a tolerancia legkeményebb próba alá*. Ebben az esetben az egyház folyamodik a felvilágosítás eszközeihez. Az áttérők iránt tanúsítson türelmet. Búcsúzzon tőlük megértően, szeretettel és reménykedjék visszatérésükben. Kerülje az erőszakot, durvaságot, „kemény harcmódot”, izgatót. A sértett egyház felső vezetése pedig vizsgálja ki alaposan, hogy miben áll az új felekezet erőssége, mivel vonja

el a híveiket. Ne csalás, csábítás után szimatoljon, hanem ismerje föl ellenfelének csábító igazságát. Egyházszakadások a főpapok átkokat szórtak. A tradíció megőrizte ezeket az átkformulákat. Századokra sorra vissza kellett vonni ezeket. A mai főpásztorok csókkal, öleléssel korrigálják a múltat. A keresztyénség hitelességét csorbító történelmi bonyodalmak elkerülhetők lettek volna krisztusi szeretettel, megértéssel és türelemmel.

E sorok nem a szürke, összemossott szinkretizmusra csábítanak, hanem meggyőződéses és lelkiismeretes embereket kívánnak olyan fölismerésre vezetni, amivel képesek helyet szorítani mindenkinek, aki máséknél hisz vagy gondolkodik. Fogadjuk el a másik embert egyenrangúként. A „más vallásúak” elszakíthatatlanul hozzátartoznak nemzetünk teljességéhez. A jogaik, esélyeik, az irántuk megnyilvánuló elfogadás tegye mindezt nyilvánvalóvá.

Segítő Barát

Segítő Barát néven ökumenikus munkaközösség alakult lelkipásztorokból és fiatalokból azoknak a fiataloknak a védelmére, akik személyiség- és családártalmas nyugati (távol-keleti) szekták befolyáskörébe kerültek.

A munkaközösség létrehozására azok a kétségbeesett szülői panaszok adták az impulzust, amelyek a Hare Krisna nevezetű, kaliforniai alapítású kultusz tevékenysége nyomán támadtak. A szülők egybehangzóan eládaták, hogy gyermekeik a rafinált pszichológiai terror hatására feladták egyetemi tanulmányaikat, beköltöztek a kommunába, ahol munkaerőjüket a szekta könyveinek fordítására, szövegszerkesztésére, árusítására vesztik igénybe. Arra készítik őket, hogy szüleikkel előbb korlátozzák, majd megszakítsák kapcsolataikat. Újabbban – a hatósági közbelépéstől tartva – arra kényszerítik a fiatalokat, hogy szüleiktől írásbeli beleegyezést szerezzenek mindehhez. A szektáknemcsak a keresztyény egyházak elhagyására készlet, hanem az európai

egyházak elhagyására is, s egyúttal az európai kultúra és civilizáció valamennyi értékétől is elzárja híveit. A kommunában magyar nevüket is elvesztik, és a magyar kulturális és történelmi felelősségtudat éppen úgy a kerítésen kívül kerül, mint a tolerancia nyitott, szabadelvű értékrendszere.

A munkaközösség ezért kezdeményezi, hogy Budapesten és iskolavárosainkban hozzák létre azokat a tanácsadó köröket, amelyek pártközi és egyházi összetételben, szakértői szinten információkat és területen tevékenykedő család- és kultúraellenes szektákról. Ezek a helyi, önszerveződő körök kezdeményezhetnek jogi védelmet kiskorúak esetén. Lelkigondozói, pszichológiai, pedagógiai segítséget adhatnak.

Segíteni kész vagy segítséget kérő szülők, fiatalok, iskolák, egyházak, önkormányzatok jelentkezhetnek a következő címen: Szeverényi János evangélikus lelkész, a Keresztyény Ifjúsági Egyesület országos titkára 1111 Bp., Bercsényi u. 14., III. 2.; Dobner György baptista lelkész 1161 Bp., Mátyás u. 31. T: 163-8670; Németh Géza református lelkész, 1146 Bp., Thököly út 44., II. 4/A. Tel./fax: 141-6602

Lángelme a XX. században

A huszadik század elejének barbár mohósággal terjeszkedő ipari civilizációjára riadtan tekintettek az érzékeny lelkek, s a kultúra és a művészetek továbbélését féltették az egészséget és a nyers erőt fennem hangoztató műveletlen tömegektől. Nem véletlen, hogy Csontváry a beteglelkű lángelmék menhelyén gondolkodott, hogy ott – mániáiknak élve – szabadon alkothassanak a kiválasztottak. De nemcsak ő tartott ettől a mindent befolyó lármás középszertől. Szabadunk egyik legnagyobb költője, a ma már Ezra Pounddal és T. S. Eliottal egy sorban számon tartott portugál Fernando Pessoa (1888-1935) művét is át meg átjárja a görögségben gyökerező európai kultúrát féltő, a demokráciával manipulált és a hatalomba beszabadított tömegektől való arisztokratikus elzárkózás gondolata, a kiválasztottaknak járó szellemi szabadság.

Talán azért is tartott ilyen hosszú ideig, míg eljutott hozzánk, s érteni kezdtük költőigondolkodói mondandójának lényegét. A költészetében és prózájában sorjázó alteregók, vagy másképpen heteronímek látszólagos misztifikációja mögé rejtőző Pessoa egész munkássága tudatos távolodás volt a mindennapitól, a vulgáris értelemben vett emberi problémáktól. Pályája elején, 1912-ben a portói Águia c. folyóiratban megjelent, a korabeli portugál költészetet elemző írásában megjósolja egy szupra-Camões, egy új költőfejedelem eljövételét. Az Indiákat meghódító portugálokról éneklő XVI. századi költő alakja Pessoa írásában összefonódik a világot megváltó szellemi birodalom próféciáival. A Dániel könyvében megjósolt Ötödik Birodalom képe lebeg a XX. századi művész szeme előtt: nemcsak nemzetét érzi kiválasztottnak, hanem saját magát is. Ettől fogva lesz munkássága fokozatos készülődés a beavattatásra, valamiféle magasabb dimenzióba történő átülésre. Egész életét és költői művét ennek az egy célnak áldozza, már-már riasztó és kegyetlen művészi tudatossággal mond le minden érzékileg megragadható – s a tükröző művészetet tápláló – benyomásról, tapasztalatról, hogy ezen a mind anyagibbá váló és csak önmagára figyelő világon túlra transzponálhassa művét. Első pillantásra darabokra töredező, kötetbe nem rendezett versekből, prózatöredékekből, politikai, közgazdasági, művészeti, ezoterikus feljegyzésekből álló hagyatéka egy magasabb rendező elvnek van alárendelve: minden egyes írása – legyen az vers, próza, tanulmány, avagy sietősen odavetett jegyzet – kapaszkodó, útmutató az egyetlen gondolat megértéséhez: hogy materiális világunk tükörképe csupán egy másik világnak.

Ekképpen szeretnénk – magyarul már megjelent verseskötete, én-regényének, a Kétségek könyvének és elméleti, ezoterikus írásainak kötetbe rendezett válogatása után közreadni a lángelméről írt, kimondatlanul is saját művészi alapállását magyarázó, hosszabb tanulmányának részleteit.

Pál Ferenc

Fernando Pessoa

Hírnév és lángelme Herosztratosz

1.

Eltökéltem, hogy megvizsgálom a hírnév mibenlétét, mind a mulandó, mind a tartós hírnévét, hogy felderítsem, miképpen tesz szert valaki egyik vagy másik formájára, és hogy megjósoljam, már amennyire ez lehetséges, milyen körülmények között képzelhető el egyik vagy másik formája a jövőben. A hírnév bármely embernek vagy bármely embercsoportnak az elismerése annyiban, amennyiben valamilyen becses az emberi nemnek. Ahhoz, hogy a kérdést felderítsem, meg kell határoznunk, mit értünk hírnéven, és meg kell határoznunk azt is, mit értünk emberi nemen.

1. Hírnévre dolgok és emberek juthatnak. Vannak hírneves büntettek, csaták, regények; vannak ezeknek hírneves létrehozói. Mi a dolgokkal nem foglalkozunk, csak az emberekkel. A hírnevet teremtő körülmények érdekelnek bennünket.

2. A hírnév lehet esetleges vagy lényegi. Az az ember, akit különösen rejtélyes módon gyilkoltak meg, a halála révén lesz híressé. Ha jelentős esetről van szó, akkor a történelemben érdekes hullaként válik halhatatlanná. Bennün-

ket nem az esetleges, hanem a lényegi hírnév érdekel, mégha ez igazságtalannak is látszik.

3. A hírnév lehet mesterséges vagy természetes. Valamely király természetes módon híres. Király voltával született bele ebbe az állapotba. Nem foglalkozunk a hírnévnek ezzel a formájával. Ez az erkölcsökkel és szokásokkal, az intézményekkel együtt változik. Csúpan a mesterséges hírnév mibenlétét fogjuk megvizsgálni.

4. A hírnév lehet jó vagy rossz, ez utóbbi formáját általában hírhedtségnek nevezik. A jó és gonosz fogalmának változása olykor bonyolítja a kérdést; bizonyos esetekben el sem választhatók egymástól. Azt, akit az egyik gyilkosnak lát, a másik merész férfiúnak látja. Azt, akit az egyik vértanúnak lát, a másik bolondnak látja. A kérdés nehézségét ezzel megmutattuk, de nem azzal a céllal, hogy Proudhon ama nevezetes mondásának szellemében mutassuk meg, miszerint: „Nincs más, akit jobban gyűlölnék a zsarnokokon kívül, mint a vértanúkat”.

2.

Csak két olyan állandó formája van a létezésnek, amellyel érdemes élni az életet – egy vallás magasrendű gyönyörűségével, vagy valamiféle veszteség magasrendű bánatával. Minden más pusztá tengődés, és csak a lelki botanika számára lehet érdekes az ennyire felhígult emberi lét (egy gomba éppilyen általános).

*

Még az a gondolat is elfogadható, hogy van valamiféle nagyság Herosztratoszban – olyasfajta nagyság, amelyet nem oszt meg a hírnévre vergődött akárkikkel. Benne, egy görögben, elképzelhető, hogy megvolt a szépségnek az a kifinomult felfogása és nyugodt mánora, amely máig fölmagasítja nagynevű

néptörzsének emlékét. Ekképpen úgy is fölfoghatjuk, hogy Diana templomát a keserűség önkívületében gyújtotta föl, és önnönmagának egy része is elégett ördögi igyekezetének szenvedélyében. Joggal gondolhatjuk, hogy úrrá lett a jövő iránti lelkifurdalásának a gyötrelmein, és iszonyattal tekintett magában a hírhez és névhez vezető elszántságra. Tette valamiféleképpen hasonlatos a Templomosok beavatásának azon szörnyűséges eleméhez, amikor feltétlen Krisztus-hitük első próbájaként – úgy is mint Keresztények, az Egyház általános hagyományait követve, és úgy is mint okkultista Gnosztikusok, és ennél fogva a Kereszténység nagy különálló tanítását követve – beavatásuk alkalmából le kellett köpniük a feszületet. Ez a cselekedet, mai szemmel nézve, meglehetősen csak

emberileg visszatetsző, mivel mi nem vagyunk hívők, és amikor a romantikusoktól fogva ellenszegülünk Istennek és a pokolnak, olyan dolgokkal szegülünk szembe, amelyek halottak a szemünkben, és ekképpen tetemekkel dacolunk. De nincsen olyan emberi vakmerőség sem égen, sem földön, ahol pusztá elszánásból születnek a bátrak, és amelyet ennek a beavatásnak a szörnyűségéhez lehetne hasonlítani. Az az Istenség, akit leköptek, volt a Megváltás szent lényege. A pokol mélyére tekintettek, miközben szájukban a szükségszerű istenkáromlás nyála összegyűlt. Ekképpen képzelhetjük el magunknak Herosztratoszt,

3.

A hírnév, kivéve, ha a véletlen, vagy olyan pusztán külső körülmények műve, amelyeket a véletlen nével illethetünk, valamely felhasznált különleges készség vagy értelem bizonyos fajtájának és a felhasznált különleges készség vagy értelem mások által történő elismerésének az eredménye. Különleges készségen értünk mindent, ami az egyént megkülönbözteti természetűtől fogva egyenrangú társaitól: határtalan mérészség, határtalan erőszak, határtalan élelemjűség mind különleges készség ebben a sajátos értelemében, és nem jelent nagyobb megtiszteltetést az, ha valaki hős, mint ha valaki lángelme; az a tett vagy tettek, amelyek bizonyítják a hőst vagy a lángelmét, egyként a születéstől fogva meglévő vérmérséklet, az egyéntől független oktatás és környezet, a kevesek által megválasztható és megteremthető kedvező alkalom és lehetőség – ha ugyan valaki egyáltalán képes hatékony előfeltételként megteremteni ezt magának – terméke.

4.

A lángelme az elvontban való feloldódás által józansággá vált örület, olyanformán, ahogyan valamely oldatban gyógyszerre válik a mérge. Sajátos terméke elvont újdonság – azaz, olyan újdonság, amely alapján alkalmazkodik az emberi értelem általános törvényeihez, de nem alkalmazkodik az elmebaj különleges törvényeihez. A lángelme lényege a környezethez való alkalmazkodás képtelensége; ezért a lángelmét (hacsak nem jár együtt tehetséggel vagy elméséssel) általában nem érti meg a környezete; és azért használom az „általában” és nem az „egyáltalában” szót, mert nagyon sok függ a környezettől. Nem ugyanaz, ha valaki az antik Görögországban, a modern Európában vagy a mai világban lángelme.

Shakespeare-t nem úgy ismerték mint lángelmét, a maga korában, Ben Jonson lármás, ámde posztumusz dicsőítő szavai, a kor lármás nyelvezetének

azzal a különbséggel, hogy a szépség szeretetének kényszere kisebb valami, mint egy érzelmi igazság meggyőző ereje. Ekképpen úgy képzeljük el őt, hogy fölmenthessük az emlékéit.

Ezért, ha Herosztratosz megtette, amit megtett, nyomban mindazon emberek társaságába került, akik egyéniségük ereje révén lettek naggyá. Meghozza az érzés és a szenvedély áldozatát, amely a halhatatlansághoz vezető utat jelzi. Éppúgy szenved azért, hogy a neve fennmaradhasson, mint Krisztus, aki emberként hal meg, hogy önnönmaga legyen az Ige bizonyossága.

Az embereket három részre vagy fajtára lehet felosztani; és ez a felosztás pontosan megfelel a gondolkodásmód hagyományos osztályozásának – értelem, érzelem vagy érzés és akarat. Vannak emberek, akikben az értelem az úr, ezek filozófusok vagy tudósok; vannak emberek, akikben az érzés az úr, ezek misztikusok és próféták, passzív vallásalapítók vagy átvett vallási rendszerek médiumai; vannak emberek, akikben az akarat az úr, és ezek államférfiak és katonák, irányító szerepet játszanak az iparban mint olyanban, vagy a kereskedelemben, amely kereskedelem, és semmi több. Van három kevert típus: olyan emberek, akikben az értelem és az érzés az úr, ezek a magas rangú államférfiak, birodalom- és nemzet-építők lesznek; akikben az érzés és az akarat az úr, ezek a (szellemi és anyagelvű) vallások cselekvő alapítói és terjesztői, a Napruhás Asszony és a demokrácia hívei.

megnyilatkozásai csupán, aminek semmi veleje nincsen, és Jonson ugyanúgy használja olyan emberekkel kapcsolatban is, akiről ma semmit nem tudunk – mint az a Lord Mounteagle, akiről azt állítja (és nem kevesebbet), hogy ő volt annak a kornak, azaz I. Jakab korának „legjelesebb koponyája”.

Shakespeare-t a maga korában mint élelemjű, s nem mint lángelméjű embert csodálták. Hogyan is csodálhatták volna lángelmeként? Ő volt Falstaff alkotója, akit megérthettek, Hamlet alkotóját nem értették. Ha a Stratford-ellenes csöcselék egyszer is vette volna magának a fáradságot, hogy odafigyeljen erre, a sok, képtelen összehasonlítás Jonsonnal vagy a kor más alakjaival értelmetlenné vált volna.

Shakespeare a példa arra, amikor a határtalan lángelme és a határtalan elmesség a tehetség hiányával párosul. Legalább annyira ragyogó az ösztönös meg-

érzésben, amely a lángelme sajátja, és a különösség gyors felfogásában, amely az elmésség sajátja, mint amennyire fogyatékos a teremtésben és az összerendezésben, amely a tehetség sajátja.

Milton a példája annak, amikor a határtalan lángelme a határtalan tehetséggel párosul. Megvan benne a lángelme ösztönös megérezése és a tehetség formáló ereje. Elmésségnek híjával volt; valójában tudálékos alak volt. De megvolt benne a tudálékos emberek határozott, noha nehézkes akarata.

Az elmésség közönségesen és általánosan emberi. Ha valaki kételkedik ebben, elegendő egy példányt vásárolnia valamely „Bölcs mondások”-ból, és elolvasni az elmésségek versenyében győztes válaszokat, amelyeket közönségesen „Aranyköpéseknek” neveznek. A középszerűen szürke embereknek is vannak elmés pillanataik, amelyeket elmésségekként lehet idézni utóbb a bennük fölszikkasztó lángelme tisztelétére.

Gyakran elgondolkodtam arról, mennyi bölcsesség van Goethe mondásaiban, Eckermannal folytatott beszélgetéseiben. De azon is gyakran elgondolkod-

A hírnévvel kapcsolatban az egyik leginkább zavarba ejtő jelenség az, amelyet talán mondvascsinált lángelmének nevezhetnénk. A lángelme a környezethez való alkalmazkodás képtelenségében nyilvánul meg. Olykor azonban ez a különbözőség a környezettől nem valóságos képtelenség az alkalmazkodásra (...).

A modvascsinált lángelmére példa Robert Burns esete, aki skótlul írta dalait egy angol, a párverseket kedvelő közegben. De az, ha valakit maradéktalanul elfogad a kora, visszatart bennünket attól, hogy lángelmének nevezzük. Az ilyesfajta különbözőségeket nem fogadhatjuk el lángelmének, meglehet, hogy egyáltalán nem is lángelmék. Blake különbözött a maga korától, és kora ügyet sem vetett rá.

A mondvascsinált lángelme külsődlegesen áll szem-

Van a lángelmében egy homályos elem – az a valóságos, de nehezen meghatározható elem, amelyet médiumi képességnek neveznek, amikor formát ölt. Napoleon esete világosan tanúskodik erről. Napoleon a maga idején számtalan irányzat médiuma volt;

Wordsworth például a tiszta lángelme megtestesülése, az olyan lángelméé, amely nem párosul tehetséggel vagy elmésséggel. Míg Shakespeare, noha néhány alkotás hibázik olykor „a teljességben”, soha nem unalmas és soha nem középszerű; míg Milton, noha olykor nehézkes, soha nem alantas, Wordsworth, amikor lángelméje elhagyja, középszerűbb a középszerűnél és alantasabb az alantasnál...

6.

tam, mennyi éppilyen bölcs mondást hallottam életem során olyan emberekkel folytatott beszélgetéseimben, akik értelmes emberek voltak ugyan, de nehezen állhattak volna egy sorba Goethével.

Nos, a gondolatok, még a ragyogó gondolatok is, köznapi dolgok. A világon mindig a kelleténél több alkalmi lángelme van. De csak akkor kap jogot arra, hogy belépjen a jövő birodalmába, ha az alkalmi a következmények és következtetések érdekében végzett erős összpontosítás, széleskörű munka révén egyetemessé válik.

11.

ben a korával, a valódi lángelmét a belső szembenállás jellemzi (...).

Amikor egy kor újat áhít (ha egy kor áhíthat egyáltalán), valami régire vágynak. Burns a tizenharmadik században a tizenharmadik század uralkodó irodalmi hagyományától különböző hagyománynak hódolt, és ez a hagyomány igazából idegen volt az európai irodalomtól is. De hagyománynak hódolt, és nem hozott semmi újat. A különösségnek ugyanilyen erejével hatnak ránk a néger énekek és a néger dallamok, amelyek a közelmúltban meghódították Európát; ámde ezek a dalok önmagukban semmi újat nem hoztak. Ha hoztak volna, nem tetszenének annyira nekünk. Tudjuk, hogy nem újak, és ezért szeretjük újszerűségüket.

14.

ha nem lett volna ilyen mértékben médium, nem lett volna képes uralni azt a kort. A kor alkotta meg őt, hogy visszahasson rá, s azért parancsolt, mert a kor kívánta úgy, hogy parancsoljon.

15.

Elfogadhatjuk, hogy a lángelmét nem értékeli a saját kora, mert szemben áll vele; de föl kell tennünk a kérdést, miért értékeli a későbbi korokban. Az egyetemes szemben áll bármely korrallal, mert annak a bizonyos kornak a jellegzetességei szükségszerűen részlegesen; miért fogadják hát a lángelmét, amely az egyetemes és örök értékekre figyel, szívesebben az egyik korban, mint a másikban?

Az ok egyszerű. Minden kor az öt megelőző kor, és ennek a kornak a civilizációját felépítő elvek bírálataból születik meg. Minthogy minden kor alapjául egy elv szolgál, vagy úgy látszik, mintha egy elv szolgálna, annak az egy elvnek a bírálata más és más, csak az a tény közös, hogy ez ugyanannak a dolognak a bírálata. Korával szembehelyezkedve a lángel-

me magától értetődően bírálja korát, és ilyen magától értetődően tartozik a következő kor egyik vagy másik kritikai áramlatához. Ő maga is létrehozhat egy-egy ilyen kritikai irányzatot, mint Wordsworth; vagy nem hoz létre egyet sem, mint Blake, és bár fellépése ugyanabba az irányba mutat, mint a későbbi koré, nincs szó mester-tanítvány viszonyról.

Mennél egyetemesebb a lángelme, annál könnyebben fogadja el őt a következő kor, mert magától értetődő kritikája annál mélyebb a saját koráról. Mennél kevésbé egyetemes a maga lényegi egyetemességén belül, annál rögzesebb utat jár be, hacsak meg nem sejtí az utána következő kor fő kritikai áramlatainak valamelyikét.

16.

Az jut rögtön az eszünkbe, hogyan jut el a lángelme egyáltalán odáig, hogy méltányolják? Ha a művében új szempontból jelenik meg az, ami az emberi nemből állandó, és ha ennek az új szempontnak a következtében szembe kerül azzal a korrallal, amelyben él – miként történhet meg, hogy ugyanezen új szemlélet miatt mégsem kerül szembe a későbbi következő nemzedékekkel és korszakokkal? Nincsen ebben semmi rejtélyes, és a magyarázata sem jelent különösebb gondot.

Az egész élet, és következésképpen az egész társadalmi élet hatások és ellenhatások rendszere. Minden korszak jellegét meghatározza az a tény, hogy visszahat az öt közvetlenül megelőző korra. Az egész társadalmi élet konvenciók és szabályok rendszere, és ez így is marad. A konvenciók előregsznek, és a szabályok magától értetődővé érnek. Amikor ez megtörténik, beköszönt egy új kor, amely jogosan hamisan ítéli az előtte lévő kor konvencióit és szabályait, és rögtön ezután a legtermészetesebbnek kiáltja ki az éppen olyan konvencionális konvenciókat és szabályszzerű szabályokat, amelyeket a sajátjainak nyilvánít. Ezt a társadalmi élet mégoly gyakorlatlan szemléltője is észreveszi. Nincs a saját korunknál konvencionáli-

sabb, szabályozottabb és mesterkéltabb kor; miközben nincs még egy kor, amely harsányabban kikelne az épp most letűnt idők – amelyeket valaki Viktoriánus Kornak nevezett – szabályai ellen.

Most a lángelme éppen abban a helyzetben van, mint az új nemzedék. Ő is szemben áll azzal a korrallal, amelyben él. Ilyenképpen a lángelme munkálkodása és az eljövendő kor munkálkodása egybeesik egymással. És ebből az egybeesésből azonosulás lesz, mert az eljövendő kor, az előtte lévő korrallal szembe fordulva, valami kiindulási pontot keres benne, és ez a kiindulási pont a lángelme. A lángelme ekképpen az elkövetkező kor teremtője és gyermeke is egyben.

A lángelmék hírnévre tehetnek szert a maguk korában, mert ugyanakkor tehetségesek vagy elmések is; vagy, ha mégsem, és ezért hidegen fogadja őket a koruk, a következő korban tesznek hírnévre szert. Soha nem marad fenn a hírük két vagy három koron át. Meg kell jegyezni, hogy a lángelméről beszélek – nem a lángelme külsőlegesen vonásairól, vagy irodalmi csemegékről, amelyeket fölfedezhetnek, elfelejthetnek, majd idő múltával újra meg újra felfedezhetnek.

19.

Hogy mennyi lehet a lángelmék száma a jelen korban, azt a dolog jellegénél fogva lehetetlen meghatározni.

Föltételezhetjük néhány tehetség létezését. De roppant sok éles elme, és ami figyelemre méltó, kifejezésre jutott éles elme van. Az olvasási befogadóképesség (lehetőség) növekedése, amelyre néha úgy utalnak, mint az oktatás elterjedésére, piacot

teremtett az írott formában jelentkező éles elme számára; olyan emberek, akik más korokban soha nem írtak volna, a nyomtatott betű varázsa alá kerültek, ugyanúgy, ahogy egy asszony, aki a csöndes, vidéki környezetben soha le nem térne a tisztesség útjáról, mivel más útra rá sem léphetne, most ösztönzést érezne arra, hogy természetes szexuális késztetéssel megfeleljen az előtte nyíló lehetőségeknek.

Hogy a jelen kor kedvező-e vagy sem a lángelme felderítésére, ez olyan kérdés, amely sok félreértésre adhat alkalmat. Ha úgy vesszük, egyetlen kor sem kedvező a lángelmék felderítésére. De egy olyan kor, amelyben szellemi áramlatok és ellenáramlatok, érzelmi zavarodottság és zűrzavar uralkodik, egy kiegyensúlyozott és megalapozott időszaknál alkalmasabb arra, hogy értékeljük azt, ami különös és kényelmetlen. Mégis, vannak nehézségek. Egyfelől túlságosan sok ember ír, rajzol vagy másképpen silányítja el a (jelenkori) művészetet. Ez zűrzavart okoz. Másfelől a művészeknek ez a roppant sokasága a leghitványabb hírverést és önreklámozást folytatja,

hogy el ne tűnjön a homályban. Ennek az az eredménye, hogy a bőségből keletkező zavar az elzáródáshoz vezet, amelyet szándékosan provokáltak ki bizonyos klikkek vagy olykor egyetlen ember. A lángelmének nagyobb lehetőségei vannak, mint a felvilágosult korok legrosszabb sötétségében. Biztos lehet benne, hogy valamiféle közönsége akad, csak abban nem lehet biztos, hogy meg is találja. Számíthat az elismerésre, csak arra nem, hogy meg is kapja. Mint a szerelmes platóni lélek két fele, a lángelme és a közönséges kölcsönösen keresi egymást, de ahogy rendszerint megtörténik, gyakran soha nem találkoznak. (...)

20.

Az utókor, jelenti ki Faguet, csak a tömör írókat kedveli: *la postérité n'aime que les écrivains concis*. Az emberek mindig készek arra, hogy elolvassák – mégha ez nem is megy egykönnyen – azt, ami a saját korukban született, mert – hogy úgy mondjuk – közvetlenül érdekeltek abban, amit tartalmaz. Mindig el fognak olvasni egy ötszáz oldalas regényt a jelen korról, ahogy mindig el fognak olvasni egy ötszáz oldalas kéziratot a családjuk vagy a szomszédaiak történetéről. De a múlt csak akkor vonzza őket, ha tökéletes formában, és röviden jelenik meg. Érdekes, hogy némely olyan ember, aki kortársainak szánalmas bírálója, mennyire világosan látja a múltat. Gyakran látni ezt történelmi íróknál: az az ember, aki figyelemre méltó társadalmi érzékenységgel ítéli meg Walpole-t, képtelen arra, hogy ugyanazokat az elveket (ha egyáltalán vannak) alkalmazza az éppen uralmon lévő miniszterelnök megítélésében. Abban a pillanatban, hogy megérkezik, el is megy otthonról.

(...)

A modern irodalom nagyobb része papírra vetett társalgás, fennhangon előadott tűz melletti elbeszélés, rossz isteni sugallat, olykor az a bánatos Utókornak Szóló Levél, amely – ahogyan Voltaire megjegyezte J.J. Rousseau azonos című költeményéről – soha nem jut el a címzetthez. Miközben írunk, elvesztegetjük azt az időt, amelyet beszélgetéssel a javunkra fordíthatnánk vagy talán nem is vesztegetjük el, csak nincs akivel hangos párbeszédet folytathatnánk, vagy jobban szeretjük az olyan roppant hallgatóságot, amelyhez nem elég erős a torkunk és a távoli hallgató türelme. Ezért születnek meg ragyogó és hiábavaló regényeink, okos és semmitmondó szatíráink és esszéink, ebédlőasztal mellé való költeményeink: többnyire szórakoztatóak, gyakran nagyszerűek, mindig elismerésre méltóak, feltéve ha nem nevezzük művészetnek, amit írtunk.

De az is igaz, hogy ha nem hinnénk művészetnek, nem is készítenénk el őket, mert mindent összevéve eléggé kisszerűek.

Egy mégoly apró költemény elkészítéséhez szükséges összpontosított erőfeszítés meghaladja azt az alkotásra való képtelenséget, a megértés középszerűségét, a képzelet rendezetlen szegénységét, amely korunkat jellemzi. Amikor Milton megírt egy szonettet, úgy írta meg, mintha ettől az egyetlen szonettől függene az élete. Egyetlen szonettet sem szabadna más lelkiállapotban megírni. Lehet, hogy egy epigramma szalmaszál csupán, de olyan szalmaszál kellene hogy legyen, amelybe a haldokló költő belekapaszkodik.

A nagy művészet nem az újságírók tollából születik, akár ők írnak a folyóiratokba, akár nem.

„Miközben írunk, elvesztegetjük azt az időt, amelyet beszélgetéssel a javunkra fordíthatnánk...”

A múlt század roppant tudományos hatása nem hullott termékeny talajba. A tudományos gondolkodásmód helyett a materializmust szülte meg. Az utca embere hallott a frenológiáról, az asztrológiáról vagy az alkímiáról, és az volt a véleménye minderről, hogy merő ostobaság. A tudományos gondolkodás eredménye az volna, hogy nem mondana semmit, vagy mindent közvetlen vizsgálatnak vetne alá. A frenológiát pusztán vallási előítéletből származtatták a tudományok közül, és Nemeszis számára az egyik legnagyobb gyönyörűséget az jelentené, ha a katolikus elmegyógyász, Grasset helyezné vissza fokról-fokra régi jogaiba. Az alkímia a modern kémia nyomában tért vissza. Az asztrológia igazolható volna, ha valaki venné a fáradságot, és igazolná. Hogy

miért hatnak ránk a csillagok, az nehezen megválaszolható kérdés, de a kérdésfeltevés így nem tudományos. A tudományos kérdésfeltevés úgy hangzik: hatnak-e ránk vagy sem. A miért magyarázata metafizikai probléma, és nem befolyásolja a tény, ha egyszer már igazoltuk tény mivoltát.

Korunk nagy regényírói, nagy művészei és egyéb nagy alakjai büszkén kérkednek vagyonukkal és közönségükkel. De meg kellene hogy legyen bennük az a bátorság, hogy kinevessék náluk kisebb elődeiket. Wells nevezhető Fieldingen, és Shaw Shakespeare-en; máskülönben Shaw ki is neveti Shakespeare-t.

22.

Soha nem marad elmondatlanul az, ami méltó arra, hogy elmondják: a dolgok természete ellen szólna, ha nem így történe. Úgy hisszük, Coleridge páratlan dolgokat őrzött magában, amelyeket soha nem közölt a világgal; mégis elmondta őket a Tengerészben és a Kubla Kánban, amelyekben megvan az a metafizika, amely nincs ott, azok az ábrándok, amelyeket hallgatás övez és azok az elmélekdedések, amelyek sehol máshol nem találhatók. Coleridge soha nem írhatta volna meg ezeket a költeményeket, ha nem lett volna meg benne mindaz, amit a költemények nem azáltal közölnek, amit elmondanak, hanem azon pusztán tény-nél fogva, hogy léteznek.

Nagyon kevés az, ami egy-egy embernek elmondani adatik, és egy érzések és gondolatok jegyében végigélt teljes élet summázata olykor mindenestül belefér egy nyolcsoros költeménybe. Ha Shakespeare nem írt volna mást, mint Ariel dalát Ferdinándhoz, a valóságban nem az a Shakespeare lett volna, aki volt – mivel sokkal többet írt –, de ennyi éppen elég lett volna tőle ahhoz, hogy megmutassa, mennyivel nagyobb költő Tennysonnál.

Meglehet, mindannyiunknak sok elmondani-valója van, de ebből a sokból igen kevés az elmondható. Az utókor azt kívánja tőlünk, hogy rövidek és pontosak

Hírnevéssek, amennyire a maguk idején hírnevéssek lehetnek; vagyonosak, ami a hírnevükből következik; részük van megbecsülésben és tisztisgekben, ami az egyikből vagy másiból, vagy mindkettőből következik. A halhatatlanságot nem kaphatják meg. Amit az istenek ajándékba adnak, annak megkérjük az árát, ahogy a görögök mondják. És az angol kisgyerekeknek azt mondják, hogy lehetetlen ugyanazt a süteményt megtartani és meg is enni.

legyünk. Faguet kitűnően állapítja meg, hogy az utókor csak a szűkszávú írókat kedveli.

A változatosság a bőbeszédűség egyetlen mentsége. Senkinek nem szabadna húsz könyvet hagynia maga után, hacsak nem képes úgy írni, mint húsz különböző ember. Victor Hugo művei ötven jókora kötetet töltenek meg; mégis minden egyes kötetben, sőt minden egyes oldalon jelen van Victor Hugo a maga teljességében. Egy-egy újabb oldallal csak az oldalak száma növekszik, s nem a lángelme. Esetében nem termékenységéről, hanem terjengőségéről van szó. Mint lángelme, elvesztegette az idejét, noha mint író kevésé vesztegette. Goethe erre vonatkozó ítélete máig érvényes, noha korábban született, és ugyanígy igen tanulságos is minden művész számára: „Kevesebbet kellett volna írnia, s többet dolgoznia”, mondta. Ez, azáltal, hogy különbséget tesz a valóságos munka, amely nem a mennyiségtől függ, és a képzelt munka között, amely helyet foglal el – mivel az oldalak csupán helyet foglalnak el –, a világ egyik páratlan kritikai megjegyzése.

Ha valaki képes úgy írni, mint húsz különböző ember, akkor – bárhogyan is nézzük – ténylegesen húsz különböző ember, és így helyénvaló a húsz különböző könyv.

35.

Ha tétovázunk, hogy megszánjuk-e a kábítószerélvezőt, aki kokainnal itatja át magát, miért kellene szánnunk azokat a még tébolyultabb kábítószereseket, akik kokain helyett a sebességnek hódolnak.

A reneszánsz idején az élet szilajabb és egészségesebben serény volt, mint napjainkban. Sir Philip Sidney tizenhat évesen nagykövet volt (...)

Életünk olyan lassan csordogál, hogy negyven évesen nem tartjuk öregnek magunkat. A járművek gyorsasága elrabolta lelkünkben a gyorsaságot. Elképesz-

tően lassan élünk, és ezért unjuk el magunkat olyan könnyen. Az élet vidékiessé vált. Nem dolgozunk eleget, és úgy teszünk, mintha nagyon sokat dolgozánk. Ide-oda rohangálunk az egyik helyről, ahol semmit sem csinálunk, a másikra, ahol nincs mit csinálnunk, és ezt nevezük a modern élet lázas sietségének. Ez nem a sietség láza, hanem a láz sietsége.

A modern élet izgága semmittevés, menekülés a rendezett mozgásból a zaklatottságba.

Pál Ferenc fordítása

Velimir Hlebnyikov

Nemcsak összetákolt birodalmi egységek, nemcsak felzaklatott nemzet-töredékek, hanem több mint hetven év félretájtolt kulturális hagyományai is könnyen az avitt kacatok közé zuhanhatnak a Vízöntő korra oly jellemző történelmi meglódulás idejében.

Választani, értékelni, mérlegelni halaszthatatlan kötelességünk. Itt Magyarországon is sokan irányít-vesztést emlegetnek, pedig ma navigálni fontosabb, emberhez méltóbb, mint tegnap lavírozni.

Feltehetően kevesen emlékeznek például az orosz kultúra 10-es éveinek korszakos jelentőségű avantgardjára, Majakovszkij csinnadrattája mellett alig tudható, alig ismerhető a Futurista Kiáltvány másik szerzőjének érték-újító költői jelentősége.

Velimir Hlebnyikovra gondolunk, aki 1922-ben halt meg és csak több mint ötven év után terelődött hazájában ismét költészetére a figyelem. Hiába írták a futuristák: „Dobjuk ki Puskin a jelenkor gőzhajójából” – nekünk mégiscsak szükségünk van Puskinra éppúgy, mint az orosz kultúra nagy folytatóira, közöttük mindmáig a legismertebbek közé tartozó Velimir Hlebnyikovra.

Hlebnyikov kicsiny, néha címtelen verstöredékeiben is évezredek egységben látta az embert. Látomásai (költeményei) annyira ismerték a történelmet, hogy a hetven évvel későbbi „becsapódásaik” pillanatában is megrázóak, maiak, igazak.

Turcsány Péter

**„Azt kell megértenünk, hogy a világ
a három és a kettő közötti harc!”**

(V. Hlebnyikov, 1921. III. 14.)

Háború, harc és háborodás,
Hullámozzatok a tóból hárman!
Kenyér és kegyelem – a tóból kettő!
A hó gátolja lábak lépteit,
A hurok kioltja a kedves életet,
A homályon áttörni hiába kívánunk.
A helybenjárás – a hiábavalóság szorzata.
Kecses nekünk vidáman koptatni az utat,
Hurcolkodni hepehupákon lehangoló és megháborító.
A halott állat, a kedvétől megfosztott,
A kedélytelen hulla, a kedélyétől megfosztott,
A hodály a holtak kertjében,
Ahol moccanni sem lehet –
Hullámoztok mindannyian a hármastól.
A kenyér és a kedv pedig – a kettes tavából.
A kellem és a kegyelem szárnyaikkal köröznek ugyanonnan.
A kettő – kering. Háromszorozódik a három.
„Húzd már!” – ordítják a Volgán
hevedert hátukkal tartva.

(1922)

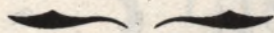
Koponyám – út-hon, szavak szorítása fon,
Ész-bálák, fogalmak terhei,
S letűnt gondolatok egész szekérsora,
A homlok az isteneké, a tarkó a vadállaté,
Vagyok névtelen mezők fuvarosa.
Munkások, kévéiket kerítsétek asztagokba,
Adjátok hozzá a lépés és a futás örömét.
Íme a gondolkodó homloka,
S a hangok – az énekek könyve!
Munkások, az eszmények üzemében éltek,
Munkára, kaszáljátok és gyűjtsétek össze!
Adjatok nekik teret, katonás lendületet,
Küzdelmek fényét és mozgást.
Küldjétek velük esti szállásra
a bajokat és a pusztulást.
Hogy mint az álmok néma kövei
Szűzi szénán pihenjenek el
Sorban a szavak ütemei,
A fáradtak, a tavasziak.

(1922)

Ha az emberiséget órákban ábrázolom
S megmutatom a század ijának ívét,
Vajon a háború nem röpül-e túl a szakaszon,
Amit időnknek mondunk, szükségtelen vesszőként?
Ott, hol az emberi faj szerzett aranyeret,
A háború karszékében rázkódva több ezredévet,
Szimatolva a jövőt mondani fogom, emberek,
Jönnek a rajtatok-túli álomképek.
Tudom, ti mindig igazhitű farkasok,
Hogy lövészeitekkel ötösével végzek,
De vajon a csodálatos nyaknak nem hallhatók-e
Suhanásai, a tű-végzetnek?
Árasztok elmém erejével özönlő vizet,
Létező kormányok intézményei dőlnek,
A mesés Kityezst hozom az időnek,
Fölmutatom régi dőreség cselédeinek.
S mikor a földgolyó elnökének sajkájára
Zöld kéreggel a szörnyű éhség lesz odaszegve,
Akkor minden létező kormány csavaranyája
A mi csavarhúzóknak lesz engedelme.
S mikor a nagykendős leány
Odahajítja a beígért követ,
Ti akkor azt mondjátok,
Vártatok erre évezredeket.
Emberiség órái, ketyegve,
Mozgassátok elmém építményeit!
Duzzassátok kormányok öngyilkosságainak könnyeit,
Bízva a földet hatalom-nélküliekre!
Földgolyóelőttihatalmasra!
Ének, légy hatalombíró aranka!
Én mondom, számító arcokon
Gyufakorom a világ.
És tolvajkulcs – az én gondolatom,
Az ajtóhoz, ahol valaki föbelőtte magát.

(1922. I. 28.)

Turcsány Péter fordításai

АБВГДЕЖЗИЙКЛМНОПРСТУФХЦЧШЩЪЫЬЭЮЯ

1
A
rest két-
szer fára
d
a nem res
t

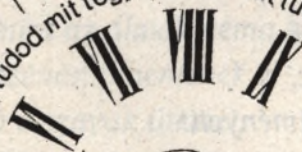

2
ÉLE
TÉ
VÉGÉIG.

Én
hiszem
hogy ha
az ember el
gondolkodik
egy problémán idő
vel megoldásra ta
lál. Ha mégsem ez azt
jelenti hogy erejét megha
ladó feladatot vállalt. És
ha így van kár eltemetnie a
képességeit a rossz körülmények
re hivatkozva mert a bajt könnyel
misége nem pedig tehetségtelensége o
kozta.

ha tudod mit tégy **tedd** amit tudsz!

2
ÉLET kaland,
a HALÁL
is az.

1
HA az,

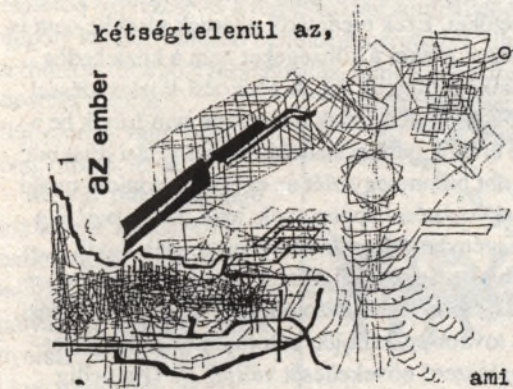
3 A kalandorokkal bármi
•••••

Amosiban sem MINDENT értek amin NEVETEK

Nem csak így
vel el az em
ber. Meg ke
nyérrel.

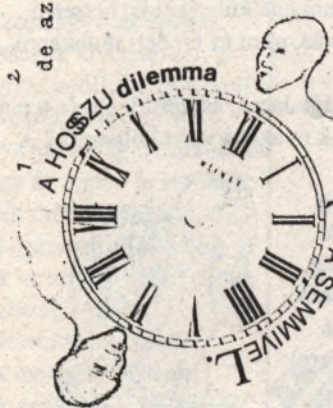
1
COPERNICUS Brv no & GALILEI
2
GenIs a föld lapos
3
TANYER, KILÉHET Sodr.ÖD
szélére,
és le lehet
róla zuhanni
a semmibe
a semmibe

ami,

ami már volt, s ami

1
2
3
NEM alternatívAT JELENT, hanem rokonSágot
Még lehet.

1
2
3
Qzt M

ondják a

2
Nem

HISZEM.
mert

DE

3
a gyávaság sem nőies.

Tran

Négy éve élek Ausztriában, de nem emlékszem rá, hogy úgy telt el nap, hogy ne esett volna szó az újságokban, a rádióban vagy a televízióban az osztrák közlekedési válságról. Számtalan névvel illetik a szomszédos ország e legnagyobb válságát: tranzitlavina, bádoglavina, tranzitterror, tranzitpokol, tranzitháború, közlekedési pokol, a közlekedési rendszer infarktusa, összeomlása stb. Már ez a bőséges szóincs is sokat elárul. Érdekes viszont, hogy a magyar tömegtájékoztatói eszközök gyakorlatilag nem is említik a hozzánk hasonló elhelyezkedésű Ausztria e mérhetetlenül nagy gondját, mely a magyar közeljövő közlekedési zsákutcáját vetíti előre.

Pedig csak egy pillantást kell vetnünk a térképre, s láthatjuk, hogy nyugati szomszédunk észak-déli, kelet-nyugati tranzitország, s Magyarország is az lesz, az lett. Ez a határok megnyitásával, a kelet-nyugati kapcsolatok élénkítésével következik be, s ez a státuszunk mindinkább meghatározóvá válik.

Legutóbb az osztrák közlekedési miniszter – aki nem éppen környezetbarát nézeteiről híres – szögezte le újból a tényt, amit már egy műveletlen osztrák újságíró is betéve tud, de amiről a magyar közlekedési miniszter – úgy tűnik – még nem is hallott: annak idején hibás, a gépkocsi-közlekedést és autópályaépítést előtérbe állító, a vasutat másodlagossá degradáló közlekedési struktúrát alakítottak ki, ami nem vált be, sőt, nemhogy megoldotta volna a közlekedési gondokat, hanem éppen ez az elhibázott fejlesztés idézte elő azokat.

Nem arról van tehát szó, hogy egyfajta autózási és útépitési igény elégtűlt volna ki, s most ezért fordulnak újból a vasút felé, hanem arról, hogy a keserves tapasztalatok révén beigazolódtott: mindig is a vasutat és a tömegközlekedést, illetve azok fejlesztését kellett volna előnyben részesíteni. Csakhát most már nagyon nehéz a visszaút, mert éppen a hibás struktúrák emésztik föl úgy a közlekedésre szánt pénzeket, hogy az átállás szinte a lehetetlennel határos, még egy gazdag országban is.

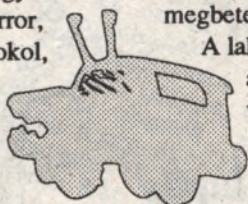
Az osztrák autópályák közelében a beféért fölvi-

rágás elmaradt. A tranzitautópálya mentén a legnagyobb ma a munkanélküliség. A turisták elmenekülnek a környékről, a panziók, szállodák elnéptelenedtek, tönkrementek, az erdők hatvan százaléka károsodott, széles övben a talaj is szennyeződött, s a rákos megbetegedések gyakorisága negyvenszeresére nőtt.

A lakosság szenved, zúgolódik és lázadzik a zaj, a mérges gázok és a talajszennyező sólé, valamint az anyagi károk miatt.

A gépkocsi-közlekedés és a közúti teherszállítás a társadalom számára az egyik legráfizetésebb közlekedési mód, mert rengeteg bújtatott költséggel terheli meg az adófizetőket. Ezek eredetéről a terhek viselője nem is tud, hiszen ezeket a költségeket nem a közlekedés kiadásaiént tüntetik föl. A gépkocsi-közlekedéssel kapcsolatos kiadásoknak a negyede sem folyik be a benzin árából, gépkocsiadókból, biztosítási díjakból; több mint háromnegyedét az egész társadalom nyögi – legnagyobbbrészt éppen azok, akik nem, vagy alig veszik igénybe. Magyarán: a magas adók egyik legfőbb oka a gépkocsi-közlekedés és a közúti teherszállítás. Ha ezt a beigazolódtott hibás közlekedési módot tovább serkentjük, automatikusan az adóterhek ugrásszerű növekedését váltjuk ki. (Ha pedig növeljük a jövedelemadókat, azzal a tapasztalatok szerint növeljük a munkanélküliséget is, hiszen a jövedelemadó nem más, mint az emberi munkaerő megdrágítása.)

Mik ezek az igazságtalanul, ésszerűtlenül és a piaci elveket sértően mások nyakába varrt költségek? A nagy apparátusú közlekedési rendőrség fönntartása; balesetek okozta károk; balesetek szenvedettek tömegének ellátása; az autóbalesetekben megrokkantak nyugdíja; az autóröncsök, használt autógumik, akkumulátorok biztonságos elhelyezése, illetve ha ez nem történik meg, az általuk szennyezett ivóvíz, talaj, valamint a mezőgazdasági károk

zitlavina

költsége; egészségkárosodás; erdő- és épületkárok; a gépkocsigyártás környezeti kárai (egy gépkocsi előállítása több hulladékkal jár, mint amennyi szemetet egy ember „termel” egész életében); a leaszfaltozott óriási termő- vagy természeti területek; az autópályák okozta táj- és természetrombolás; zaj, zajártalmak; éppen Magyarország varázsának, a még meglévő természetes jellegének elpusztítása; a legértékesebb külföldi rokonszenvezőink és látogatóink elvesztése – s mindez azon az áron, hogy még más módon is ráfizethetünk...

A gépkocsi-közlekedés, a közúti teherszállítás előtérbe helyezése és a nagyszabású autópálya-építés éppoly katasztrofálisan elhibázott beruházás, illetve a terhünkre történő gyarmatosítás, mint a nehézipar ötvenes évekbeli fejlesztése, vagy Bős-Nagymaros terve.

Még az indokolatlanul túldicsért „koncessziós eszközökkel” is ez a helyzet. Az így épített autópályáknak ugyanis csak a nyereségét fölőzik le az idegen építetők, míg a mérhetetlen diffúz terhek összességét – az építési költségek kivételével – a magyar adófizetőknek kell nyögniük. Mire az autópálya az ország tulajdonába megy át, éppen le is romlik olyan mértékben, hogy föl kell újítani. Tehát ezúton is csak az anyagi terhet örökli az ország – ami a gyakorlatban további adóemeléseket jelent.

A gépkocsi-közlekedéssel szemben a vasúti közlekedés (sőt, a személygépkocsival szemben még a füstös-bűdös buszközleke-

dés is) sokkal gazdaságosabb és környezetkímélőbb: a vasút jóval kevesebb helyet foglal el; nem bonyolítja le folyamatos, másodpercről másodpercre tartó megszakítatlan forgalmat; ugyanannyi energia- és anyagráfordítással sokkal több személyt és árut képes célba juttatni, így a környezeti ártalmai is jóval kisebbek, függetlenül attól, hogy dízel- vagy elektromos mozdonyról van-e szó; a zajártalom sem folyamatos; a vasúti balesetek száma a nyomába sem ér az autóbalesetekének. A vasút még tájbaillőbb is, sőt nem vágja úgy ketté az életterét a természetes egyensúly legfőbb hordozóinak, mint az autópályák. Az autópálya biológiai vasfüggöny, berlini nagyfal.

A gazdaságos, környezetkímélő és valójában igen olcsó vasúti közlekedés tudatos és kitervelt háttérbe

szorításának detektívregénybe illő története van. Rockefeller, akinek a gépkocsi-közlekedés jelentette az üzletet, annak idején fölvásárolta a vasutat, hogy az árak és állami támogatások manipulálásával látzólag olcsóvá, így kelendővé és uralkodó közlekedési móddá bővítse a közúti. Elérte, hogy a közlekedés legfőbb terhet a mit sem sejtő adófizetők viseljék, míg a vasút kénytelen legyen önmagát fenntartani. Rockefeller manipulációja nyomán az egész világon, így Magyarországon is ez a módszer terjedt el: a közúti közlekedés anyagi terheit mindenki viseli, a vasút költségeit viszont a vasutat igénybevevőknek maguknak kell állniuk. Ha pedig az erőszakos és élelősi közúti konkurrencia miatt a vasút látszólag ráfizetéses, e tény összefüggéseiből kiragadva méltánytalanul nagydobra verik, s a szerény 10%-os állami támogatást is sajnálják (miközben a közúti közlekedés rejtetett támogatása 80% körüli).

Így negatív visszacsatolások is kialakultak vagy újabban alakulnak ki. Az adómanipulációk nyomán az autózás költségei által megsarcolt adófizető számára a vasúti jegy drágának tűnik. Ezért a szegény ember nem vagy alig utazik, a gazdag pedig a – látzólag olcsóbb vagy alig drágább – gépkocsit választja. Ezáltal az vasút önfenntartási gondokkal küzd, kénytelen árat emelni, és egyes vasúti pályaszakaszokat megszüntetni. Ezzel még azok is a közútra kényszerülnek, akik a vasutat választanák. Így megerősödik az autós és az útéptő lobby, új autópályák és útéptő-beruházásokat zsarolnak ki, s ahol kiépül az autópályák, a vasút kiépítése esélytelenné, ráfizetésessé válik. (Pedig ha a gépkocsi-közlekedésbe ölt pénzek egy részét a vasútra költenék, számos súlyos közlekedési gondunk megoldódna.)

A vasúttellenes és autópártoló rejtett ártámogatási manipuláció nemcsak mérhetetlenül igazságtalan, antiszociális és ésszerűtlen, hanem kifejezetten kényszeríti a közpénzeket fölemészítő, környezetpusztító gépkocsiközlekedés növekedését.

Svájc Ausztriával ellentétben nem épített ki ennyire elhibázott közlekedési infrastruktúrát, és nagyobb súlyt helyezett a vasúti

közlekedésre. Ezért szabadult rá a nemzetközi autóforgalom a most ettől szenvedő Ausztriára (és szabadulna nemsokára Magyarországra), míg Svájc a markába nevet.

Ausztria most kétségbeesetten próbál féket vetni a rázúdult észak-déli és kelet-nyugati tranzitlavinának,

de mindhiába. Sebességkorlátozást és súlykorlátozást vezettek be kamionok számára. Megtiltották az éjszakai áthaladó teherforgalmat. Meghatározott számú „tranzitjegyet” osztottak ki az érdekelt országoknak, s ha ezek elfogynak (s rendszerint már az év közepéig elfogynak), az illető ország kamionjait nem engedik be az országba. Legalábbis megpróbálják nem engedni. Nem ritkák a 20-30 km-es, néha napokig tartó közlekedési dugók az autópályákon, de gyakran még a róluk leágazó mellékutakon is. Az egykor idillikus és elégedett falvak, városok fuldokolnak és lázadznak. Ausztria szabályos hadiállapotban áll az Európai Gazdasági Közösség országaival, mert azok „rákaptak” az osztrák autópályákra, s a korlátozási kísérletek miatt szankciókkal fenyegetik, zsarolják Ausztriát. Még tettelegességre is sor kerül a külföldi kamionsofőrök és a véletlenül kezükbe vetődő osztrák állampolgárok vagy osztrák vámőrök között. Az agresszív kamionblokádok alkalmával komolyan szóba került a harckocsik bevetése is.

Most a 80-100 km/óra sebességhatár bevezetését tervezik autópályákon is (!), hogy gátat vessenek az eddig megzabolázatlan közúti tranzitáradatnak.

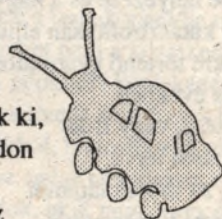
Ezt akarjuk? Ráadásul kényszerű adóemelésekkel fűszerezve? Növelni akarjuk közlekedési gondjainkat, s 8-10 év múlva másodszor is előlről akarunk kezdeni mindent?

Ha Magyarországon az autópályák rendszerét építik ki, egyszerűen semmilyen módon sem tudunk gátat vetni a tranzitlavinának, mert rossz gazdasági helyzetünk miatt tehetetlenek leszünk az útjainkra rászokó gazdag országokkal szemben.

Ezek nem valamiféle zöld vagy zöldes spekulációk, hanem egy – a mi gondjainkat előrevetítő – tranzitország kézzelfogható, keserves válsága. (Ausztriában a szélsőbaltól a középpártokon át a szélsőjobbba már mindenki gyűlöli a tranzitot, és a vasút elmulasztott fejlesztését siratja.) Ha a magyar közlekedési miniszter erről nem hallott – márpedig úgy tűnik, nem hallott –, akkor kérdezze meg osztrák kollégáját. Így saját fülével hallhatja, amit az átlag osztrák olvasó már betéve tud: a közúti gépjárműforgalomra építő közlekedési struktúrák kialakítása egyértelműen elhibázottnak bizonyult, visszamenőleg is.

Még a gazdag Ausztria sem engedheti meg magának az autópályák-koncepció fenntartását. De az egyéni válságokkal is küszködő Magyarország végleg káoszba sodródik, ha belesétál az autópályák-csapdába.

(A LEVEGŐ MUNKA CSOPORT HÍRLEVELÉBŐL)

Kiss Károly

Mester és Tanítvány

beszámoló egy milánói konferenciáról

ESETT '91. A konferencia 18-szavas címéből a rövidítés a lényegét emeli ki: Environmentally Sound Energy Technologies Transfer – a környezetbarát energia-technológiák fejlődő világba és volt szocialista országokba transzferálása a téma. A háttér: a Genfben, 1990 novemberében megtartott második éghajlati világkonferencia, melynek célja a klímaváltozást megakadályozó nemzetközi megállapodások elősegítése és az üvegházhatást előidéző gázok keletkezésének és kiküszöbölésének vizsgálata.

Az olasz szervezők: az ENI-Agip, az ENEL, az ENEA és egy torinói tudományos alapítvány. Azaz, az olasz iparnak a világranglistán is előkelő helyet elfoglaló energia- és vegyipari ászai. A helyzet már eleve kétértelmű: a legnagyobb energia-forgalmazók és műanyaggyártók felelőssége a legnagyobb a környezetszennyezésben, és ezért ők tennék a leghatásosabb, üzleti érdekeikkel ellentétes intézkedéseket? Vagy tennék helyett csak tettetnék? A hét végére a gyanú bizonyossággá válik bennem.

Alig pár nappal rá, hogy jeleztem, mikor akarok utazni, repülőjegyem már átvehető a MALÉV Apáczai Csere János utcai irodájában. (E monstre nemzetközi környezetvédelmi konferencia szervezőiben föl sem merül, hogy utazni nemcsak a környezetre legkártékonyabb repülővel lehet, de akinek részvételét az utolsó líráig a meghívók fizetik, az ne válogasson.)

A Miss Karoly-t kereső feltartott papírlapon azonnal magamra ismerem, s a szintén akkor érkező cseh kollégával az értünk küldött, sofőrrel együtt bérelt Mercedes visz minket a messzi Malpensa repülőtérről a szállóba. Amit látunk, már nem Európa: egy nagyváros amerikanizálódott agglomerációja. Depók, irodaépületek, kisebb lakótelepek, ipari létesítmények és szántóföldek felváltva, vagy 100 kilométeres körben. Ez már egy autóra utalt társadalom, az ilyen

települési szerkezetben nem lehet máshogy közlekedni.

Az Agip vadonatúj, a déli autópálya Milánóba betorkolló szakaszánál épített szállodájában helyeznek el. Meghökkenő színek és formák, kompjuterizált szobazár, műmárvány. A falnagyságú ablak nem nyitható, a lemenő nap a nyugati fekvésű szobát felforrósitja. Ha azonban a klímaberendezést is bekapcsolom, a külső zaj, a szállodát két oldalról is átkaroló autópálya forgalmának éjjel-nappal nem szűnő zúgása és a belső együtt már elviselhetetlen. Megnézem, mibe kerül e szinte kibírhatatlan luxus-kalicka és szinte megtántorodom: 250 ezer líra, azaz 200 dollár. (Saját zsebből egy centet sem adnék érte.)

Amikor első este a cseh kollégával egy asztalhoz ülünk az étteremben, ugyanazzal kezdjük: de hiszen itt nem lehet sétálni! A szálloda másik fele még épül, s így félkörbe járásán kívül az autóparkolóba és a néhány méterre lévő benzinkúthoz teendő lépésekre ad lehetőséget az autópálya által bezárt sziget.

Másnap reggel hosszas készülődés és beszállás a buszokba. Aztán felhajtunk egy útra, majd lehajtunk, néhány kunkor, és megállunk egy épület előtt. Elképedve nézünk egymásra, az út másik oldalán vagyunk, szemben a szállodával, az ENI székházában.

A nagy konferenciatermet a székház bugyrában alakították ki. Ez azt jelenti, hogy a világítás, fűtés mesterséges, s így bár kint kellemesen langyos az őszi napsütés, bent nem győzöm egymáshoz ütögetni és masszírozni a bokám: valaki elállította a klímaberendezést.

Egyik este beutazom a városba, hogy kísétáljam magamból az egész napos üléseket és levegőzzek. A Dóm és a lelkes milánóiak által II. Viktor Emánelnek emelt fantasztikus méretű árka-dos-csarnokos palota körbejárása után különböző irányokkal próbálkozom – reménytelenül. Autók járdán, gyalogátjárón,

egymás hegyén-hátán. A kipufogógáz még este tíz után is csfpi a szemem.

A találon *Metanopoli*-nak nevezett ENI-Agip vállalatbirodalom több saját utcát megtöltő irodaházai és laboratóriumai (ezek még nem a gyárak!) környékén Agip-farkasos, sárga sávós FIAT-ok, rajtuk felirat: *Vado a metano e rispetto l' ambiente*. E hangzatos hipokrizis azt sugallja, hogy nyugodtan autózhatsz, ha gázzal járatod. A környezetvédelem mára inflálódott jelszavai végtelenül veszélyessé váltak: mintha fíteletvégrehajtók versengenének, melyikük módszere kíméletesebb.

A jelszavak inflálódnak, a kulcsszó tartalmát pedig gyakran még a legilletékebbek sem ismerik. A tanácskozási egyik vezérszónoka, az olasz energiaipari szövetség elnöke például azt a magabiztosan meghökkentő kijelentést teszi, hogy az olasz gazdaság már a fenntarthatóság vágányán halad. (És ezt azzal indokolja, hogy a költségvetés és a bank 2 milliárd dollár kedvezményes hitel ad energia-racionalizálásra.)

Az EBRD, a Kelet-Európa rekonstrukcióját és a környezetvédelmet egyaránt zászlajára író új bank jelenlévő energia-szakértője pedig fenntartható növekedésről (!) beszél. *(A véletlen úgy hozta, hogy közvetlenül ezután egy genfi nemzetközi környezetvédelmi szemináriumon vettem részt. Itt már volt alkalmam hozzászólni, hogy nemzetközi intézmények vezető tisztségviselői sincsenek tisztában az alapvető fogalmakkal.)

Már a legelső beszédek megütötték a konferencia alaphangját: a fejlett Nyugat kifejlesztette a legfejlettebb technikákat, a legjobb módszereket, és így igen hathatósan védi a környezetet. De minden hiába, ha a kelet-európaiak és a fejlődők egymással versengve pusztítják. Ők most újabb nagy elhatározásra jutottak: felajánlják nekünk az energia-fogyasztást racionalizáló és a környezetet kímélő technikát, vegyük át (azaz meg), honosítsuk, és mi is vegyük ki részünket e nagyszerű közös feladatból.

Az egyik szekció „rapporteur”-jeként, élve és visszaélve helyzetemmel, nem az előadásokat és a vitát összegzem, hanem kifejtem: a világot elsősorban a fejlett piacgazdaságok viszik a környezeti katasztrófa felé, és egyelőre még csak igen szórványosan és piciny hatásfokkal alkalmaznak olyan gazdasági eszközöket, melyek a fenntarthatóságot szolgál-

*Lehet, hogy ide egy megjegyzés kívánkozna: mi is az a fenntarthatóság. Bár gyanítom, hogy aki ezt nem tudja, a 3. Partot sem olvassa. Fenntartható növekedésről beszélni (fejlődés helyett) olyasvalami, mint a fizikában a fénynél gyorsabb sebesség, az anyag és energia megsemmisítése vagy teremtése, vagy a közismert *perpetuum mobile*. Röviden és Herman Daly után: a közgazdaságtan lehetlenségi tétele, melyet sajnos még a legtöbb közgazdász sem ismer.

nák. Hogy a folyamat megálljon, alapvető változásokra lenne szükség az életmódban, fogyasztási preferenciákban, településszerkezetben, a nemzetközi munkamegosztás jellegében stb. Ebből következően a konferencia témáját sem tartom alkalmasnak arra, hogy a fenntarthatóságot szolgálja (hiszen a jelenlegi kereteken belül marad), és bármennyire is rossz tanítványok vagyunk az energia-racionalizálásban és a környezetkímélő technológiák alkalmazásában, a Nyugat nem mestertünk a környezetkímélő fejlődésben.

E fásasztó nap estéje
kimerítő

„de hiszen itt nem lehet sétálni!”

vitákkal telik el.

Szekciónk néhány nyugati résztvevője konstruktivitásra és együttműködésre hivatkozva (valójában az erkölcsi felelősség terhét visszautasítva) nem akar belenyugodni, hogy írásos beszámolómban, mely a tanácskozás záródokumentumának része lesz, a fenti megállapítások is szerepelnek.

Itt-ott hallani hasonló véleményeket, de a dokumentumokba már nem kerülnek be. (A genfi szemináriumon a megszeppent kelet-európaiak és a fejlődők hibáztatása oly mértékű volt, s „bűnük” annyira evidens, hogy már az ellenvetést is reménytelennek tartottam.) Egy norvég javaslat szerint a legfejlettebb országok környezetjavító beruházásainak egy részét át kellene utalni azokba az országokba, ahol az adott összeggel globális méretekben nagyobb javulás érhető el. Az olasz környezetvédelmi minisztérium szakértője hasonlóan gondolkodik: a nyugaton összegyűjtött carbon-tax-et (azaz az ásványi szénhidrogének elégetésére kivetett adót) a fejlődők környezetkímélő beruházásaira kellene fordítani.

A tanácskozás azonban végül is elkerülte ezeket a „kényes” kérdéseket, s annak felsorolására szorítkozott, hogy – a fizetésképtelenségen túl – még milyen intézményi és strukturális akadályokat kellene felszámolni, hogy a fejlődők és a kelet-európaiak által megvásárolt környezetkímélő technika működjön is, és kifejtse a megfelelő hatást.

Kétségtelen, hogy a fejlődő világ jövődő iparosodása hatalmas veszélyeket tartogat. Még belegondolni is rossz, mi lesz az ózonréteggel, ha több száz millió kínai családnak is lesz freonos hűtőszekrénye, vagy a felmelegedéssel, ha bicikliről autóra ülnek. Valóban létkérdés, hogy az ezután iparosodók már a kímélő technológiákat alkalmazzák. A problémák zöme azonban ma még ennél jóval alacsonyabb szinten jelentkezik: miközben az egyik szekcióban egy holland professzor arról tart előadást, hogy az ásványi

tüzelőanyagok égetésekor a különféle motorokban és kazánokban keletkező széndioxidot hogyan lehet többszörös visszavezetés és leválasztás után cseppfolyósítani és ártalmatlanítani, egy másik teremben az indiai szakértő népes színesbőrű közönségnek magyarázza a fatüzelés és a szabadtéri főzés racionális fogásait, majd a szerves konyhai hulladékból fejlesztett (azaz rothadásból keletkező) biogáz háztartási alkalmazásáról értekezik hosszasan. Előadásának nyomtatott változatából a cserépedények helyes tűzrehelyezésének pozícióit tanulmányozhatjuk.

Nordhaus, az amerikaiak közigazdász-sztárja még külön leckét is tart arról, hogy a nem-piaci gazdaságok az energia felelőtlen szubvencionálásával mekkora pazarlásra ösztönöznek és micsoda környezeti károkat okoznak. (Az igazság ezzel szemben az, hogy pl. az Egyesült Államokban 1988-ban az egy főre

jutó energiafogyasztás szénegyenértékben 9.489 kg volt, szemben a mi 3.735 kilogrammunkkal. Vagy: az üzemanyagok adója a fejlett világban Amerikában a legalacsonyabb: kb. 10 cent literenként, Nyugat-Európában és nálunk is annak többszöröse.)

Egy főre jutó energiafogyasztásról, vagy szennyezőanyag-kibocsájtásról azonban a nyugatiak nem beszélnek. Az önáltatás általános, s a növekedés *energiaintenzitásának* leplebe öltözik. Az, hogy mi ugyanazt a nemzeti-termék részt jóval több energiával állítjuk elő, azonban – adva lévén az energiafogyasztás mégis alacsonyabb szintje – nem jelenti, hogy ezáltal jobban is szennyezzük a környezetet, hanem „csupán” azt, hogy milyen fejletlenek és szerencsétlenek vagyunk. A mi szennyezésünk jórészt önvészélyes, globális kihatásai kisebbek. Itt valóban lenne tanulnivalónk.

A TITANIC filozofikusságiművészeti-előre iskola önmaga, azaz a szellemi titánok teremtő, alkotó műhelye. Az iskola tagja lehet minden kreatív személyiség, aki hozzájárul a TITANIC-nak a kultúra tajtékzó habjain való előrehaladásához. Az iskola nem különböztet meg tanárt és tanítványt, mivel tagjai egyszerre tanulók és tanítók. A TITANIC összejövetelein gondolatcsereké folynak, ahol a szellemi áramlás kétirányú és hierarchia mentes.

A Társaság felfogása szerint az emberiség történelme egy permanens TITANIC szituáció. Ez azt jelenti, hogy az emberiség számára folyamatosan nyitva áll a tökéletesség válás útja, és a megvalósítást megkísérlők elbukásának, elsüllyedésének a lehetősége. Ezt a heroikus utat azonban csak néhány ismerik fel, és még kevesebben próbálkoznak meg vele. Ez utóbbiak alkotják a tényleges TITANIC Társaságot. A Társaság ősképe tehát a történelem minden nagy hőroza, aki a tökéletesség megvalósítását tűzte ki maga elé célul, és megkísérelte ennek a realizálását. A TITANIC így az emberi lélek alkímiai műhelye, amelyben a Társaság minden tagjának kötelessége az állandó önfelülmúlás, azaz az emberfeletti ember realizációja. A TITANIC tagjait

mindezen az úton nem zavarhatják meg a társadalmi környezet regresszív tendenciái sem, mivel ilyenkor Don Quijote módjában haladnak tovább.

A TITANIC politika- és ideológiamentes független tömörülés, ezért nem csatlakozik semmilyen intézményhez, párthoz vagy vallási felekezethez sem, azonban támogat minden közösséget, amely az emberi tökéletesedést segíti elő. A TITANIC tagjainak egyetlen feladata az ember isteni arcának megvalósítása!

A TITANIC programja:

Márc. 5.: Szécsi Kiesel A: BORGHES

Márc. 12.: Paál Gy-Lukács B-Hováth I:
TÖBBSZÖRÖSEN ÉSZLELT
KOMPAKTIFIKÁLÓDOTT
VILÁGEGYETEM

Márc. 19.: Kaló Jenő:
HAMVAS BÉLA
HOROSZKÓPJA

Márc. 26.: Krausz Tivadar:
A FÉRFIAKAT
MEGÖLIK, A NŐKET
MEGBASSZÁK

Ápr. 2.: Ármos Ózon: AFORIZMAVERSEK

Helye: TOLDI Mozi Pinceklubja

Ideje: minden csütörtök 19^h

Az energia nem

Az energia nem vész el, csak átalakul. Néha többször is. A fosszilis fűtőanyagokból hőenergiát gyártunk, a forró gőzzel turbinát hajtva villamos energiát, majd ezzel fűtünk, tehát hőenergiaként használjuk. A termelt villamos energiát hatalmas távvezetéseken szállítva sokszor ugyanoda juttatjuk vissza, ahonnan az előállításához szükséges fűtőanyag származik. A távfűtéses lakások szocialista vívmánya az utca fűtésének lehetősége. Hatalmas mennyiségű villamos árammal vagy más energiával olyan termékeket gyártunk, amelyek a kutyának sem kellene. Egyszerűen gazdálkodunk az energiával.

Rendkívül „hatékony” energiafelhasználásunk szinte szükségszerű folyamánnyá elindult egy ösztönös társasjáték, a „Szén vagy atom?”. Ennek emlékeztető lépése az a szép hirdetéssorozat, amelyet a Paksi Atomerőmű Vállalat rendelt meg az atomenergia és a reklámetika nagyobb dicsőségére.

És, hogy teljes legyen a kép, az új ipari és kereskedelmi miniszter, dr. Szabó Iván, három nappal a hivatalos beiktatása és parlamenti eskütétele előtt már azt nyilatkozta, hogy még ebben az évben dönteni kell az új alaperőmű kérdésében. Nincs alternatíva, csak alaperőmű. Nem csodálkoznék azon, ha ez a kijelentés megújult támadásra ingerelné a különböző energialobbikat.

S eközben a zöldek, az alternatív gondolkodású emberek, vagy egész egyszerűen azok, akik családjuk egészségét féltik, avagy tudják, hogy másfajta energiapolitika is létezik, értetlenül állnak a kijelentés előtt. Hiszen nemcsak azt várták a rendszerváltástól, hogy a politikai intézményrendszer és a hatalomgyakorlók köre megváltozzon, hanem azt is, hogy egy szabadabb gondolkodású, minőségileg más életstílusban lesz részük. Azt hiszem, a többség tisztában volt, tisztában van azzal, hogy ez nem gyors életszínvonal-növekedést jelent, hiszen egy lerobbant gazdaságtól csodát várni nem lehet, de a gazdasági rendszerváltás lépéseit, tudatos, újfajta, emberközelű gazdaságpolitikát, azt várták.

A kormány a választások után valóban el is kezdte, többek között az energiapolitikai irányelvek kidolgozását. Bár már a harmadik vagy sokadik változatnál tartanak, a szemléleten nemigen tudtak

javítani. A koncepcióban az energiahatékonyság mint alapelv szerepel ugyan, de mégis a lényegét a gazdasági fejlődés következtében előálló – most ugyan stagnáló –, de később biztosan növekvő energiaigény határozza meg.

Miközben ez a puha, sőt flexibilis koncepció készülgetett, sor került a fent említett ösztönös társasjátékra, kiegészülve azzal, hogy jó-jó, a zöldek azt mondták, hogy egyelőre nem kell alaperőműről dönteni, de azt nem tudják megmondani, hogy miből lesz energiánk. Vagy gyertyával akarnak világotítani?

Tény, hogy ma Magyarországon, de az egész volt szocialista blokkban nehéz igazán jó megoldást találni az energiakérdésre. Jól ismertek az olyan tények, mint a fosszilis energiaforrások szűkössége, vagy a meglévő környezeti problémái, például a magas kén tartalmú hazai lignit, amely felhasználása esetén kén-dioxidot bocsát ki, s ezáltal savas esőt okoz. Hasonló a helyzet a legelterjedtebb megújuló forrással, a vízi energiával, gondoljunk csak a vízlépcsőre. A különbség csak a károkozás másféleségében van, itt az ivóvízkutak, az érintett mezőgazdasági területek, ártéri erdők vannak veszélyben.

Ennek ellenére a zöldek többsége úgy gondolja, hogy az energiakérdés sokkal fontosabb annál, hogy egy kézlegyintéssel elintézzük. Nem elég beleenyugodni abba, hogy a növekvő igényekre és a szűkülő forrásokra hivatkozva rábólintsunk, mondjuk egy új atomerőműre, amely a jövőben okoz súlyos, elkerülhetetlen károkat, az állandóan jelenlévő baleseti veszélyről nem is beszélve. Ha alternatív szemlélettel próbáljuk meg végiggondolni a folyamatot, sok olyan apróság is jelentős lehet, amire az energiapolitikát csinálók nem gondolnak, a különféle energialobbik pedig még annyira sem.

Először is szükség van egy rendkívül alapos elemző munkára, amely a mára kialakult helyzetet mutatja be. Nem elég az előző kommunista rendszerre és az utolsó négy évtizedre mint a bajok okozójára mutogatni, hiszen Magyarország gazdasági-ipari struktúrája az utolsó évszázadban

* Az energiaigény túlbecsléséről az USA esetében lásd Amory Lovins tanulmányát a 3. Part 2. számában

vész el ...

alakult ki. Tudjuk, hogy az utolsó évtizedek torzult gazdasági szerkezete okozta a legtöbb bajt, köz-helyszerűen ismert az energiafalu, környezet-szennyező, életidegen nehézipar erőltetése. Az elemző munkának nemcsak a kialakult gazdasági szerkezetre, hanem az abból adódó környezetszennyezésekre, a negatív egészségügyi hatásokra, az ezzel összefüggő szociál- és foglalkoztatási problémákra (gondoljunk csak a bányabezárások által okozott munkanélküliségre, a tervezett sztrájkokra), és az összefüggések feltárására is ki kell terjednie.

A helyzet és az összefüggések ismerete mellett természetesen a jelen folyamatait is látnunk kell. Magyarországon – és tegyük hozzá, hogy a volt szovjet blokk országaiban kivétel nélkül – rendkívül erőteljes gazdasági átalakulás zajlik. Ez az átalakulás néha lassabb, mint kívánatos lenne, néha pedig egész váratlan, előre fel nem mérhető jelenségeket produkál. Bár a politikai programoknak része a gazdaság átalakítása, mégis úgy tűnik, hogy a spontán lezajló folyamatoknak legalább akkora szerepe van, mint a törvények által szabályozott és óhajtott változásoknak. Ezek a folyamatok együtt – a privatizáció-reprivatizáció, az új típusú gazdasági szervezetek kialakulása, régi termékek elhagyása, újak megjelenése, vagyis a fogyasztási struktúra átalakulása, a regionális átrendeződések, a külföldi tőke megjelenése, s nem utolsósorban a mezőgazdasági szövetkezetek átalakulása, a Közös Piaci társult tagság és következményei, a széteső Kelet-Európa – végül is hatalmas változásokat jelentenek. De azt is jelentik, hogy több – de legalábbis egy –, évtizedes folyamat amíg a gazdasági stabilitás kialakul.

Hogyan lehet pontosan felmérni az energiaigényeket, amíg a gazdaságban minden változásban van? Az eddigi energiafelhasználásból bizonyos energiaszükségletet fel lehet mérni, és a folyamatokra következtetni lehet. De a gazdasági stabilitás kialakulása, az infláció megfékezésé előtt a jövő évezredre szóló biztos becslést elkészíteni nem lehet. Jelenleg az energiaigény – de a termelés is – csökken. Viszont az energiaigény csökkenése gyorsabb, mint a termelés csökkenése. Ez érthető is, ha tudjuk, hogy hazánk eddig kétszer kevésbé hatékonyan használta

fel az energiát, mint a nyugati országok. A piaci viszonyok kialakulása önmagában is a hatékonyság növelése irányába hat.

S természetesen a helyzetfeltárással és a folyamatok irányának alakításával egyidőben ismernünk kell a jelen és a jövő lehetőségeit is. Ez nemcsak azt jelenti, hogy Magyarország jelenlegi hazai és külföldi beszerzési forrásait kell ismernünk, hanem azt is, hogy tudatosan fel kell készülnünk az ún. megújuló energiaforrások kutatására, adaptálására, elsősorban a hazai kihasználatlan lehetőségek terén. Ilyen lehet pl. a biogáz és a biomassa, vagy a lakások fűtésére is alkalmas geotermikus energia. A lehetőségek kutatása tudományos kutatói, ill. fejlesztői feladatokat is jelent, mind a források, mind az adaptálás, mind a másfajta felhasználás terén. Ezek a kutató-fejlesztő munkák az energiaipar területén nemcsak hazánkban voltak aránytalanok. Gondoljunk csak arra, hogy a nukleáris ipar mennyivel több kutatási és fejlesztési lehetőséget kapott, mint akár az összes többi együttesen. Így nem is csodálható, hogy pl. a napelemek még mindig a „drága” kategóriába tartoznak, hogy nincs még jó technológia a biomassa felhasználására sem stb.

Megítélésem szerint igazán előremutató energia-politikai koncepciót akkor lehet elkészíteni, ha a helyzetet és a lehetőségeket ismerve kialakul a gazdasági stabilitás. Addig pedig nem nagy centralizált energiarendszerben kell gondolkodni, hanem abban, hogy minél kisebb ráfordítással, minél rugalmasabban tudjuk követni az energiaigényeket. Erre ebben a pillanatban az energiahatékonyság növelése, az energiatakarékosság, és szükség esetén az ún. kiserőmű-program a legmegfelelőbb. Az EGI-ben Halzl József vezetésével kidolgozott rugalmas kiserőmű-program azt jelenti, hogy szükség esetén – de csakis akkor – két-három év alatt fel lehet építeni kisebb, szénhidrogénre alapozott, kombinált ciklusú erőműveket.

Még nagyon sok lehetőség van az energiahatékonyság növelésében is. Ugyanannyi fűtőanyaggal nagyobb energiaigényt lehet kielégíteni, ha pl. a turbinák hatásfoka nagyobb, ha a termelési folyamatokból kiiktatjuk a pazarlókat, ha a termelés folyamán keletkező fáradt gőzt visszavezetjük,

esetleg az eddig a levegőbe eresztett gőzzel az üzemi igényeket kielégítő kis turbinákat hajtanak meg, vagy egyszerűen csak a csővezetékeket szigeteljük a hővesztés elkerülésére. A klasszikus példa sajnos még mindig megvan: bizony sokkal több energiabefektetés kell a távfűtéshez, ha az utcát is fűtenünk kell az egyéni mérő-eszközök hiánya miatt. Azt hiszem ez a legtipikusabb példája annak, hogy mennyire nem foglalkoztak még felső szinten a hatékonyság kérdésével. Azt, hogy újabb alaperőművek tervezésével viszont mennyi időt töltöttek, azt tudjuk.

Az igények csökkentése, az energiatakarékosság is jelentős eredményeket hozhat. Bár tudatos takarékosagot csak olyan emberektől várhatunk – akár a háztartásukban, akár a munkájukban –, akik megértették, felfogták a dolog lényegét. A közvélemény tájékoztatására az ún. energiaoktatást kellene alkalmazni. Ez nemcsak azt jelentené, hogy az oktatási folyamatokba is beépülne ez a program, hanem azt is, hogy a médiáknak és a mozgalmaknak mind többeket kellene tájékoztatni lehetőségeikről. Ez a reklámtevékenység, a reklámetika átértékelését is jelenti. Magam is jobban szeretnék a Paksi Atomerőmű Vállalat félinformációkat tartalmazó, tehát végkicsengésében hazug reklámjai helyett olyanokat látni a TV-ben, amelyben arra hívják fel a figyelmet, hogy legalább nyáron ne a centrifugát használjuk, hanem az erkélyre, kertbe (ha van!) teregetve a napenergiát, hogy autózás helyett néha sétáljunk is, hogy vásárlásnál keressük az

energiatakarékos eszközöket, hogy ne fűtsük lakásainkat (s főleg az utcát ne!) harminc fokra, mert az nemcsak drága, hanem egészségtelen is.

S végül azt hiszem, hogy a piaci viszonyok is erőteljesen ki fogják kényszeríteni a takarékosagot.

A szolgáltató iparágban például igencsak nem lesz mindegy, hogy mekkora a villanyszámla. Az energiatakarékos eszközök igényének megjelenése a piacon pedig a

fogyasztói szokások átalakulását is maga után vonja. Ugyancsak jelentős tényező lehet a szállítási veszteségek kiküszöbölése, ami a helyben termelt és helyben felhasznált energiatermelést fogja erősíteni. S az alapgondolathoz visszatérve – szükség esetén – ez legrosszabb esetben is csak a rugalmas kiserőmű-programot kell, hogy erősítse.

Minden jel szerint a nagy központosított energia-programok ideje lejárt. Természetes, hogy az ebben érdekelt lobbik mindent meg fognak tenni, hogy még egy-két nagyerőmű építését megcsípjék. A jó energiapolitikának azonban ki kell terjednie az összes lehetőség bemutatására. Az új típusú energiaszemlélet fényében a hatalmas, centralizált, és már bizonyosan a legdrágább energiaprogramok nem lesznek olyan vonzóak.

Az energia nem vész el, csak átalakul. Néha többször is, nem hatékonyan, de pazarlóan. A mi feladatunk az, hogy megtaláljuk a legapróbb lehetőségeket is: az energiatermelés és felhasználás ugyanolyan sokféle legyen, mint mi magunk, emberek. Azért, hogy az energiánk megmaradjon.

„... a nagy központosított energiaprogramok ideje lejárt.”

KÉZMŰVES VASÁRNAPOK MAGYARLUKAFÁN

március 22.

nemezkészítés

április 26.

szövés

a programok 10-16 óráig tartanak

Autóbusz indul:

Szigetvár 9.00 16.30

Magyarlukafa 9.40 15.45

Nyári kézműves táborok

június 19-28. gyerek (10-14 évesek)

július 3-12. középiskolás (14-18 év)

július 17-26. kezdő felnőtt

július 31-aug. 9. kezdő felnőtt

augusztus 14-23. haladó felnőtt

Érdeklődni lehet: Lovas Kata, Magyarlukafa, Fő u. 44., 7925

Tel: (70)54-016

Hétfőn - Szerdán - Pénteken Du. 4-8-ig

Kezdetek

Az első magyarországi független rádióadót 1991-ben alapítottuk. Az első műsort néhány hónapos előkészület után 1991. augusztus 21-én sugároztuk egy budai magánlakásból.

Magyarországon elfogadott média-törvény nem lévén, a rádiós frekvenciák elosztását egy-két évvel korábban életbe lépett moratórium bizonytalan időre felfüggesztette. A rádió alapítói számára ez a helyzet minden szempontból elfogadhatatlan volt, s az ma is, ezért – az alkotmánynak szólásszabadságot deklaráló passzusaival összhangban – úgy döntöttünk, megkezdjük a műsorok sugárzását.

A Rádió fogadtatása egyértelműen kedvező volt, annak ellenére, hogy a hatóságok – természetesen – többszöri kísérletet tettek az adások megakadályozására, mindannyiszor sikertelenül. A legértékesebb támogatást ekkor a Nyilvánosság Klubtól kaptuk: nekünk ítélték a Civil Kurázs Díjat, melyet két éve alapítottak és most osztottak ki először. Az indoklás szerint nem a Tilos Rádió működése, hanem a frekvenciamoratórium törvénytelen, ezért a Rádió munkatársait elismerés illeti, amiért az állampolgári engedelmiséget is vállalva, volt merszük leleplezni az illegitím törvényt.

A Tilos Rádió működésével egyidőben – és attól nem teljesen függetlenül – felgyorsultak a médiatörvény elfogadásával kapcsolatos munkák. Ám a törvényjavaslat első és második olvasatában nem volt lehetőség a központilag tartalmi megkötések és felüyelet elé állított „közszolgálati” és „kereskedelmi” rádióktól eltérő jellegű műsorkészítésre, ezért a Rádió munkatársai és szakértői alternatív javaslatot dolgoztak ki egy harmadik, ún. „közösségi” típusú rádiózás kereteiről. E szerint elkülönített frekvenciakészlettel lehetővé válna kis teljesítményű rádióadók működése, melyek minden szempontból függetlenül készíthetnék adásaikat. A parlamenti pártok egyike, a FIDESZ támogatta javaslatunkat, így az ma része a média-törvényről folyó parlamenti vitáknak.

Alapelvek

Politikai függetlenség: A Tilos Rádió sem eddig, sem a jövőben nem fogadja el a hivatalos szervek ellenőrzését, amelyek a szabad rádiózást, a műsorok készítését és tartalmát érintenék. A Rádió ugyancsak független kíván maradni minden politikai és gazdasági érdekcsoporttól.

Gazdasági függetlenség: Függetlensége megőrzése érdekében a Rádió alapítványi formában működik, amely nyitva áll minden szervezet és egyéni adományozó előtt. Ezenkívül a Rádió koncerteket szervez, melyek bevétele az alapítvány számlájára folyik be,

illetve támogatásért fordulunk a nagyobb alapítványokhoz. Mivel úgy véljük, a kereskedelmi szempontok eluralkodása a rádiózás függetlenségének egyik legkomolyabb fenyegetője, műsorainkban nem sugárzunk hirdetéseket, s az általunk javasolt kulturális programokért sem fogadunk el ellenértéket.

A kisebbségek támogatása: A Tilos Rádió egyik alapvető célkitűzése, hogy fórumot biztosítson a médiákban kevés lehetőséghez jutó kisebbségeknek. Műsorainkban nagy teret kapnak az etnikai kisebbségek (cigányok, menekültek stb) problémái éppúgy, mint politikai kisebbségekkel (anarchisták, feministák stb.) vagy marginalizált csoportokkal (homoszexuálisok, kábítószertfüggők, hajléktalanok stb.) és mozgalmakkal (környezetvédők, élveboncolás-ellenes liga, mozgalom a rasszizmus ellen stb.) kapcsolatos kérdések.

Az alternatív kultúra támogatása: A magyarországi gazdasági körülmények és a kulturális támogatás formái szinte teljesen lehetetlenné teszik a kultúra kísérleti (sőt egyéb) formáinak finanszírozását. A Rádió hírt ad azokról a filmekről, folyóiratokról, kiállításokról, könyvekről és előadásokról, melyek nem tartoznak a kulturális szféra „főáramába”. A Rádió zenei anyaga különböző országokból származó, autentikus népzeneiből és kortárs alternatív zenei irányzatokból áll – az előadók többsége „ismeretlen tehetség”. Igyekszünk minden alkalmat megragadni, hogy interjúkat készíthessünk ennek a kultúrának fontosabb személyiségeivel, ha történetesen Budapesten járnak.

Tevékenység

A Rádió munkatársai számára mindenekelőtt a heti három adás elkészítése és sugárzása a legfőbb cél. Ám emellett számos program szervezésében és lebonyolításában is részt vállalunk.

1. Az Európai Szabad Rádiók Szövetségével közösen (F.E.R.L.) konferenciát szerveztünk a legalitás és a szabad rádiózás kérdéseiről.

2. A magyarországi homoszexuális szervezetekkel közösen felhívást adtunk ki, amely hangsúlyozza, hogy a szakértők szerint Magyarország ma AIDS-robbanás előtt áll, és kezdeményezi egy hatékony anti-AIDS kampány szükségességét. A kampányt jelenleg készítjük elő.

3. A Tilos keresi a kapcsolattartás és együttműködés lehetőségét magyar és német, kábítószertfüggőkkel foglalkozó szervezetek között.

Tervek

A Tilos Rádió számos radikális változtatás előtt áll, melyek érintik a műsorok gyakoriságát, a programok szerkezetét éppúgy, mint az alapvető célkitűzéseinkkel kapcsolatos egyéb tevékenységet.

1. Az adások számát heti hét napon át, alkalmanként nyolc órára szeretnénk növelni.

2. Cigány nyelvű adást tervezünk, mely az országos ROMA rádió megindulásáig napi egy-két órán át saját fórumot biztosítana a cigányság számára.

3. Nemcsak tudósítani, de a szervezésben is segíteni szeretnénk azokat a mozgalmakat, melyek különböző demonstrációkat tartanak, pl. a budapesti katasztrofális levegőszennyezés, az egyre aktívabb skinhead-mozgalom vagy a kötelező szolgálat ellen.

4. Támogatjuk új, non-profit, kis teljesítményű adók létrejöttét.

5. Szeretnénk bekapcsolódni az európai alternatív hírláncba.

A jelenlegi helyzet

A Tilosnak – ha valóban független akar maradni – tevékenysége folytatásához anyagi segítségre van szüksége. A Rádióban mindenki ingyen végzi a munkáját, a felmerülő költségeket a munkatársak állják. Megfelelő technikai eszközök hiányában adásainkat kölcsönkapott „stúdióban” készítettük. Félő, hogy ilyen feltételek mellett a Tilos Rádió működésképtenné válik, céljainkat feladni kényszerülünk.

A Rádió – a mai magyarországi helyzet ismereté-

ben – sem egyéni adományokra, sem állami támogatásra nem számíthat. Ezért kérjük felszerelés vásárlásához, új lemezek, CD-k beszerzéséhez, az adások technikai színvonalának javításához a Te segítségedet és támogatásodat is.

**A TILOS RÁDIÓ AZ ALÁBBI CÍMEN ÉRTHETŐ EL:
1922 BUDAPEST, PF. 150 FAX: 117-5865
BANKSZÁMLASZÁM: MEZŐBANK RT.
BUDAPESTI IGAZGATÓSÁG 219-98911/014-3300**

A HAMVAS BÉLA KÖR PROGRAMJA

Márc. 17.: Farkas Lőrinc Imre: Hamvas Béla Taoja

Ápr. 14.: Szilágyi Imre: A történelem vége?

Máj. 19.: Wiedemann László: A modern emberiség arculata

Az előadások mindig 17^h-kor kezdődnek.

Helye: ELTE BTK Dékáni Tanácsterem,
Budapest V. ker., Piarista köz
(volt Pesti B. u.) I. em.

NAGYVILÁG

A havonta megjelenő folyóirat harminchat éve közvetíti a magas színvonalú külföldi irodalmat és a kortárs szellemi áramlatokat.

A Nagyvilág előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest, XIII., Lehel u. 10/A 19000 - közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a POSTABANK RT. 219-986336; 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámára.

A NAGYVILÁG ALAPÍTVÁNY a lapkiadás támogatását, a magyar műfordítói hagyományok ápolását szolgálja.

Kérjük, támogassa törekvéseinket!

Az Alapítványnak szánt felajánlásokat az alábbi bankszámlára kérjük:

Nagyvilág Alapítvány, Magyar Hitel Bank Rt.
314-12438

NAGYVILÁG

RÍTUSHÁZ

Budapesten, a Tétényi út 18-ban megnyílt a Rítusház, ahol szándékunk szerint az önmagát kereső ember számára nyitunk „rést”, hogy megtalálhassa transzcendens részét, az elveszettnek hitt egyensúlyt a föld és az ég között.

Minden programunk – legyen az reiki csoport vagy a magyar hitvilág sámánkultúrájának felelevenítése, vagy transzrelaxációs légzés – azt célozza, hogy újra el tudjuk helyezni magunkat abba az egyensúlyrendszerbe, aminek felbomlását olyan fájdalmasan éljük meg: a magát magárahagyottnak tételező ember önpusztító módon rombolja környezetét és saját lelkét. Újra értelmet kell hogy kapjanak a rítusok, hogy a mágikus kultúrákban még teljes kör – föld-ember-isten – ismét teljes legyen.

A ház minden csütörtökön nyitott mindazok számára, akik felelősnek érzik magukat önmagukért, vagy kérdeznivalójuk van önmagukról, vagy egyszerűen csak kíváncsiak.

Szeretettel és tisztelettel várjuk Önt is.
Telefonszámunk csütörtökönként 1822-468

Megjelent az **ESÉLY** 1991/6-os száma.

A TARTALOMBÓL:

Georg Vobruba: Korszerűség, modernizáció,
szociálpolitika

Lévai Katalin: Szociális integráció az új Európában

Széman Zsuzsa: A szociálpolitika decentralizációja
és problémái

Diósi Ágnes: Cigány sorsváltozatok, élettörténetek
Az ESÉLY kapható a nagyobb könyvesboltokban
Budapesten.

Előfizethető a Szerkesztőségben.

Címünk: 1083 Bp., Ludovika tér 2.

Tel.: 1337-797

Előfizetés egy évre: 300 Ft

Egy szám ára: 50 Ft

A „BORS- MENT- A-TANYA”

1992-ben is szeretettel várja mindazokat, akik életmódváltásukhoz, testi-lelki-szellemi épülésükhöz megfelelő gyakorló- és tanpályát keresnek. Várjuk mindazok jelentkezését, akik az 1 hetes turnusok alatt szívesen átadnák, megosztanák velünk tudásukat, tapasztalataikat valamilyen a fenti értékrendbe tartozó témakörben, illetve azokat, akik örömmel veszik ezt és szívesen tanulnak egy önálló együttlés folyamatában.

Ha levelet írtok, kérlek, fogalmazzatok meg pontosan, hogy mit tudtok adni (szakmai-egyéni, tapasztalati múlttal, előzménnyel, jövőbeli tervekkel, jelen helyzettel), és hogy mi az, amit szívesen vennétek, mit kértek – szintén lehet a fenti kiegészítésekkel egyetemben.

A sok-sok szó és elmélet egyhetes gyakorlati megvalósítására, kipróbálására törekszünk, a teljeskörű élet megélésével együtt. Minden további információt szívesen adok, ha címedre, nevedre megcímzett és felbélyegzett borítékot küldesz nekem.

Szeretettel köszöntelek és várlak:

Bors Mari

Tápióbicske, Rákóczi út 114. 2764

Mielőtt személyesen találkozoznánk, kérlek, hogy írd. Köszö.

„AZ IGAZSÁG SZABADDÁ TESZ”

Olyan most megjelent könyvről szeretnék hírt adni, amely még a tarkabarka magyar könyvpiacra is újdonságnak számít. Szerzője indiai. A neve Svāmi Pūrná, a pszichológia, filozófia és irodalom doktora, az orvostudomány alternatív ágának elmélyült ismerője, a Hat Indiai Filozófiai Iskola és a szanszkrit nyelv mestere.

Szerzőként már ismerik öt nálunk néhányan: azok, akikhez eljutott *A teljesség jógája* című kis terjedelmű, mégis igényes füzete. Vannak azonban, akik máshogyan találkoztak vele Magyarországon: a jóga mestereként, aki tanítva járja a világot.

Akár a világ számos más országában, hazánkban is többen vannak, akik az ő tanítását követik. Ez a kis csoport együtt dolgozott a mester „*Az igazság szabaddá tesz*” című műve magyar kiadásán.

De mi is valójában ez a könyv? Tanulmányok gyűjteménye? Igen, az is. Vagy olyan mű, amelyben régi szép legendák elevenednek meg? Ez is igaz. Talán filozófiai munka? Mélységét, a lét alapkérdéseinek megközelítését, igényességét tekintve igen. Ugyanakkor nyelvezete közérthető, kertüli a ködbe burkolózó fejtegetéseket, stílusa élvezetes, bárki számára megközelíthető – mintegy bizonyítva azt a tételt, hogy az igazán fontos kérdések gyökerükben rendkívül világosak és egyszerűek, ezért így lehet és így kell róluk beszélni is.

Tanítása, amely az évezredekkel ezelőtt élt nyelvész, filozófus és bölcs, Patandzsáli által lejegyzett, történelem előtti korokra visszanyúló jogrendszeren alapul, valójában életmodell.

Egyre többen fedezik fel szerte a világon, hogy – miközben a fogyasztói társadalom diktálta iramban új meg új javak megszerzésére törekszünk, hogy aztán ezek megszerzése további tárgyak birtoklására ösztökéljen minket – elvesztettünk valamit, valami végzetesen fontosat. Elvesztettük a kapcsolatot azzal, ami létrehozott és fenntart minket: a természettel, elveszítve egyben a dolgok megértésének, belső lényünk megtalálásának kulcsát is.

Ezt a kulcsot adja kezünkbe Svāmi Pūrná tanításával, olyan ősi alapokon nyugvó életszemléletet állítva elélni, amely – ha nyitott elmével közelítünk hozzá és megpróbáljuk befogadni – életünk gerincévé válhat, megteremtve bennünk az egyensúlyt, rávezetve az olvasót az ember elvesztett, rejtett, valódi énje felé tartó útra. Szavainak hitelét az adja meg, hogy ő ezt az utat már végigjárta. Példája nyomán kiviláglik: ez igenis lehetséges. Elvei, melyeket önmagában megvalósított, a belső tisztaságon és önfejlesztésen keresztül haladnak és mindannyiunk számára megközelíthetők, ha nem zárjuk el magunkat saját, sokszor társadalmi beidegzések kényszerpályáin mozgó életfelfogásunk falai mögé.

De nemcsak azoknak ajánlom ezt a könyvet, akik rá akarnak lépni erre az ösvényre, hiszen tudjuk: mindenki számára más-más út a megfelelő önmaga kiteljesítésére.

Ajánlom mindenkinek, aki ebben az ellentmondásokkal terhes világban élve, akárcsak a könyv elolvasásának idejére, meg akar merítkezni valami ősi, tiszta forrásban áttekinteni egy olyan rendszert, amely világos, következetes, végtelenül emberi – és talán egy kicsit elgondolkodni rajta.

Tucsek Katalin

Esszé-pályázat!

MEGÉRET AZ IDŐ

Az 1992-ben Brazíliában rendezendő Környezet és Fejlődés Világkonferenciához csatlakozva hirdetjük meg esszé-pályázatunkat: a művészet és tudomány összekapcsolásával szeretnénk hozzájárulni az ökológiai kultúra teremtéséhez és terjesztéséhez. Megérett, kényszerrel s talán még lehetőséggel terhes az idő.

A pályázatra olyan esszéket várunk, amelyek a környezetet és a természetet a kultúra szemszögéből, védelmet keresve tekintik, és az emberi magatartás, igény, szemlélet- és gondolkodásmód kérdéseit az egész bioszféra iránt érzett felelősség jegyében vizsgálják: a mai magyar társadalom adottságai szerint. Tudományosan megalapozott és érzékletesen, világosan megfogalmazott, minden szakmai zsargont kerülő, az alkotó személyiséget, egyéniséget a formában is kifejező műveket kérünk.

Szívesen fogadjuk a magyar ökológiai kultúra hagyományait fölmutató esszéket, akár egy-egy művelődéstörténeti tény vagy alkotó bemutatásával, de csak akkor, ha ez az egyéni mondanót, a mai jelentések kibontását segíti, hiszen nem ismeretterjesztő munkákat, hanem eredeti alkotásokat várunk.

Tág teret nyitunk minden konstruktív, kritikai vagy

meditatív jellegű műnek – a Ligetben gyakran publikáló vagy a lappal most ismerkedő szerző munkáját egyaránt szeretettel várjuk.

A dolgozatok terjedelme ne haladja meg a 20 normál oldalt. *A pályázat jelíges*; külön borítékban – és csak ott! – kérjük mellékelni a szerző nevét és címét. A játékszabályokat komolyan vesszük.

Címünk: Liget szerkesztősége

Bp. 1122 Gaál József út 70.

Beküldési határidő: 1992. április 15.

Eredményhirdetés 1992. június 1. A nyerteseket és a közlésre elfogadott művek szerzőit értesítjük, az értékelést a Liget őszi számában közöljük.

A pályázatokat a szerkesztők és legalább három különböző szakterület tekintélyes képviselője együtt bírálják el. A legjobbnak ítélt munkákat

30 000, 25 000 és 20 000 forinttal díjazzuk.

Hogy hány díjat osztunk ki, a pályázat sikerétől és a támogatásoktól tesszük függővé.

A díjnyertes munkáért és a közlésre elfogadott íráskért megjelenéskor a szokásos tiszteletdíjat fizetjük. Az esszékből lehetőség szerint könyv készül, melyet a *Megérett az idő* című, 1990-ben megjelent *ökológiai olvasókönyv* folytatásának tervezünk.

Véletlen vagy céltudatos evolúció

Elmélkedés Gaia jövőjéről

Az Ősrobbanással kezdődött evolúció során fokozatosan létrejöttek az anyag mind összetettebb alakjai, mind nagyobb molekulák, az élet építőkövei. Ötmilliárd éves a bolygónk és évmilliárdok óta hordozza magán az életet, egyre bonyolultabb, összetettebb, evolváltabb, tudatosabb életet. A Természet rendszere hallatlan katasztrófákat, kozmikus viharokat, jégkorszakokat és felmelegedéseket élt túl. Sokan úgy vélik, hogy a természetben belül az embernek örök, nemes hivatása volna, és most mégis az a kérdés merül föl, hogy *fennmarad-e az emberiség?*

Ez korántsem biztos, mert fajunk igen sok ok miatt tűnhet el. Pusztítjuk a forrásokat, utódaink forrásait; mérgezzük levegőnket, vizünket, azaz magunkat; állat- és növényfajok tömegét irtjuk ki; megrövidítjük saját életünket; mértéktelen szaporodásunkkal milliókat ítélünk éhhalálra; fogyasztási szokásainkkal tönkretesszük jövőnket. Gyilkoljuk egymást: nemzeti vagy vallási eszmék nevében, vagy az olajért és más forrásokért, esetleg hogy korábbi gyilkosságokat megtoroljunk. (Ne mutogassunk másokra, emberek vagyunk magunk is, kisebb vagy nagyobb mértékben részesek az egész emberiség, a többi ember vétkeiben.)

Nem tudjuk, *nem zsákutca-e az emberiség útja*, kialakulása nem a természet tévedése volt-e? Lehetséges, hogy az emberi faj eltűnik az élet színpadáról, s százezer vagy millió évek alatt kell hogy kialakuljon egy új, pl. delfintudattal rendelkező, evolváltabb faj, amelyik nem akar „uralkodni”, nem akar technikát, s mégis a „teremtés koronája” lesz.

Talán még vannak lehetőségeink, az öngyilkosság felé haladó emberiség esetleg még

Egy korábbi írásomban (Vetélkedés és szimbiózis, ÖKO II/1.) kérdéseket vettem fel. Most újabb válaszokkal kísérletezem.

megállhat. Ha zsákutcában vagyunk, *egyed tehetünk: visszafordulunk*. Hová? A természethez, az évmilliárdok óta működő, evolválódó természethez, Gaiahoz.

De vajon nem a természeti voltunk vitt erre az útra? *Honnan van romboló magatartásunk? Biztos, hogy azt nem a természettől tanultuk!* A természet hosszú idő alatt kialakult rendje az építést, a magasabb szerveződést szolgálja, többet épít, mint rombol, hulladékait újra hasznosítja vagy úgy helyezi el, hogy az az élet rendszerének ne ártson (pl. az olajat, a szénét). *A Természet törvényei az evolúciót szolgálják, ha úgy tetszik: „erkölcsös” törvények.* A természetben a *kiválasztódás* során elhull a gyengébb és győz az alkalmasabb, de magasabb szinten ez az egészet, a fajt, a bioszférát, a Föld élővilágát, a Kozmosz teljességét szolgálja. A fajokon belül *van vetélkedés* az élelemért, a lakó- vagy szaporodási helyért, ezért az állatok megmérkőznek, megküzdenek, igyekeznek elriasztani a gyengébbet, de igen ritka kivételtől eltekintve *egy fajhoz tartozó egyedek nem ölik, nem pusztítják egymást!* *Van vetélkedés a természetben, de együttműködés is, szimbiózis, együttélés, az egyedek és a fajok között is.* Együtt élnek sejtjeink a régen külön élőlényként létező mitokondriumokkal, együtt élünk bélbaktériumainkkal, elválaszthatatlanul együtt élnek egy korallzátony különféle fajai, az erdő vagy a sziklagyep talajának lényei.

Úgy tűnik, mintha mi emberek *a természettől semmit sem tanultunk volna meg*, vagy csak a dolgok egyik felét, a vetélkedést. Olyan irtó háborúkkal, amilyeneket mi emberek egymás ellen viseltünk és viselünk, az állatfajokon belül nem

találkozunk. *A természetben van ragadozó-préda viszony, de a fajon belüli véres küzdelmek rendszerint ritualizáltak, a vesztes rendszerint elmenekülhet. „Gyilkosság” nincsen, (rablógyilkosság, kéjgyilkosság, politikai gyilkosság), sem mérénylet, háború, túszejtés, kínvallatás, népirtás, terrorizmus, bombázás: ezek emberi lelemények.*

Ha fent akaránk maradni, meg kellene változunk. Ha fenn akarunk maradni, meg kell változunk. Két dolgot kell tennünk: Először: *tanulnunk kell a természettől, másodszor fel kell ismernünk az evolúció ÚTJÁT, esetleg célját, fejlesztenünk kell „ökológiai”, erkölcsi tudatosságunkat.*

Kezdjük a természethez való viszonyunkkal: van-e valamiféle hasonlóság az ökoszisztéma és a társadalom törvényei között? Érdekes Eugene Odum összeállítása. Ő a bioszférán belül megkülönböztetett *fiatal és érett fejlődési fokot* és felvette, hogy ilyesmi a társadalomban is lehetséges.

Nézzük röviden ezeket a jellemzőket. Az érett rendszerben *termelés/fogyasztás aránya közel 1*, a fiatal rendszerben kevesebb, vagy több annál.

Egyik sem előnyös. (Leegyszerűsítve: az sem, ha egy társadalomban a folyóba öntik a tejet, ha elégetik a búzát, s az sem, ha éheznek, sőt mi több: esetleg a kettő egyszerre történik...)

A fiatal rendszerben a *termelés*, az érett rendszerben a *megőrzés* van előtérben.

Társadalmi síkra terelve: az *elsőben* magas a *születések*

száma, magas a gazdasági haszon, kizsákmányolják a forrásokat, míg az érett rendszerben születésszabályozás van, újraforgatás, fenntartás.

Az érett rendszerben magas az *energiahatékonyság*, minden hasznosul. (Ne keverjük ezt össze az energiaráfordítás/GDP aránnyal, mert akkor még úgy tűnhet, hogy a fogyasztói társadalom érett... Nem az!, abban főleg rövidéletű terméket készítenek, „eldob”, javíthatatlan dolgokat, azaz hallatlanul rossz hatékonysággal.)

Az érett rendszerben nagy a *sokféleség*. A társadalomban az eszmék, vallások, pártok sokféleségére kell gondolnom. Semmiféle emberi társadalom nem érte el ezt, bár a rosszak mellett vannak még rosszabbak. Biztos, hogy a demokráciák a kevésbé rosszak, ahol legalább *talán*

néha megtűrik a másként gondolkodót, viselkedőt.

A fiatal rendszerre inkább a *vetélkedés* jellemző, az érettre a *szimbiozis*. A neodarwinisták mindig a vetélkedést hangsúlyozzák, az egyoldalúan kihangsúlyozott létért való küzdelmet. (Bővebben foglalkoztam ezzel az ÖKO-ba írt tanulmányomban).

Edward Goldsmith sokszor idézi Odumot. Szerinte csak a törzsi társadalom érett rendszer: *az keveset változó, állandó, megvalósult belső szabályozással*. Mit jelent ez a belső szabályozás? Tartalma a hit, esetleg a sámánok által szabályozott rítus, a belső erkölcsi meggyőződés; semmiképpen nem az uralkodói önkény, a diktatúra kényszere, hanem egy megértett, átélt, decentralizált, részvételi, erőszakmentes demokrácia, nyilvánossággal és ellenőrzési lehetőséggel. Úgy is mondhatnám, hogy *nem az állam szervei, hanem a tudati tényezők által szabályozott társadalom* hasonlíthat egy ideális érett rendszerre.

Elfogadhatjuk-e ezt a kétfelé választást, sarkítást?

Elérjük-e az érett rendszert, a globális érettségi fokot, stabilitást? Kevésbé hiszem! Mae-Wan Ho Goldsmith-szal szemben állandóan hangsúlyozza, hogy *minden állandóság: illúzió, tévedés. A fiatalosság és érettség egymás mellett létezik, állandó mozgásban van, s ha az érettség cél is, az érett alak sem marad fenn mindörökké.*

Minden szervezet – legyen biológiai vagy társadalmi képződmény, akár egy város vagy állam: születik, növekszik, megéri, hanyatlak, elpusztul. A stabilitás – bárhogyan is fogalmazzuk – csupán átmeneti. Külső vagy belső okok miatt beállhat, és *törvényszerűen bekövetkezik egy ingadozás, öszcilláció és felborul minden belső szabályozás: létrejön a Káosz*. Nem tudjuk, hogy mikor. Nem érvényes a determinizmus, az ok-okozati összefüggés, bármilyen ok kiszámíthatatlan okozatokat vonhat maga után, s nem tudjuk megmondani, hogy egy adott jelenségnek mi volt az oka. Sokat emlegetik a pillangó-hatást: ha például egy pekingi pillangó meglengeti szárnyait, az hónapokon át megváltoztathatja akár Boston időjárását is.* Nincsen állandóság. Ami nagy és erős, az holnapra széttöredezik, felbomlik. *Létrejön a Káosz, ami azonban maga is a Rend*

* Edward Lorenz amerikai kutató időjárás-előrejelzésekkel foglalkozott és arra a következtetésre jutott, hogy ezek az előrejelzések szükségszerűen pontatlanok, a számítógépes futtatásokat is hallatlan kicsi bemeneti változások módosíthatják. Lorenz eredetileg állítólag 1979 decemberében egy kongresszuson mondta volna – így: „Egy brazil pillangó szárnycsapásai tomádó idézhetnek elő Texasban”.

része. Ugyanis természetes dolog a létrejötte, de annak időpontját megjósolni nem is tudjuk. Mégis: ezeket a folyamatokat fel kell ismernünk, tudomásul kell vennünk.

Hogy is van ez a birodalom összeomlásával, a törzsi közösségek érett voltával, a mai szerb-horvát háborúkkal, a korzikai lázadókkal, a baszk szeparatistákkal? Létezhet-e globális érett rendszer? Talán igen, de inkább hiszek a sok kis érett, egymást békében hagyó, tisztelő, szerető, a másságot elfogadó rendszer egymás mellett élésében. Nem az Egyesült Európában, hanem a kis népek, közösségek, akár városállamok békés egymás mellett élésében, a világkereskedelem és világturizmus visszafejlesztésében. (A növények-állatok sem vándorolnak állandóan össze-vissza, csak mi, emberek hurcoljuk őket...)

Káosz: Új eszmék, utópiák, felfogások születnek, részben a régi hagyományok alapján, aztán megvalósulva az utópiák, új fiatal rendszerek jönnek létre, majd megérnek, „állandósulnak”, s összeomlanak, kaotikussá válnak. Végtelen vigasztalan körforgás? Korántsem. Az új rendszerek egyre magasabb, tudatibb síkon jönnek létre, s az újjászületéshez kell a korábban létező pusztulása. Ha az egyének örökéletűek lennének, akkor nem létezne, nem létezhetne evolúció.

Elérkeztünk második kérdésünkhöz: *Van-e az evolúciónak célja?*

Monod és a neodarwinizmus szerint mindez véletlen, az evolúció a vak és szabad véletlen eredménye. Ez a nézet szorosan kapcsolódik a fogyasztói társadalom uralkodó nézeteihez. Ha Földünk, s mindaz amit hordoz, véletlen, akkor megbecsülni sem érdemes, szabadon rabolhatjuk, pusztíthatjuk. Talán – véletlenül – még meg is maradhat. Ez a modern, „racionális”, szcientista iskola nem boncolgat erkölcsi kérdéseket, nem kérdez olyasmit, hogy van-e célja a Világegyetemnek, hogy mivégre vagyunk itt mi emberek?

Számára megdöbbentő az olyan állítás, hogy az evolúció célra irányuló folyamat, amelybe sok minden, még a káosz is be van programozva. Az önmagát racionálisnak nevező nézettel szemben áll mind a hagyományosan vallásos, mind a poszt-modern, alternatív, ökológiai világnézet és gondolkodás. Ezek egységesek abban, hogy vallják: a Mindenségnek célja van, legyen az akár egy isteni cél, akár a New Age-i gondolat: *a Világegyetem célja, hogy fölfogja önmagát.*

Skolimowski fejtette ki: *A kozmosz törvényes lakói vagyunk, nem véletlen, holmi kozmikus szeszély jelenlétünk.* Az evolúció révén jött létre a tudat, a spiritualitás. Az evolúció nem befejezett,

a Mindenség sem. (Teilhard de Chardin Omega pontja felé haladunk.) *Az igazi tudás:* nem elemi ismeretek felhalmozása, hanem fölismerni az evolúció irányát. Az utat, a TAO-t. Margaret Mead írt arról, hogy azon népeknek, amelyeknek van elképzelésük a Mindenségről, azoknak van biztonságérzetük is. Egyetlen cél van, de a hozzá vezető utak nem egyenesek, s az egyéni utak sokfélék.

Nőtt-e az emberiség tudása az elmúlt 2000 évben? Legfeljebb elemi ismeretei, de bölcsessége, erkölcsi magatartása nem. *Hiányzik ökológiai tudatunk: annak felismerése, hogy a Kozmoszban Rend van, s ha ezt felborítjuk, belepusztulunk.* Ez persze tulajdonképpen vallásos hit, s igazából mindegy, milyen vallás révén jut el ide az ember. Mert erre vezetnek az ősi hagyomány, Lao Ce, a Buddha, Jézus is. Mindezt felismerni: folyamat.

A tudat „zöldülésének” útja:

a helyes felismerés,
a helyes elhatározás,
a helyes beszéd,
a helyes cselekvés,
a helyes életmód,
a helyes gyakorlás,
a helyes gondolkodás,
majd azonosulás a többi élőlényvel, a kozmoszsal: nevezd azt megvilágosodásnak vagy üdvözülésnek. Figyeljünk oda, hogy hol tartunk ezen az úton s igyekezzünk előrejutni rajta.

Rudolf Steiner

ANTRO

IV. előadás

1921. szeptember 1.

A következő napokban az lesz a feladatom, hogy ezekben a fejtegetésekben kialakítsam azokat az eszméket, amelyek az érzékeleti világhoz vezető utakat és az érzékeleti kutatás eredményeinek felhasználását jellemzik. Ezúttal azonban kiváltképpen azt tettem feladatomná, hogy ezeknek az eszméknek a kialakítása céljából egyfajta tájékozódást adjak arról, hogy ami az érzékeleti-antropozófiai szellemtudomány eszméjeként megjelenik, hogyan jut érvényes kapcsolatba azokkal a világnézetekkel, amelyek a legújabb időkben hatással voltak az emberiségre, és ez a hatásuk részben még ma is megvan. Tegnap ezeknek az intencióknak megfelelően elmondtam néhány dolgot *Friedrich Nietzsche* kutatásáról, és azt hiszem, kiderülhetett, hogy Friedrich Nietzsche lelki tragikumát kiváltképpen az idézte elő, hogy az életre vonatkozólag emberhez méltó nézethez akart jutni és ezért mintegy szét kellett robbantania az embert és meg kellett fogalmaznia az emberfeletti ember eszméjét. Nietzsche tekintete előtt eltűnt az ember, mert nem találhatta meg az emberre vonatkozó kielégítő tartalmat, és sóvárgott arra a szemléletre, amelyet csak lírailag és absztrakt módon tudott kifejezni az emberfeletti ember eszméjében. Másrészt Nietzsche számára szükséglet volt, hogy az emberi élet és a világ létének teljes magyarázatát úgy érje el, hogy túltekint a születés és halál közötti egyes emberi életen. De keresésével csak ugyanannak visszatéréséhez, az egyes ember földi életével azonos életnek örök visszatéréséhez jutott. Más szavakkal: abból, amit az ember születés és halál között magában rejt, abból, ami a születés és halál közötti időben átélhető, nem tudott annyit méríteni, hogy az ismétlődő földi életkezh valóságos tartalmat kapjon és így nem maradt más, csak e földi élet puszta ismétlődésének absztrakt eszméje.

Ha tüzetesebben kutatjuk, hogy Nietzsche hogyan jutott ehhez a lelki tragikumhoz és miért nem

tudott semmi mást kihozni ennyire mély törekvéséből, akkor végül, úgy hiszem, azokhoz az eredményekhez jutunk, amelyeket a század elején a Nietzsche személyiségéről mint pszichopatológiai problémáról szóló, a „Wiener Klinische Rundschau”-ban megjelent tanulmányomban leírtam. Úgy láttam, hogy Nietzscheben megvolt a törekvés az emberi lét egészének átfogó szemléletére, de ez a törekvés egy kezdettől fogva egészségtelen organizmusban élt és abban nyilatkozott meg, hogy lelke éppen organizmusának egészségtelen volta miatt, mintegy „szabadon” szárnyalt, de ez a szárnyalás éppen ezért nem lehetett teljesen egészséges. Ez azonban arra utal, hogy az ember az antropozófiai világnézet egészséges megismerési forrásait keresse.

Nietzschénél azt látjuk, hogy sohasem tudott tulajdonképpen mélyebb kapcsolatot teremteni a modern természettudományos szemléleti móddal. Ezt mindig durvának látta, olyasvalaminek, ami visszataszítóan hat az ő finom organizmusára. Nem tudott másként ismerkedni az olyan eszmékkel, mint a darwinizmus, csak úgy, hogy szinte szétrobbantotta őket, tekintetét elfordította tőlük és nem tudta elképzelni, hogy az ember fizikailag más organizmusoktól származik, hanem arra a feltevésre hajlott, hogy az emberfölötti embernek kell az emberből kifejlődnie. Számomra úgy tűnik a dolog, hogy ha az ember mégoly mélyen hatol is a szellemi világok átélésébe, ha nem képes arra, hogy vonalakat húzzon a szellemi szemlélet és az újabb idők természettudományos világnézete között, akkor nem jut el nézeteinek a mai időköt kielégítő megformulálásához.

Ugyanabban az időben, amikor megjelent *Philosophie der Freiheit*-em, amelyben antropozófiai módon próbáltam leleplezni, hogy az emberi cselekvési impulzusok érzékeletiek, és ezzel alapot akartam adni az emberi etikának, ugyanabban az időben jelent meg *Haeckel* „A monizmus mint

POZÓFIA

kötélék a vallás és tudomány között” (Der Monismus als Band zwischen Religion und Wissenschaft) c. altenburgi beszédének abban az időben feltűnést keltő újrakiadása. És én nem hiszem, hogy azt az utat, amelyet a mai embernek be kell járnia, hogy elérje az antropozófiai kutatás megismerési forrásait, termékenyen le lehet írni anélkül, hogy az ember szemügyre venné, mi került korunkba az olyan szemlélettel, mint Haeckel monizmusának szemlélete. Nietzsche tragikuma azon alapszik, hogy ilyesmibe nem tudta beleélni magát.

Bizonyos, hogy Haeckel monizmusa sok vonatkozásban támadható. Ha az ember valóban beleélte magát az ilyen gondolkodásmódba, azt kell mondania, hogy ez a szemléleti mód annak a hatása alatt áll, ami a modern természeti kutatásból adódott és amely Haeckelnél vallásos, sőt mondhatjuk, fanatikus jelleggel lépett fel. De Haeckelt nem lehet elintézni úgy, ahogy sokan akarják, hogy egyszerűen utalunk a „Természetes teremtéstörténet”-ben (Natürliche Schöpfungsgeschichte) szereplő kliséire. Ez olyan dolog, amely kétségtelenül bizonyos gondatlanság következtében történt vele. A korai stádiumban lévő embriókat úgy rajzolta le, hogy az egymástól alig különbözőkre, de mégis különbözőkre egyszerűen ugyanazokat a kliséket alkalmazta. Mégis méltánytalan dolog lenne, ha az ember ilyen gondatlanság miatt Haeckel egész monista gondolkozásmódját így akarná elintézni, hiszen ez a monizmus teljes tisztaságban rejti magában azt, amit a modern kutatási felfogás rákényszerít a következetességre törekvő szellemre. Ez a modern kutatási felfogás érvényessé tette a megfigyelési, a kísérletező hajlamot és arra szorítja az embert, hogy a természetre vonatkozó világnézetéből kiirtsa az összes szubjektív hatásokat. E kutatási felfogás hatására, a megfigyelés és kísérlet eredményeként, a gondolkodás rendkívül fegyelmezett és rendszerezett lett. És habár éppen ilyen értelemben Haeckelnél több hiba található, ábrázolásainak

összességében mindig érezhető a gondolkodás fegyelmezettsége és rendszeressége, egyben a művészi törekvés arra, hogy megoldja azokat a legmagasabb problémákat, amelyek az emberre vonatkozólag éppen a természettudományból adódnak.

Amit *Goethéről* mondanom kellett – hogy sajátos lelki beállítottságánál fogva szemléletes ideáival be tudott hatolni a növényvilág formáinak sokféleségébe és létesülésébe –, ez egyben alapot adott annak megértésére is, hogy Goethe kiváltképpen hivatott szellem volt a növényvilág kikutatására, viszont bizonyos meggondoláshoz is vezetett, mikor láttam, hogy Goethe a maga szemléletes ideáival nem tudott ezen az úton továbbhaladni ahhoz, hogy az állati élet világával is őt magát kielégítően foglalkozzék. Haeckel pedig az előző évszázadban, az ötvenes évek korszakának, tanulmányai korszakának egész szelleméből kiindulva, mondhatni, éppen az állati élet kutatásába vitorlázott be. Számára szükségesség volt az állati lények kialakulásának, létesülésének a kikutatása, annak kutatása, hogy a világ létében a formában gazdag állati lények hogyan függnek össze egymással.

Nem mondhatjuk, hogy Haeckel goethei magaslaton állt, amikor kutatási felfogását az állati élet világára alkalmazta. Mert Goethe mindig azon fáradozott, hogy kutatási tevékenységének tárgya bizonyos önmegfigyelés eredményeként tisztán jelenjék meg előtte és önmagát megértve lássa, mennyit ad a külső szemlélet, és a külső fizikai szemlélethez mennyinek kell – ahogy ő nevezte – az érzékletes-érzékfeletti szemléletből hozzájárulnia, hogy az igazi valóságot, nevezetesen a növényi lény valóságát, megragadhassuk. Haeckel inkább naiv szellemként jár el. Élt benne valami, ami valóságosan predestinálta arra, hogy behatoljon az állati élet létesülésébe. De a Goethénél észrevehető önmegfigyelési érzék nem volt meg benne. Ezért tulajdonképpen sohasem tisztázta az embernek mint embernek a helyzetét abban a világban, ame-

lyet úgy kell kikutatnia, ahogy megkísérelte kikutatni az állati világot. Mivel azonban annak, aki az érzékelhető fizikai világból az itt ismertetett antropozófia értelmében akar felemelkedni az érzékfeletti világba, ottani kutatásainál ugyanazt a szellemet kell működtetnie, mint amely helyesen vezet a fizikai, nevezetesen az állati organizmusok bonyolult fizikai világához, ezért a természettudományos kutatási módból sok olyat megérthet, ami egyrészt hozzátartozik az imaginációhoz, inspirációhoz, intuícióhoz való emelkedéshez (ld. R.S. Die Stufen der Höheren Erkenntnis, 1905.), másrészt azért is szükséges érzékfeletti kutatásához, hogy azt a mai tudományos szellemiség álláspontja szerint érthesse meg. És amikor elém került Haeckel altenburgi beszéde – jól ismertem Haeckel ezt megelőző írásait –, azt kellett mondanom, hogy az általa elkövetett minden hiba ellenére is, Haeckel az érzékelhető fizikai világra vonatkozóan egy olyan álláspontot ért el, amelyet – ha szilárd talajról akarunk a szellemi világba behatolni – a fizikai világban meg kell tartanunk. Egzakt módon kell megtanulnunk, hogyan kell kutatást végeznünk a zoológia területén, hogy ne essünk képzelgésbe, hanem a jelenségeket a maguk tisztaságában követhessük. Ezt meg kell tanulnunk, ha azt akarjuk, hogy legyen bennünk az az egészséges szilárdság, amely jogosulttá teszi, hogy kiemelkedjünk a fizikai világból. Lelkem előtt volt az, amit metodikus monizmusnak kell neveznem. Ez a metodikus monizmus világosan látja, hogy az újabb kutatások vívmányai elleni, életerőkre s hasonlókra vonatkozó mindenféle fecsegésnek meg kell szűnnie, látja, hogy ugyanazt a szellemet kell az érzékfeletti kutatásba vinnünk, mint amelyet a fizikai kutatásban használunk, és hogy nem szabad szakadékot teremtenünk a tudományos és a hitbeli tartalom között.

A haeckeli gondolkodás duktuszából – ahogy az altenburgi monizmus-beszédében megnyilatkozott – kiderült számomra, hogy minden kutatást monista értelemben kell kialakítani. Természetesen lehet sokat vitatkozni a monizmus által felhozott egyes részleteken. Sok mindenben és sok ellenvetést lehet majd ellene felhozni, de a monista gondolkodás lényegével szemben, éppen antropozófiai álláspontom szerint, alapjában véve nincs semmi ellenvetésem. Amennyiben a monizmus helyes kutatási eredmények helyes szemléletéből származik, nem vitázom vele. Nem tehetek arról, hogy antropozófiai álláspont szerint a monizmus tartalmát helyeselnem kell, másrészt azonban, annak ellenére, hogy mindahhoz, amit a jogosult monizmusnak mondania kell s amelyre igent mondok, még más

dolgokat is hozzá kell fűznöm. Hogy éppen a monisták küzdenek ez ellen a más ellen, az – mivel az előbb jellemzett feltételekből indulok ki – nem az én dolgom, hanem az övék.

Mármost az a fontos, hogy a haeckeli monizmus szemléletével kapjunk valamit azoknak az érzékfeletti kutatási módszereknek a jellemzésére, amelyeket a következő előadásokban kell ábrázolnom. Azonban az érzékfeletti kutatási módszerek ábrázolásánál az a fontos, hogy a kifejleszhető, de az átlagos tudat számára rejtett lelki erőket írjuk le, azokat a lelki erőket, amelyek a lélekben benne vannak, létük a lélek mélyén van, de a mindennapi tudat előtt rejtettek, latensek maradnak. Ha azután ezeket a lelki erőket leírjuk, arra kényszerülünk, hogy az emberi természet egésze felé forduljunk. Ebből nemcsak az tör elő, amit absztrakt tudományossággal a dolgokról mondanunk kell, hanem a lelki élet alapjaiból, ugyanazokból, ahonnan természettudományos metodusaink származnak, jön elő az is, ami az embert a művészi alkotáshoz vezet. Az antropozófiai szellemtudományak a maga szempontjai szerint mindig újra hangsúlyoznia kell, hogy az egész, a teljes ember felé és nemcsak a fej-ember felé fordul, és így jut el a tudományos kutatás és a művészi alkotás rokonságának szemléletéhez. És amikor e felé a rokonság felé fordulunk, nyomban újra Goethére kell emlékeznünk.

Goethe nem lát olyan éles ellentétet a művészet és a tudomány között, mint az absztrakt gondolkodásúak, hanem úgy látja, hogy a világ titkainak egyik oldala tudományossággal leplezhető le, de a másik oldala, ha nem tudunk művészi átérzéssel, belső művészi alkotóképességgel a világhoz közeledni, ismeretlen marad. Ebből a szemléletből adódott az, amit Goethe pl. a következő szavakkal fejezett ki: a szépség olyan titkos természeti törvények megnyilatkozása, amelyek e szépség nélkül sohasem lehetnének nyilvánvalók. Ez viszont azt jelenti, hogy Goethe véleménye szerint, ha valaki mégoly tudományosan megformált ideákkal jellemzi is a természetet, nem az egész természet van előtte. Ezzel nem tud behatolni a természeti lét bizonyos alapjaiba. A természeti létnek ezek az alapjai, a világnak ezek a titkai csak akkor kerülnek a tudatba, csak akkor válnak szemlélhetőkké, ha az ember művészi érzékkel közelít hozzájuk.

Természetesen az ezzel a szemlélettel szembeni ellenvetések rendkívül plauzibilisek és ezért csábítóak, de mégsem érvényesek, mert bizonyos egyoldalú nézet alapján logikus indoklással szigorúan be lehet ugyan bizonyítani, hogy az ú.n. exakt tudományossághoz csak logikus gondolkodással lehet eljutni, amely folytonos ítélet-közvetítéssel

hozza ki egyik fogalmat a másikból, ha azonban a természet, s egyáltalán a világ, nem hajlandó arra, hogy saját mivoltánál fogva átadja magát az ilyen analízisnek, akkor megismeréséhez más utat kell keresni. És éppen a szellemi kutató talál rá a maga útján olyasmikre, amik erősen a belső művészi alkotótevékenység közelébe viszik, mert amit az érzékfeletti látóerők kifejllesztése érdekében ki kell alakítania, az erősen hasonlít ahhoz, ami a művészi alkotásban is tevékenykedik. Ezt Goethe érezte, ezért mondta ki, hogy akinek a természet kezdi leleplezni a maga nyilvánvaló titkát, az mélységes vágyat érez a természet legméltóbb magyarázója, a művészet után. És ha a léleknek azzal kell előkészülnie a kutatás végső exaktségéhez, ami benne, a lélekben művészileg tud tevékenykedni, ez nem zavarja a tudományos megismerés exaktségét. Ezért, ha az *imagináció*, *inspiráció* és *intuáció* érzékfeletti metódusait kell leírunk, kissé tüzetesebben kell foglalkoznunk a témával, amelynek itt hangot adtam.

Azt mondtam, hogy sajátos lelki jellegénél fogva Goethe különösen nagy volt a növényvilág kikutatásában. Miért volt Goethe éppen a növényi principium megértésében nagy? Hogy választ kapjunk erre a kérdésre, nézzük meg pontosabban ezt a goethei lelki alkotót. Ha az ember fáradságot vesz magának és szemügyre veszi a goethei lelkiség sajátos jellegét, meglátja Goethe lelki alkotójának legjellemzőbb ismertetőjelét, hogy t.i. Goethe mindazt, ami tudata elé került, bizonyos szobrászi alakítóerővel fogta fel. Goethe bizonyos vonatkozásban afelé haladt, hogy szobrász legyen, és úgy tűnik, hogy Goethénél az a legjellemzőbb, hogy ez a szobrászi erő lelki alkotójában rejlik, de legbensőbb, rejtett principium maradt, nem nyilatkozott meg kifelé a szobrászatban. Goethe a maga lelki szemléletének a kialakításában úgyszólván belső szobrász volt, de nem kereste az utat ahhoz, hogy ami belső, plasztikus szemléletben, szellemileg a lelke előtt volt, azt külső anyagba testesítse.

Úgy tűnik, hogy Goethe, amikor tekintetét a növényvilágra irányította, ezzel a szobrászi lelki beállítottsággal, minden irányban kialakult plasztikus érzékkel látott. Ahelyett, hogy mint szobrász, agyaggal dolgozott volna, ahelyett, hogy amit plasztikai érzékkel belsőleg kialakított, azt anyagba véste volna, tekintetét Goethe a növényre irányítja, és ahelyett, hogy a plasztikus formát ő testesítené meg agyagban, a növény a saját életéből származó plasztikát nyilatkoztatja meg Goethe lélekének. Úgy látszik, hogy ez egy része és talán a legfontosabb része a Goethe-re vonatkozó pszichológiának.

Most e mellé a tény mellé állítsunk egy másikat, egy általánosabbat. Nézzük a szobrászművészetet. Bizonyos, hogy sok mindennel sok mindenféle lehet csinálni, de hogyan kell az embernek elfogulatlan művészi érzékelés alapján a következő kérdésre válaszolnia: lehetséges-e, hogy teljes szobrászi érzékkel, teljesen kifejlett szobrászi érzékkel ugyanolyan módon szemléljük a növényeket, mint a plasztikusan megformált állatokat vagy embereket? Képzelnék a szemük elé egy gipszből vagy márványból megformált virágzó növénycsoportot. Azt hiszem, hogy elfogulatlan szobrászi érzékkel azt kell majd válaszolni: igen, az állati, az emberi organizációt szinte magától értetődően bele lehet vinni a szobrászatba, de a plasztikusan leutánczott növények tulajdonképpen visszataszítóak. Miért van ez? Ha jobban belemélyedünk ebbe a művészetpszichológiai ténybe, azt kell mondanunk: a növény már önmagában, ahogy a természetben megjelenik előttünk, annyira művészi megminta, hogy a természet nem engedi, hogy valamilyen szobrászattal magának a növényvilágnak a természeti plasztikáján túlhaladjunk. Az a természetes, hogy a növényi principium plasztikáját úgy szemléljük, ahogy előttünk van, mert akkor felismerjük, hogy a növény mivoltában eleve benne van valami, aminek már mint természeti elemnek plasztikusan kell kialakulnia. Művészi plasztikával nincs mit hozzátenni.

Nézzük az olyan szellemet, mint Goethe, aki a természetnek megfelelően van a világba állítva, nézzük meg őt sajátos szellemi adottságaival, különleges képességeivel. Goethe nem arra teremtődött, hogy valóságos szobrász-művész legyen, de a plasztikát mindenbe beleviszi. Látható, hogy a plasztika költői alkotásaiba is belejátszik, a legteljesebben az „Iphigenie”, a „Tasso”, a „Natürliche Tochter” mutatja a plasztikus alakítóerőt, de még a drámai művek is. Goethe úgyszólván mindenütt szobrász, de nem jut el ahhoz, hogy a plasztikai alakítóerőt az anyagba vigye. Mivel azonban legbensőbb törekvése az, hogy a természettel teljes harmóniában legyen, hol érzi majd kinn a világban, hogy a belső világában olyan mélyen gyökerező plasztikus érzéke kielégül? Ott, ahol a természet a legtisztábban mint szobrász működik, a növényvilágban.

És magán a goethei szemléleten látható, hogy az emberi lélek belső érzületének mintegy a plasztika felé kell fordulnia, hogy a növényvilágot abban ragadhassa meg, ami természettől fogva a növényvilág, abban ragadhassa meg, ahogy maga a növényvilág természetes plasztikaként éli életét.

A szervesen világgal szemben az ilyen plasztika-

kával semmit sem érünk el. A szerves világ nagy részében a mérést, számolást, súly-mérést alkalmazzuk. Ezek azok a tevékenységek, amelyek tulajdonképpen széttépik a formát és még ha a szervesre vonatkozó tudományban túl is emelkedünk a forma széttépésén a kristály megértéséhez, ebben a tudományban nem arra törekszünk, hogy a kristály sajátos plasztikus formáját bensőleg átéljük, hanem kiszámítjuk a felület szögeit, a határvonalak hajlatát stb. A formát azzal kíséreljük megérteni, amivel analizáljuk. A növényvilágra vonatkozó ilyen szemléleti mód Goethe szellemét nem elégítette volna ki. Az ő morfológiája metamorfózis-szemlélet lett. A növény alakját közvetlenül a plasztikájában kellett megragadnia, hogy ezzel együtt az egyes növény-formák egymásbaalakulását is megláthassa. És így a növényvilágra vonatkozó szemlélete mozgékony, benső szobrászat lett. A növényben tehát van valami, ami éppen egy természeti adottságokkal bíró szellemet arra kényszerít, hogy ismereteit benső, plasztikus formákká változtassa, benső, plasztikus formákká tegye. Amikor Goethe ezt tette, amikor lelkében elevené vált az, ami, mondhatni, mint plasztikai erő az egész növényvilágot áthatja, eljutott a növényvilág lényegéhez. Nevezzük, aminek akarjuk, az antropozófiai tudományban azonban azt, amit Goethe a növényben a maga plasztikai érzékével áttekintett, a növény *étertestének* szoktuk nevezni. A következő napokban majd elmondom, miért. Nevezzük bárhogy, de igazodjunk most ahhoz a módhoz, ahogyan az olyan természeti érteken alapuló megismeréssel, mint amilyen Goetheé volt, a növényi principium tulajdonképpen mivoltához, működéséhez, közeledni kell. És majd látjuk, hogy amit a növényvilág szemléletében ki kell alakítanunk, azt magában a szobrászatban, a művészi matériában hogyan dolgozzuk ki az állati és az emberi formára vonatkozólag. Hiszen ami a növényt élteti s amire az ember ezzel a szobrászi érzékkel rátalál, az benne van az állatban és az emberben is. Ha a szobrászi érzékkel megragadható, növényt átható principiumot étertestnek nevezzük, ezt az étertestet megtaláljuk az állati és az emberi organizációban is. Ha azonban a szobrász megalkotja plasztikus formáiban az állati és emberi organizációt, azon fáradozik, hogy az állati és emberi organizációt átható étertesti principiumot alakítsa ki. Az emberi és állati organizációban azonban még egyéb is van.

Ha azonban megnézzük a természetben az állatot, ha megnézzük az embert, látjuk, hogy az étertest pusztá plasztikája elrejtődik benne, társul hozzá valami más, és ezen a más, mintegy absztrakción keresztül, látjuk azt, ami az étertest plasztikájában

nyilatkozik meg. Azt mondhatjuk, hogy Goethe a maga sajátos adottságával eljutott ahhoz, hogy mélyen betekinthesse a növényvilágba. Azt mondhatjuk, hogy egy művészi adottságú személyiség akkor is megtart benső világában egy bizonyos művészi irányt, ha tudományosan tevékenykedik. Ez képessé teszi őt arra, hogy a külvilág bizonyos titkait felfedezze, ezek ugyanis akkor fedezhetők fel, ha a művészi képesség az ember benső világában marad.

Ernst Haeckel a maga érdeklődését az állatvilág felé fordította, természetesen naivabb módon, mint ahogy ezt Goethe a növényvilággal kapcsolatban tette. És Haeckelről bizonyos értelemben a következőt mondhatjuk: ha Goethe gondolkodását – ahogy az előbbi fejtegetésekben elmondottam – joggal nevezte Heinroth tárgyi gondolkodásnak, vagyis olyannak, amelynél a lelki tartalom belemerül az objektumokba, akkor ez, tökéletlenebb formában ugyan, de észrevehető Haeckel zoológiai kutatási módszerén is. Mélységesen jellemző, hogy Haeckel egyszer naiv módon igazolni akarván magát, azt mondja, hogy ő nem a formát találta meg az állati lényekben, mint Goethe a növényvilágban, amikor a növényiségre korlátozta megfigyelését, hanem a lelket. Haeckel az állati principiumról beszél, tehát lélekről kell beszélnie.

Goethe növényről növényre haladt, követte a forma metamorfózisát. Haeckel pedig állatról állatra haladt tovább és nem állt meg a forma követésénél, hanem az állati lelkiséget kereste az állatiság formáiban. És ha valaki ellenvetésül azt mondta volna, hogy Haeckel-nek nincs joga ahhoz, hogy az állatiság legegyszerűbb formáira vonatkozólag lelkiségről beszéljen, Haeckel folytonosan ismételte volna azt, amit valóban ki is jelentett, hogy „ha valaki hozzám hasonlóan sok évtizeden keresztül figyelte az olyan alacsonyrendű állati lényeket, mint a protozoák, és látta, hogy alakjuk hogyan változik, akkor nem tehet mást, mint hogy szemléletében eljut ahhoz, hogy ezekben a sejt-állatokban sejt-lelkek élnek, amelyek csak minőségileg különböznek a legkomplikáltabb lelkektől.”

Így az egyik oldalon Goethe azt mondta: amikor végigtekintek a növényvilágon, elem kerül az, amit a legegyszerűbb növényi organizmusban is meg kell látnom: egy forma, a növény típusa, az ősnövény. A legegyszerűbb növényben is azt adja, ami csak kvalitatíve különbözik a legtökéletesebb növényben megtalálható formától, elevenen működő típustól.

Haeckel pedig, mivel most nem a növényi, hanem az állatvilágról beszél, ezt mondja: ha végig haladok az egész állatvilágon, már a legegyszerűbb állatban is találok lélekszerűséget és ezt a legkü-

lönbözőbb módon átváltozva megtalálom az állatiság legbonyolultabb konstrukcióiban is.

Bizonyos rokonság van a haeckeli állat-szemlélet és a goethei növény-szemlélet között, és ha fontosnak tartjuk és nem tekintjük alárendelt dolognak, hogy Goethének a formáról kell beszélnie, Haeckelnek pedig a lélekről, akkor úgy hiszem, útban vagyunk afelé, hogy egy egészen jelentős dologhoz jussunk. Honnan van az, hogy Haeckel naiv kutatói lelkében, úgy ahogy leírtam, ugyanaz jelent meg, amire Goethe tudatosabban törekedett? Ennek a ténynek a magyarázatát kerestem és teljes megelégedésemre meg is találtam, amikor Berlinben, a Giordano Bruno Szövetség kiállításán végignézhettem Haeckel ott lévő, részben dilettáns festményeit. Ez olyasmi volt, ami elvezetett ahhoz, hogy Haeckelt pszichológiailag megismerjem. Haeckel nemcsak kutat mindenütt, hanem nyomban leül és fest, és örömeit leli abban, hogy amit a természet leleplez kutató elméje előtt, azt egyúttal színben is lerögzítse. Hogy milyen öröme volt abban, hogy az állatvilágnak ezeket a formáit színekben rögzítse le, azt átérezzük, ha magunk elé terítjük azokat a füzeteket, amelyeket Haeckel „Die Kunstformen der Natur” címen adott ki.

Ahogy Goethe, magasabb fokon, bensőleg a szobrászművészetben élt, úgy Haeckel a színekben, amelyeket az állatiság a maga felszínére varázsol. És ahogy Goethe nem lett szobrász, hanem a szobrászi képességet benső világában őrizte, úgy Haeckel sem lett festő, hanem természetkutató, de egész lelki adottságának benső, lényeges eleme volt a színekben-festés. Ez élt benső világában, és azt kereste, ami a külvilágban úgy fejeződik ki, hogy az ő érzéssel áthatott életéből, lélekszerűségéből színekben nyilatkozik meg. Ezt akarta kikutatni.

Ezzel azonban eljutottunk ahhoz, ami az állati principiumot megkülönbözteti a növényi principiumtól. Azt mondhatjuk, hogy valójában a növény nyilatkoztatja meg a színeket! De mindenki átérzi, hogy az állati lény legbensőbb mivolta másképp függ össze azzal, ami mint szín lepleződik le, mint a növényi principium. A növényi principium tulajdonképpen a formában él és a szín alapjában véve olyasvalami, amire vonatkozólag könnyen beláthatjuk, hogy lényegében kívülről kerül a növényre. Ha a növény színét akarjuk tanulmányozni, meg kell vizsgálnunk, hogy milyen kapcsolatban van a növény a nappal, a levegővel és más külső elemmel. Ha azonban a növény benső mivoltát akarjuk megérteni, akkor plasztikus érzékkel a növény alakját kell szemügyre vennünk.

Ami az állat felszínén színeként jelenik meg, az nem függ ugyanilyen értelemben a külső viszo-

nyoktól. És ha függ tőlük – mint a mimikri-jelenségeknel –, akkor indítva érezzük magunkat arra, hogy ezt sajátos feltételekkel magyarázzuk, mert érezzük, hogy az érzéssel áthatott életből is létrejön a színnel telítettség, de belülről. De itt nem annyira a szín a fontos, hanem az élet, amelyet átélhetünk, ha mi magunk is a színességben érzünk és gondolkodunk. Nem a színek összeállítás a fontos, hanem amit belsőleg érzünk, amikor színekben érzünk és gondolkodunk. És mint ahogy a növényre vonatkozólag éterestről beszélhetünk, amelyet szobrászi érzékkel kell megragadnunk, úgy kell az állatra és bizonyos értelemben az emberre vonatkozólag is arról szólni – ha a színesség belső feltételeiről akarunk beszélni –, ami az állatnál és az embernél növény-feletti.

És ha rögzítjük azt, ami az állatban és az emberben a növényvel közös, ezt a színtelen szobrászattal tehetjük. Ha az emberrel és az állattal kapcsolatban a festészethez nyúlunk, megalkotjuk azt, ami a színen keresztül betekintést ad az ember és az állat belső világába, leleplezi belső világukat, azt, ami már nem pusztán a forma metamorfózisában szólal meg, hanem magának az életnek a mélyebb feltételeken alapuló változási képességében nyilatkozik meg. Ami az embernél és az állatnál ugyanolyan szemléletesen követhető, mint a növénynél a forma, azt nevezhetjük, ahogy akarjuk, az antropozófiai szellemtudományban azonban az inspiratív adott sajátos szemlélet alapján *aszt-rálistestnek* szoktuk nevezni. Erről a következő előadásokban fogok beszélni. De ha valakiben az a törekvés él, hogy az állati lét változásait és létesüléseit kutassa, ez olyan lelki beállítottságtól függ, amely más, mint a növényi principiumhoz vezető szobrászi lelki beállítottság. És, amint mondtam, naivabban, mint Goethe, de Haeckel is arra volt hajlamos, hogy művészileg hatoljon az állatvilágba. És ez az, ami Haeckelt a modern természettudományos világnézet különösen jellemző szellemévé teszi. Hogy nem külsődleges módon, hanem, mondhatni, visszatartott művésziességgel kutató, mint ahogy Goethe is visszatartott szobrászművészetével közelített a növény-metamorfózishoz, ez arra indítja az embert, hogy Haeckel összes tévedései ellenére is átérezze ennek a haeckeli monizmusnak a belső igazságát, és lehetségesnek tartsa, hogy a haeckeli monizmus egyoldalúságait levetve, eljussunk ahhoz, hogy ne csak azt kutassuk, ami az emberben és az állatban növényfeletti módon, külsőleg nyilatkozik meg, hanem olyan érzékfeletti megismeréssel kutassuk az állat és az ember benső világát, őseredeti mivoltát, amely éppen olyan szigorúan fegyelmezett, mint a fizikai.

Van tehát út ahhoz, hogy az emberhez méltó világnézet szükséglete alapján életteltjesen jussunk el egy modern kutatási szellemhez. Van út ahhoz, hogy pozitív formában vegyük fel azt, amit Nietzsche alapjában véve sohasem tudott megemészteni és ami miatt olyan megindító, de őt szétmorzsoló élettragikumba jutott. Ha az eszmék igazi, érvényes megformulásához akarunk jutni és nem akarunk megragadni a dilettantizmusnál, a laikusságnál, akkor a modern természetkutatás útját át kell vezetni az antropozófiái szellemtudomány területére. Aki komolyan veszi korát, annak kell, hogy mindig kapcsolata is legyen vele. Ezért szükséges, hogy amikor az antropozófiái szellemtudomány megismerési forrásairól beszélünk, utaljunk arra is, hogy az antropozófiái szellemtudomány megismerési forrásainak mi a viszonya a mai korszak más megismerési forrásaihoz. Az előbbi előadásokban bőven kellett beszélnem az agnosztikus gondokodásmód elutasítása jegyében, ma nem túl messze terjedő betekintést adtam egy olyan világnézetbe, mint amilyen a haeckeli monizmus volt, amely maga is elutasítja az agnoszticizmust. És ezzel utalok arra, hogy mit jelenthet még ma is számunkra, mai emberek számára, ez a monizmus, még ha sokszorosan túlhaladott is.

Amikor 1897-ben 100. születésnapján *Charles Lyellről*, a természettudományos gondolkodásmód megalapítójáról írom kellett, Haeckel is elevenen ott állt lelki szemem előtt. Szellemileg egy közös-

ség jelent meg előttem, amely képes volna beleélni magát a Lyelltől Haeckelig haladó szellemek vonalán található természeti principiumba és tovább is tudná vinni abba az irányba, amelybe vinni kell. Ennek az eszmei közösségnek, amelynek éppen a Haeckel által megnyitott utat kellene követnie, ezért írtam azokat a szavakat, amelyek, ha helyesen értik őket, érzékeltethetik, hogy a monizmussal mégiscsak átléptünk egy falon, és ha nem a hanyatlási, hanem az emberi fejlődés haladó erőihez akarunk kapcsolódni, akkor ezen a falon átlépve már nem szabad a régebbi időkbe visszatérnünk.

Valóban, mélyen tisztelt Jelenlevők, ebből a monizmusból tovább kell haladni. Sohasem szabad visszatérni a monizmus által legyőzött régi világnézetekhez. Ezért írtam le akkor a következő szavakat: „Habár (Haeckel) több olyan helyre vezet – kérem, vegyék ezt tekintetbe –, amelyeket nem akarunk megközelíteni – és ezt senki sem teheti, akinek lelkében benne van az antropozófia csírája –, mégis, az ő iránya az, amely felé haladni akarunk. Lyell és Darwin kezéből kapta a kormányrudat. Senki jobbnak nem adhatták volna. És közösségünk gyorsan vitorlázik előre.” ... Bár venné fel magába azt a szigorú tudományos szellemet, amelyet az igazi természetkutatás hozott felszínre és gyorsan haladna előre a világ létének érzékfeletti alapjaiba, amelyek mégis csak érzékfeletti kutatással találhatók meg!

Fordította: Dr. Szilágyi Jenőné

A Magyar Antropozófiái Társaság

nyilvános és díjtalan előadásai 1992 márciusában

márc. 3., 17., 31-én 18 órától

Dr Vekerdy Tamás és Dr Székely György:

BEVEZETÉS AZ ANTROPOZÓFIÁBA

márc. 26-án 18.30-tól

Makovecz Imre

AZ ANTROPOZÓFIA ÉS A HOZZÁ VEZETŐ ÚT

Az előadásokra a Társaság központjában kerül sor:

Budapest II. ker., Bimbó út 3. IV. em. 2. T: 135-6384

Olvasás a természet könyvében

A természettudományos eljárás mód hasonlatos egy olyan tudóshoz, aki egy frott szöveget vizsgál és abban gondosan megfigyeli és leírja a betűk formáját, megméri nagyságukat, távolságukat, meghatározza dőlésszögüket, az egyes betűk gyakoriságáról statisztikát készít, előfordulásuk valószínűségéről képletet állít föl, analizálja a papírt, a nyomdafestéket, a szöveg, sőt, a szavak súlyát mérleggel megméri és esetleg vizsgálja az írás fölhasználhatóságát – pl. tüzelőanyagként, megméri égéshőjét. Csak épp olvasni nem olvassa el a szöveget, mert nem ismeri a jeleket, és ezenkívül egyáltalán föl sem merül: tán valamiféle szöveg volna az. Minden, amit vizsgál és meghatároz, realitás, ám semmit sem mond ki a szöveg tartalmáról vagy értelméről.

Egyáltalán összehasonlítható a természet egy szöveggel, vagyis *mond* egyáltalán valamit? Amennyiben a természeti dolgoknak és jelenségeknek minősége és meghatározott tulajdonságai vannak és törvényszerűségeket is mutatnak, szavakhoz vagy szó-jelekhez hasonlóak. Mindenesetre a szavak *értelmét* nem ismerjük; nem vagyunk képesek a természeti dolgok és jelenségek ideáit, fogalmiságát gondolni, ahogyan az emberalkotta tárgyak funkcióját, fogalmát ismerjük. Tudom, hogy mi a „varrótü” funkciója, de nem tudom, hogy ebben az értelemben a „gyík” vagy a „lóhere” mit jelent. A természeti dolgokat szinte kizárólag *nominálisan* szemléljük, nem tudunk többet a növényekről, mint elnevezésüket. A növénytan sem „olvasó” módon jár el, hanem elemez. A nominalisták azonban egy dolgot elfelejtene: csak azt lehet megnevezni, ami megnevezhető, azaz minősége van, és pedig specifikus minősége. Ami azt jelenti, hogy a természeti dolgok idea-meghatározottak, fogalmi jellegűek, melyeket egyelőre nem tudunk gondolni. Nem tudjuk, hogy – *értelme*, funkciója szerint – mi a higany és a kvarc, a béka és a sas, a szegfű és a fűzfa, mit „jelentenek”. Amennyiben a természeti dolgok „szavak”, szavaknak viszont önmagukban semmi realitásuk nincs, csupán egy mondatban vagy egy nyelvben, aligha gondolható másként a természet vonatkozásában is, mint hogy a természet és benne a

dolgok egyfajta „értelemmel” bírnak, hogy a természet írás. De nem értjük sem az írást, sem a szavakat, sem a betűket.

Ennek a nemértésnek oka egyrészt nyilván az, hogy *ezt* az írást nem az ember hozta létre; másrészt, hogy az ember tudata az egész természetből csupán a mechanikus jellegű képes gondolni; a kémiai jellegű már nominálisan gondolja. A dialektikus tudat a gondolt tudata, nem a *gondolkodásé*; a természeti dolgok viszont nyilvánvalóan legalábbis az *élő gondolkodás* szintjén vannak „gondolva”. Hogy ezeket gondolhassa, az embernek olyan fogalmakat kellene alkotnia, „melyek a fizikaiság szokásos fogalmi világához úgy viszonylanak, mint a fizikaiság fogalmi világa az álmvilághoz”.¹ Mivel kezdetben ilyen adekvát ideákat nem alkotunk, ezért *észlelünk egyáltalán*: az éppen ott történik, ahol gondolkodásunk egy magasabb, „kozmosz”, azaz élő gondolkodással határos. Az emberkészítette dolgok is természetiek anyagukban, ezért észlelhetők.

Míg a természettudományos fogalmak egy „objektív külvilágra” vonatkoznak, és nincs közük a gondolkodáshoz és a gondolkodóhoz – leszámítva, hogy gondolkodó tudatból gondolt fogalmak, ami azonban nem észrevehető rajtuk –, addig a magasabb fogalmak minőségileg más jellege alapvetően azt jelenti, hogy nem *dualisztikus* természetűek a fenti értelemben, hanem *monisztikusak*: kint és bent kettség fölé állnak, mindkettő bennük van, miként magában a megismerés ideájában is, ha *intuitív* módon ragadjuk meg. A természettudományos – dualisztikus – fogalmak és a monisztikus ideák nem „keverhetők”, nem alkalmazhatók *egy* mondatban, *egy* gondolatban.

A legegyszerűbb monisztikus fogalmiságok azonban betűk, írásjelek annak, aki *olvasni* képes őket. Olvasás akkor lehetséges, ha az írásjel valamit jelent, ami egyúttal bennem van, sőt bennem jön létre, mint pl. egy „T”, egy „O”. A jel *utalás* számomra, megmondja, mit kell *tennem*. Megmondja, és én hagyom, hogy mondja, nem állok ellen, azonosítom magam a mondottal és ezért tudom, mit tegyek, és már meg is tettem. Így van a kotta-

olvasásnál is. Tudom, mit kell tennem, ha egy „O”-t olvasok; tudom mit kell tennem, ha azt olvasom: „óra” – eltekinteni a betűktől és összefüggésüket olvasni –; tudom, mit kell tennem, ha ezt olvasom: „két óra van” – eltekinteni a szavaktól és összefüggésüket olvasni –; de nem tudom, mi a teendő, ha vadkacsákat látok fürödni egy tóban. Az ember négy főlső érzékszerve – hallóérzék, hangzóérzék, fogalomérzék és én-érzék – voltaképpen: te-érzék – par excellence olvasó érzékszervek. Három jellemzőjük van: mindegyik „lemond” az alacsonyabb kvalitásról – a hangzóérzék eltekint a hangmagasságtól, a fogalomérzék eltekint a hangzóktól és szavaktól stb. – ez jellemző az olvasásra mint tevékenységre; másodsor: mindegyik érzéknek megfelel az emberben egy produkáló tevékenység – hangadás, hangzóadás, gondolat-adás, én-adás – épp ezért tud velük olvasni; mert az olvasás mindig belső aktivitás, belső „beszéd”; harmadsor: csak az érzékszervek egy én-lény kifejezésére vonatkoznak – a hallást az emberi hang hallására korlátozva –, mert csak az olvasható, ami egy én-től származik.

Ha a természet frását akarjuk olvasni – vagy megérteni, mit mond, ahogyan Siegfried a sárkányvért megfigyelve megértette –, az olvasó mozdulat „stílusát” megtanulhatjuk a magasabb érzékszervek stílusában. A közvetlenül adottól eltekinteni azt jelenti, hogy az észlelt természetet nem értelmi fogalmak vagy képzetek segítségével „értelmezzük”, mint ahogyan egy „K” betű formáját sem értelmezzük olvasáskor, a formát egyáltalán tekintetbe sem vesszük; le kell mondanunk az értelemről és fogalmairól, ha magasabb fogalmakhoz akarunk jutni. Ez egyúttal vonatkozik minden érzésszerű, „lírai”, antropomorf átélésre – olvasásnál ezt nem tesszük a betűkkel. Ami az élet szintjéről származó „fogalmakat” az ismert fogalmaktól megkülönbözteti, az sokértelműségük, amit az ún. *szimbólumokkal* közölnek. A kígyó – Uroboros –, mely önnön farkát elnyeli, kimeríthetetlen „értelmű”. A természet ilyen szimbólummá válik, ha olvassuk. Hogy ilyen fogalmiságokkal bánni tudjunk, nyilvánvalóan le kell mondanunk minden „kombinálásról”. Az eleven fogalmak egy további jellemzője, hogy mindegyik egy aktivitás a „gondolkodásban” és egyedül ebben az aktivitásban „van”, ahogyan a tiszta ideák intuitív foganásukkor. És miként az olvasásnál az olvasottat mindig – még ha ez nem is tudatosul – egy beszélőre, egy én-lényre vonatkoztatjuk, így kell az eleven fogalmaknak egy lényhez, emberfölötti nagyság egy szavához „tartaniok”.

Az első élő fogalom magának az életnek a fogalma. A megszokott nominális élet-fogalom egyáltalán nem fogalom – nem értjük meg egyszer

csak: „élet”, már ezért sem észlelhető számunkra „élet”. Az *élet* csak akkor válik fogalommá, ha bennem „él”, ha magamban – a tudatban – életet tapasztalok; ez a múlt-tudatban, ami a köznapi tudat, nem lehetséges. *Élet* – vagy az „éter” – egy magasabb fogalom; ha „koncipiólom”, megpillantom, individualizálódása közelebb jön, olyasféleképpen, mint ha azt gondolom: „Ázsia”, ami egy olyan földrész, ami Kamcsatkától Ceylonig sok mindent magában foglal. Így az *élet* – az éteri – egy világ, az élő, jelenlévő realitás világa. Az élő fogalmak individualizálódása a tiszta észlelés – észlelési meditáció² – segítségével történhet.

Az első „monisztikus” fogalmak: élet, hang, fény, meleg. A monisztikus ősfogalom a *Szó*. Egykor minden fogalom monisztikus volt, pl. az ember azt gondolta: „Nap”, és ez a gondolkodás, érzés és akarat volt, ami a „Nap”-ból – nem a „mi” Napunkból – áradt ki, és egyidejűleg az emberben előhívta a Nap gondolkodását, érzését és akaratát. Kint és bent szétválása párhuzamosan ment végbe a képzeteknek a növekvő múlt-karakter általi fokozatos megbénításával. A világegység ismételt helyreállításának két szélsőséges kísérlete, ami a dialektikus múlt-tudatból indul ki, mely maga is az egy-világ felbomlásának terméke, a szubjektív idealizmus és a konzekvens materializmus. Az előbbi a teljes valóságot a dialektikus tudatba helyezi; utóbbi a valóságot teljes egészében kívülre helyezi és a tudatot a külső valóságból származtatja, nem véve figyelembe, hogy így az egész elmélet elveszti megismerés-jellegét.

Az új monizmus mindenekelőtt intuitív-gondolkodásbeli megértése annak, hogy a világfolyamat nem kint és nem bent van, és nem számítható: amennyiben az ember részt vesz benne, hozzájárulását nem lehet kiszámítani. Az intuitív megértés nem a monisztikus valóság *tapasztalása*, ezért a megértéssel a valósággal szembeni *érzelet* nem változik meg. Átéltés vagy tapasztalás csak tudatváltozás révén lehetséges és ez szükséges, hogy a természet könyvében való olvasás, a szellemtudományos természetszemlélet létrejöjjön.

*Az egy Tér minden létnek otthona:
Belső Világitér. Madár szárnyal ott
át minket. Mivé nőni akarok,
Kinézek csak, s már bennem nő a fa.
Féltem magam, s belül a ház vagyok.
Óvom magam, s bennem az oltalom.³*

¹ R. Steiner, GA 257, 3.3.1923

² G Kühlewind, Die Wahrheit tun, Kap. "meditation", "über das reine Wahrnehmen"; Verl. Freies Geistesleben, Stuttgart, 1978

³ R.M. Rilke: Es winkt zur Fühlung... (1914)

Március 15.

Nemzeti szabadságünnepeink kalandos története

Fotókiállítás

A Múcsarnok Dorottya utcai Galériájában.

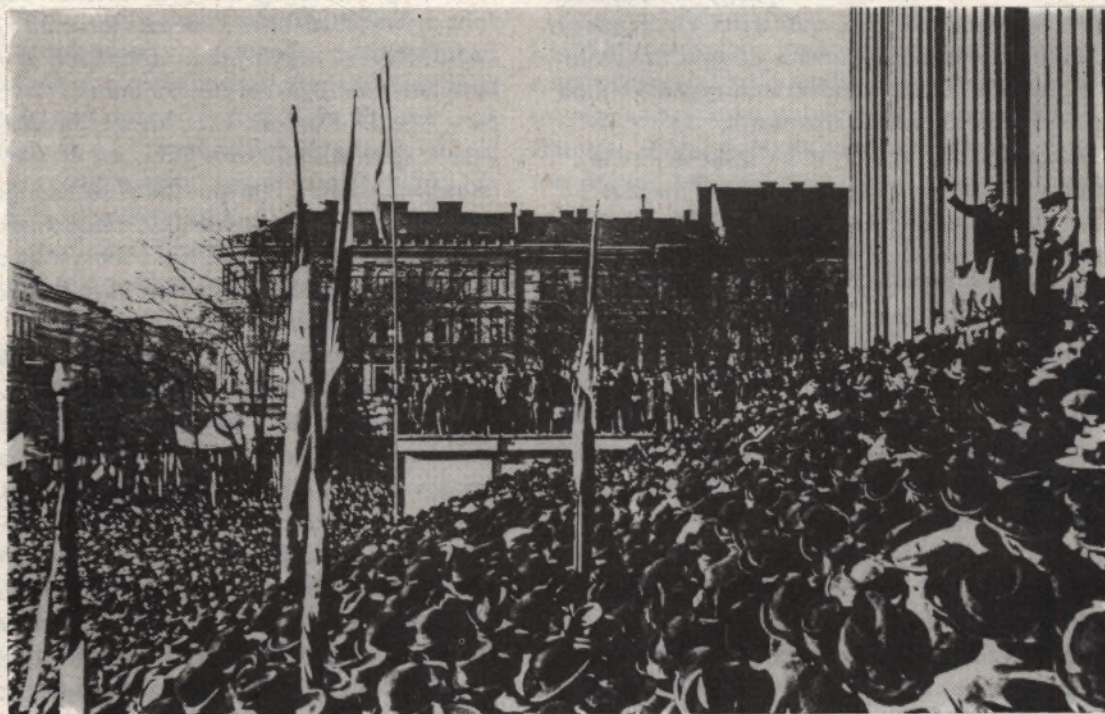
Budapest, V. Dorottya utca 8.

Nyitva: március 12 - április 4. Vasárnap zárva.

A körülbelül 80 fotóból álló kiállítás első képe 1906-ból való, az utolsó 1989-ből. E közel egy század alatt megannyi társadalmi irányzat, erő mindig változó külsőségek között próbálta meg kifejezésre juttatni, hogy pillanatnyi érdekei szerint mi is fontos március 15-én, a nemzet választott szabadságünnepén. A politikusok, az irányzatok

egymást váltva, egymás kezéből kiragadva a szöcsövet mondták és mutatták múlt és jelen kapcsolatát. Ám bármennyire is világos volt mindenki számára, hogy március 15. a nemzeté, valahogy sohasem sikeredett úgy, hogy az államé is lett volna. Ki tudja miért? A nemzetnek nem kellett az állam, az államot idegesítette a nemzet...

Szigeti Péter
szervező

A kiállítás támogatói:

FORTE, Magyar Hitelbank - Kulturális Alapítvány, MINOLTA - Optipolar Kft, OFOTÉRT, Reafotó Kft, Soós András fotóbizományos kereskedő, TUNGSRAM.

Honti László

A személyes önmeg-

A személyes szabadság és önmegvalósítás az ember évezredek vágya, s a hozzá vezető útról való elmélkedés, vita ezzel egyidős. E mindannyiunk számára döntő kérdéseken szeretnék végigkalauzolni az itthon kevésbé ismert megközelítés, a „humanisztika” segítségével. Két egymást követő 3. PART számban foglalkozom ezzel. Induljunk.

1. A „New Age” – az Új Kor: A szabadság és önmegvalósítás kora

A iként vélekedjünk most? Mit gondoljunk a világról itt Kelet-Európában? A kommunizmus teljes csődöt mondott, ami egyáltalán nem jelentett meglepetést, azaz várható volt, hogy ez így lesz, de most már mindenki számára nyilvánvaló, látványos és totális a csőd. A szocializmus szerkezete szétrobbanásának fényében hirtelen mindenki számára világos lett, hogy ez a rendszer embertelen, diktatórikus, militarista, kizsákmányoló és imperialista nagyhatalmi játszma. Sokszorosán elmondható róla mindaz, amit éppen ő állított volt ellenfeléről, a kapitalizmusról.

Az összeomlás egy olyan időszakban történt, amikor a virágzó „nyugati” világrend maga is a hervadás, a válság jeleit mutatja. Túl jutott a szabadság, a gazdagság és a fogyasztás mámorán, kiábrándult belőle. Ott is tapasztalhatóak a magánéleti csődök, üresség, értelmetlenség, s ami legfontosabb: a *jövőtlenység*. Bár a tudomány és a technika óriási ütemű fejlődése, különösen a számítógépek elterjedése egyre tágabb perspektívákat nyitott, ugyanakkor kénytelenek vagyunk észrevenni, hogy tönkretesszük a Földet. A talaj, a levegő és a vizek szennyezettek, az ózonréteg kilyukadt, a klíma jelentősen romlik, a földön soha nem látott méretű szaporodás, éhínség pusztít, az atomháború és nukleáris baleset veszélye óriási. Fiatalságunk értelmetlennek tartja az életet, reménytelennek a jövőt. Nyilván nem ez a célunk, nem ez a „fejlődés”.

Mindezt miért? Ki lesz az, aki megmondja mindennek a célját és értelmét? Ki állít lelkesítő célokat, igaz hitet a fiatalok számára? Mi vár a csalódott középkorúakra és a kiábrándultan depressziós öregekre?

A vallások igyekeznek megújulni, közeledni a

mindennapi élethez. Sőt közeledni egymáshoz. Valamiféle humán-szolgáltató szervezetekké, szociális jólétet támogató alapítványokká válnak, mégis a hagyományokból „kikopó” ember számára ez már nem kielégítő, valami mást szeretne.

Most valami olyasmire lenne szükség, ami egyszerűbb, hasznosabb, hatása hamarabb érezhető, átfogó ideológiát is ad, ha szükség van rá, de minden eszme-rendszer nélkül is működőképes. Az embert egyre inkább érdekli a saját boldogsága, szabadsága és önmegvalósítása szerte a világon. Jobban és szabadabban szeretne élni, mint valaha. Erősödőben van egy ilyen új világnézet, új társadalom-felfogás, új etika, új morál. Neve: New Age: Új Korszak. Ezen kívül még sok néven ismert: spiritualitás, vízöntő korszak, humanisztikus pszichológia, humanisztikus szociológia, személyiség-fejlesztő tréningek, transzperszonális pszichológia, és hasonlók. Az utóbbi nevek azonban inkább csak rész-területeket vagy fejlődési szakaszokat jelölnek a New Age-en belül.

Praktikusan a New Age gyűjtőfogalma egy, a fogyasztói piacon élő szolgáltatásfajtának és világértelmezésnek. A New Age ellát gyakorlati kézikönyvekkel arról, hogy hogyan lehetsz boldog, önmegvalósító és szeretetteljes, hogyan oldd meg a problémáidat a karriereddel, szexualitásoddal, emberi kapcsolataiddal. Mindezt gyakorlati tréningek keretében intenzív élményt nyújtva oktatja, támogató hálózatok, szabadegyetemek, számítógépes információ- és kommunikációs rendszerek segítségével szervezi. A segítségnyújtás spektruma igen széles, a tanítás új módszereivel a személyes fejlődés igencsak meggyorsítható, ugyanakkor a hagyományos oktatás idegensége, lassúsága, tömeg-szerűsége eltűnik. Helyette a személyesség, az érzelmek, alaposság és hasznosság kerülnek előtérbe. A résztvevők gátlások és szorongások nélkül kalandoznak az emberi

szabadság és valóság

kapcsolatok, belső élmények, különleges tudatállapotok új, még felfedezésre váró régióiban. Biztonságos környezetben, segítőkészség és odafigyelés közepette nézhetnek szembe vágyaikkal és problémáikkal. Természetesen sokak számára ez a szabadság és élmény-vágy riasztó, sőt visszataszító is lehet.

A New Age igen magasra értékeli az individualitást, az autonómiát, a szabadságot, a személyes kreativitást, és az elképzelések valóráváltását. Már csak ezért is igen sokszínű és vegyes a New Age „sereg”. Mostanáig igen nehéz is lett volna összegyűjteni, egységes rendszerbe foglalni ezt a széttartó sokaságot. Mostanában azonban – talán éppen a Föld globális problémái-ról hallható jelzések felerősödésével egyidejűleg – megjelent a szintézis igénye, a globális, összefoglaló gondolkodás iránti érzékenység és nyitottság. Egyre-másra jelennek meg az összefoglaló, átfogó elméleteket tartalmazó művek, tréningek, workshopok és kezdeményezések.

Az „Új Kor” új területeken hódít. Már nem csak az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában vannak New Age szervezetek, könyvek és események, hanem Lengyelországban, Jugoszláviában, Kenyában, Venezuelában és a Fülöp-szigeteken, sőt, nálunk, Magyarországon is.

2. Szabadság és autonómia

A ttól kezdve, hogy belső szabadságom felnő egy szintig, már minden egyéb csak egyre szabadabbá tesz. Sőt, ha egyszer igazán megérezem a szabadság ízét, „rákapok”, szükségem lesz rá, sőt, követelni fogom. Akkor már nem leszek képes tartósan elviselni semmiféle rabigát. Ha már egyszer felszabadultam, azaz felszabadítottam magam, akkor minden elnyomó, kiszolgáltató manipulációra így felelek: *„Ide figyeljétek, zsarnokok. Itt bennem az elnyomáshoz semmiféle szövetséges alpartot vagy klikket nem fogtok találni. A szívemben béke van. Már a véremmé vált, hogy a zsarnok-*

ságot, kényszerítést és a mindenféle lelki terrort ne tudjam elfogadni.”

A New Age ideálja az a rendszer, amelyikből már teljesen hiányzik a „ki-kit győz le” mentalitása, és a helyére a „mindenkit teljes mértékben szabadon lehet engedni” szempontja kerül. Nyilvánvalóan ezt csakis akkor lehet megtenni, ha engem – beépítetten nem is tud – igazi veszteség, hátrány vagy gyógyíthatatlan fájdalom érni attól, ha te – a mindenkori partnerem – számomra kedvezőtlenül döntesz. Ha még mélyen sebezhető vagyunk, akkor elsősorban a kontextust, a külső perem-feltételeket érdemes olyanná tennünk, hogy az minél jobban szabadon hagyjon bennünket.

Ha a New Age elképzelésében és sziget-szerűen létező közösségeiben gyakorlatilag megvalósul ez a szabadságon alapuló rendszer, akkor annak lényege a nagyon intenzív kihívás és információ-áramlás. *„Figyeljétek, én ezt-és-ezt akarom. Ki tart velem? A lehetőségek adottak. Ez-és-ez a „költése”, ennyi a várható „haszna”. A tranzakciók nyíltak és kiegyenlítettek.* Mindezt persze csak egyénre szabott segítő eszközökkel lehet elérni. És ha az én hívásaim is valóban szabadok. Akkor, ha én sem vagyok kiszolgáltató a visszautasításodnak. Bármikor, bárki kiválhat az együttműködésből, ezzel nem tesz senkit szerencsétlenné és kiszolgáltatóvá, hanem csak egy elviselhető mértékű „költés” (fájdalmat, frusztrációt) okoz. Mindez persze csak az ideál, de sokat tehetünk a lépésről lépésre való megközelítéséért.

Az „autonómia”, a megvalósult személyes szabadság szintjén az egyén teljesen felvállalja magát, tisztán kommunikál, ugyanazt, ami a legbelsőbb személyes síkon zajlik.

Az emberi kapcsolatok különböző fázisokon, szinteken keresztül fejlődnek az idegenség állapotából a közösség és együttműködés felé. Minden újabb állomás az emberi kapcsolatok fejlődésében egy új szinten kialakuló kultúrát jelent. A régít ilyenkor újjá kell alakítani, azaz megszüntetve megőrizni. Ebben az újjáalakításban – különösen

a hatalmi harc társas és társadalmi viszonyaiból a szabadság szintjére tartó fejlődéskor – az életem újra-birtokbavétele történik, ami a szabadság legfontosabb létrehozója és fenntartója.

3. Birtokba veszem az életem – a meditáció

Az emberek közötti eligazodáshoz alapvetően fontos tudomásul venni, hogy a legtöbben még igazán és mélyen nem gondolták végig saját legfontosabb dolgaikat sem. Mindenben „ideiglenesen”, az átmenetiség tudatával vesznek részt. Ezért már az is óriási előny, ha egyszerűen csak végiggondoljuk, hogy mit is csinálunk, ha elkezdünk odafigyelni a visszajelzésekre, és elindulunk hipotéziseink ellenőrzésére. Felelősséget vállalni saját dolgaimért, jelentésteli szavakkal, „erős szóval” beszélni, megmutatni magam: mindez szükséges a belső kontrollomhoz. Ha csak viszonylag tisztában vagyok az ügyeimmel, az még kevés. Teljes leltárt, tisztítást, hosszútávú rendezést kell végrehajtanom ahhoz, hogy felszabadulhassak, hogy életemből kiküszöbölhessem az elidegenedettséget. Nemcsak rövid, hanem hosszútávra is érdemes végiggondolnom, hogy mit akarok, és ez feltehetően győztes stratégia lesz az emberek között – még a versengő helyzetekben is –, mivel csak nagyon kevesen vannak, akik egyáltalán akarnak valamit. A legtöbben úgy élnek, hogy csupán a helyzetekre, a közvetlen látható, felszíni ingerekre reagálnak.

Vagyis általában az embereknek nem jut elég idejük, vagy igényük sincs arra, hogy meditáljanak. A meditáció kifejezetten a felszabadult ember jellemzője. Valószínűleg szabad életmód nincs is meditáció nélkül. A meditáció szabad belső kommunikáció. Az aktivitás és érzékelés után egy kis „hátralépés”, annak megfigyelése, hogy mit csinálók és mit érzek olyankor, ha minden erőszakosságot, megfontolást, versengést és hatalmi harcot kiküszöbölök a bensőmből és teljesen szabadon reagálok.

Amit igazán megemészték magamban, amivel kapcsolatban meditáció után is (sőt akkor igazán) önmagamnak is hitelesen megmarad a motivációm, nos azokkal a céljaimmal kapcsolatban nagyon gondos, alapos, igényes és odaadó leszek. Ami igazán az enyém, arra büszke vagyok, önkéntelenül is sokat gondolkodom rajta, és ez válik a világ-felfogásom rendezőelvévé, erejévé. Az ok, amiért ez a mély érték-orientáció csak lassan alakul, hogy ami ennyire bensőmhöz tartozik, az így könnyen áttetszhet rajtam, mások könnyedén

felismerhetik, átlátják céljaimat, terveimet, és akkor kiszolgáltatottá válok. Ha tudják rólam, hogy én mire hajtok, miért lelkesedem, akkor könnyű nekem keresztbe tenni, könnyű nekem ártani, kivéve akkor, ha ezek a céljaim sablonosak és elkentek. Ekkor nehéz hozzáférni, viszont életem kiüresedik, lelkem elsorvad.

A meditáció az a fajta gondolkodási, emésztési folyamat, amelynek során külön technikával, odafigyeléssel és kellő időráfordítással törődöm azzal, amit csinálok. Meg kell békélnem önmagammal ahhoz, hogy olyan döntéseket hozzassak, amelyeket később nem fogok megbánni, amelyeknek később sem fogok ellentmondani. Miközben meditálok, feltöltődik a testem-lelkem energiával, hittel, lelkesedéssel, bölcsességgel és tisztánlátással. Ilyenkor ha nehézségekbe ütközöm, vagy gyors döntések előtt állok, már könnyebb a dolgom, mert szilárd érzelmi alappal rendelkezem és legmélyebb céljaimmal összhangban dönthetek. *A meditációs praxissal vezetett élet az igazán szabad élet.* Módszereit ugyanúgy gyakorolnunk, szoknunk kell, mint ahogy gyakoroljuk a harcot, feszültségviselést (sőt feszültségkeltést), a hazudozást, a titkolódzást és a versengés magatartás-formáit is. Ugyanakkor szükség van néhány alapvető megvilágosodási-élményre is ahhoz, hogy az ember hozzálásson élete „megtisztításához”, önmaga felszabadításához, saját sorsa kézbevételehez. Ha belátom, hogy eddigi életformám tovább nem tartható, és égető szükségét érzem annak, hogy változtassak rajta, hogy abbahagyjam önmagam és környezetem átverését, vagyis egy speciális *válság-helyzetbe* kerülök, akkor van igazi esélyem arra, hogy valóban elkezdjem átalakítani az életem. Jól jön ilyenkor egy jó barát vagy bölcs vezető, aki tapasztalt az élet válsághelyzeteinek megoldásában, aki maga is átment ilyen válságokon s általuk már igazából kezébe vette sorsának irányítását. A „segítő” foglalkozása, képezése mellékes, a lényeg az, hogy kellő tapasztalattal és saját élményekkel rendelkezzen. Az igazi segítő arról lehet megismerni, hogy szabad gondolkodású, tanítása nem tartalmaz dogmákat, merev szabályokat, nem épít félelmekre és nem tartalmaz fenyegetést, csak segítséget, támogatást ajánl. Ha találsz ilyen segítőt, próbáld átlátni, hogy neki mit ér ez a segítségnyújtás, hogy ő miért csinálja, amit csinál.

Mindezekre az alapkérdésekre évezredes tudás tapasztalatai épülnek, bár akad köztük sok tévhit és kábítás. Azért tenyészhet oly sok félrevezetés e téren, mert roppant fontos a szabad élet kérdése mindannyiunk számára. Erről szólnak a nagy és kis

vallások, erről beszélt a kommunista ideológia is. Azok az emberek, akik a szabad élet felé kezdenek tapogatózni, mind-mind más háttérrel, múlttal rendelkeznek. Ezért hasznos a sokféle „út”, a sokféle módszer és variáció. A belső fejlődés támogatásának „szupermarketjében” érdemes a legszélesebb választékot kínálni, hogy mindenki megtalálhassa az éppen neki valót. Sajnos az említett területen a „piac” meglehetősen fejletlen még. Ezen a „fejlődési” „spirituális” és „tréning” piacon nem igazán érvényesül a szabad kereskedelem eszménye, a terepet monopóliumok uralják, amelyek sokszor a többiek kiszorítása révén igyekeznek előretömi. Nem csoda azonban, hiszen a lélek- és az érzelmi kapcsolatok kereskedelme sem tükrözhet másfajta emberi viszonyokat, mint amelyek egyébként jellemzőek. Azért is érthető a fejletlenség ezen a „psychomarket”-en, mert a szabad kereskedelem kialakulását – éppen itt – különösen erős félelmek, előítéletek és tabuk akadályozzák. Ahhoz ugyanis, hogy megtaláljuk amit és akit keresünk, ahhoz, hogy igazi érték és cél-egyeztetés történjen – ami minden szabad piac alapkövetelménye – meg kellene nyílnunk, szabadon elmondanunk nehézségeinket, gondjainkat és hasonlóképpen tájékozódniuk kell tudni lehetséges partnereink problémáiról, kapcsolatairól, tehetségéről, ajánlatairól. Ahhoz tehát, hogy ezen a piacon működni tudjunk, vagyis belső szabadságunkhoz támogatót szerezhessünk, már eleve egy kritikus foknál jobban szabadnak kell lennünk. Ez azonban csak ritkán van így. Érdekes módon az a tapasztalat, hogy nem azok az emberek igénylik ezeket a „felszabadító szolgáltatásokat”, akik a legnagyobb bajban vannak, éppen ellenkezőleg, azok, akik lélektani értelemben viszonylag jól élnek, tehát szabadok, és felelősséget éreznek saját sorsuk és a világ sorsa iránt.

Neurózisnak akkor nevezték el az emberek boldogtalanságát és problémáit, amikor – az orvostudományban bíztak, és a kialakuló orvosi szolgáltatási hálózatban reménykedtek, azt gondolván, hogy az meg fogja oldani az emberek összes életproblémáját. Mára bebizonyosodott, hogy az orvoslás szervezett intézményrendszere erre nem képes, módszereivel, „hivatalos” emberi kapcsolataival és szerepeivel nem tud olyan közel kerülni az emberekhez, ahol a gondok igazi megoldása és a szabadság birodalma lakozik. A személyes szabadság ugyanis éntünk legmélyén, leg-személyesebb, és ezért legelzártabb területén rejtőzik. Csakis a teljes biztonság légkörében tárjuk fel azokat a képleteinket, amelyektől a belső

szabadság függ. A gond az, hogy a szabadság rejtélyének megoldásához a kulcs is elrejtve. Olyannyira mélyen elrejtettük, hogy már mi magunk sem találjuk. Hányszor történik hasonló velünk mindennapi életünk sok más területén. Itt azonban a kulcs eldugása és elvesztése igen komoly és messzemenő következményekkel jár. A legtöbben kisebb-nagyobb ketrecbe zártan, megalkuvásokkal, kompenzációs kísérletekkel, tulajdonképpen pótszer-életet élünk. Nekem egy életre szóló programot jelentett ez, amikor rájöttem.

Ma már tehát saját példámon és sokak személyes példáján okulva úgy látom, hogy nem érdemes fizikai-betegség-szerű „tüneteket” produkálnia senkinek élete megoldatlan problémáiból, mert – be kell látnia – hogy azzal sem képes a társadalomból vagy a Másikból több törődést és odafigyelést kicsikarni. Nem kell vallásos vagy lelkiismereti válság, főleg az a „bűnös vagyok” szerepébe öltöztetni ugyanezeket a problémákat, hogy a vallás támogatását megszerezhessük. Sokan tapasztalhattuk, hogy az intézményes vallás nem képes igazán segíteni és hosszútávú, személyes támogató kapcsolatot nyújtani – bár ebben a tekintetben a megújuló vallásokban óriási változások zajlanak.

Az élet legmélyebb, végső, létünk értelmét megadó kérdéseire a szaktudományok és a filozófia sem tud kielégítő választ adni. Ugyanis nem a fejünkben, nem általánosítottan, nem filozófiai síkon kell nekünk ezekre a kérdésekre választ adnunk, hanem nagyon is specifikusan, a saját esetünkben. Abban a döntésben kell nekem például személyes segítség, hogy miből éljek, mihez kezdjek az életemmel és önmagammal, kivel éljek együtt. Ehhez tudnom kell, hogy melyek a legfontosabb céljaim, hol és hogyan akadok el és hogyan lehetnék itt és most sokkal boldogabb és szabadabb. Tudás, ismeret, tapasztalat, sőt bölcsesség tudja e kérdéseket megválaszolni, azonban nem csak, és nem is elsősorban intellektuális tudás. Nem a „fej”, hanem a „szív” tudása. Ezért azt a tudományt, amelyik ezekkel a kérdésekkel nem a „fej” módszerével foglalkozik, tekinthetjük az emberi élethez való értés „alkalmazott” tudományának. Ez nem azt fogja megmondani, hogy mit csináljak, és hogyan is van a világ „objektíven”, de még csak nem is arról mesél, mint a pszichológia, hogy hogyan működök én „objektíven”, hanem módszereket, eszközöket és főleg pedig konkrét szolgáltatásszerű támogatást tesz nekem hozzáférhetővé. És akkor jó, ha mindezt széles válasz-

tékban kínálja, garanciák, felelősség és ellenőrizhetőség piaci viszonyai között.

Húsz éve dolgozom ezen a területen. Számomra minden jel arra mutat, hogy itt az ideje nyitnunk is magunkkal törődni. Ugyanis eddig csak álcázottan törhettünk személyes és tulajdonképpen „önzőnek” is nevezhető céljaink elérésére, közben versengésen, hatalmi harcon és profiton alapuló társadalmakat építettünk föl, s ezek kapitalista és szocialista formájuktól függetlenül beszennyezték a Földet, és óriási egyenlőtlenségeket és feszültségeket termeltek. A megoldás azonban nem jöhet holmi jószándékból, de még értelmes belátásból sem, csakis krízisből, csődből. A világ változási folyamatai mostanra nagyon felgyorsultak. A megdönthetetlennek hitt Szovjet Birodalom óriási feudális, bürokratikus intézménye összeomlott. Emberek milliói eszmélnek, évtizedes indulatok lobbannak lángra. Nagyon forrong a világ. Egy globális válság felé közeledünk. A volt szocialista országok éppen most állnak sorba, hogy még kapjanak jegyet a kapitalizmus utolsó gigantikus túrájára induló Titanic-ra. Soha még ilyen mély válság felé nem közeledtünk. Mint emberi faj, lehet, hogy túléljük, lehet, hogy nem. Ha túléljük,

az csakis a sokkal igazibb, ember-szabásúbb világ felé – nevezzük Humanisztikus Korszaknak – vezethet bennünket. Ez mély meggyőződés.

Az igazi mély válság az emberen belül van. Önmagunkkal s egymással nem vagyunk békében. S ezért a természettel sem. A háborgó világ további nyughatatlanságot és ön-el-nem-fogadást szül. A kör bezárult. Csakhogy egy kört tulajdonképpen bármelyik pontján meg lehet bontani.

Ezekre a kihívásokra a válaszom így szól:
„Törődj önmagaddal. Gondoskodj arról, hogy te legalább igaz életet élj. Hagyd abba önmagad és mások becsapását. Szabadítsd fel magad. Figyelj oda arra, hogy miként élsz, hogy mi az értelme, mi a célja, és mi az eredménye mindannak, amit eddig tettél. Vizsgáld meg életed minőségét. Ez-e az, amit fiatalabb korodban akartál, ami felé vonzódtál. Ha válaszod kérdéseidre bizonytalan, vagy negatív, máris láss neki egy tudatos önfejlesztő munkának és kérj hozzá támogatást, segítséget barátaidtól, mert egyedül nem megy.”

ART WITH

Ulaire Nelson

Feldenkrais Method
Restoring Comfort And Rhythm

musical creativity

NAM
NAM/New Age Mailing Lists

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Humanisztikus Korszak Alapítvány
1 millió forintos ösztöndíjjal
akció-kutatási pályázatot hirdet a
Szabadság és Önmegvalósítás Projekt
vezetésére.

A pályázónak olyan tervezetet kell készítenie, amelyben leírja az egyének szabadságához, felszabadulásához és önmegvalósításához vezető út módszereiről az elképzeléseit. Akció-kutatási módszert, technológiát kell javasolnia, amellyel minél hatékonyabban tudja teljesíteni a Szabadság és Önmegvalósítás Projekt célját.

Minél több egyént, a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből szeretnénk segíteni, minél hatékonyabban, egyéni szabadsága és önmegvalósítása szintjének növelésében. A pályázat tartalmi irányelvei a 3. PART 1992. tavaszi számában „Honti László: A személyes szabadság és önmegvalósítás” c. cikkében leírt gondolatok.

Olyanok jelentkezését várjuk, akik saját életútjukkal hitelesíteni tudják az alkalmazandó módszereket.

A beérkező tervezeteket a pályázók egymás között véleményezik. A pályázatnak ebben a szakaszában a pályázók (és csoportjaik) kialakítanak egy team-et a Szabadság és Önmegvalósítás Projektben való együtt-dolgozáshoz. A team különböző szerepeire licitálással és ön-teszteléssel a pályázók maguk választják ki magukat. A munkához szükséges képzést, szupervíziót a Humanisztikus Korszak Alapítvány AGORA Szabad Egyeteme, a háttér-technológiákat pedig az Alapítvány Humán Technológiai Intézete biztosítja.

Külön pályadíj-keretet tartunk fenn arra (kb. 300.000 Ft értékben), ha valaki nem teljes tervvel, hanem csak jó ötletekkel jelentkezik. Minden értelmes javaslatot díjazni szeretnénk.

A nyertesek számára nyugat-európai tanulmányutakat szervezünk.

A jelentkezésnek nincs határideje. Egy-egy újabb beérkező javaslat – ha jobb – magának licitálhatja az ösztöndíj-alap még kifizetetlen részét, vagy külön ösztöndíj-alapot kérhet a Humanisztikus Korszak Alapítványtól.

A pályázatokat írásban, lehetőleg computer disc-en kérjük beküldeni.

Cím: Humanisztikus Korszak Alapítvány, 1045 Budapest, Rózsa u. 2. VI. 35.

HÍR-LEVÉL az AGORA Szabad Egyetem elindulásáról

Az 1991. téli számban adtuk hírül a Humanisztikus Korszak Alapítvány kezdeményezését: az AGORÁT.

Az AGORA tehát szabad emberek, még nagyobb szabadságot kereső, teljes bizalmon és önmagunk kinyitásán alapuló piaca.

Ezen a piacon egyelőre elsősorban a Humanisztikus Korszak Alapítvány hírei, információi szerepelnek, projektjei szerveződnek.

A legfontosabbak az áramló információk közül azok, amelyek az AGORA hálózatában résztvevők személyes fejlődését, tanulását szolgálják.

A személyes fejlődéshez és tanuláshoz általában nagyobb energia-befektetés, koncentráció, és hosszú ideig való elköteleződés kell.

Erre a célra szerveztük meg az **AGORA Szabad Egyetemet**.

Az **AGORA Szabad Egyetem** egy alternatív felső-oktatási szisztéma, amely új megoldásokat kínál az oktatási rendszerünk legtöbb problémájára.

Ebből az iskolából kivезett minden iskola-szag és elidegenedtség – azt hiszem. Személyre szabottan, személyes mentori vezetéssel mindenki azt és olyan tempóban tanul, ahogy arra igazán szüksége van.

Az **AGORA Szabad Egyetem**től ehhez a tanuláshoz kihívásokat, módszereket, tudáshatértet kap.

A tanulás munka-orientált tanulás.

Úgy tanulunk, hogy együtt dolgozunk.

Az **AGORA Szabad Egyetem**et több évi próbálkozás nyomán 1990 májusában Nizzában, majd októberben Budapesten megtartott Kelet-Nyugati (európai és amerikai) felsőoktatási konferencia inspirációja alapján szerveztük meg.

Mostanra oktatói (mentori) egy csoportjának alap-képzésén túlvagyunk magyarországon és Ausztriában, és ez az első alkalom, amikor nyilvánosan bejelentkezünk, most lettünk ugyanis kész több tanulni akaró befogadására.

A tanulás sajátos **AGORA** alapelveken szerveződik az **AGORA Szabad Egyetemen**. Ennek a szerveződésnek lényege a teljesen felszabadított információs piac.

E szerveződéshez tartozik hozzá az az alap-elv, hogy a tanulás *ingyenes* az **AGORA Szabad Egyetemen**. A Szabad Egyetem működését a Humanisztikus Korszak Alapítvány támogatja. Fizetni azonban mégis kell a tanulás során, de elsősorban nem pénzzel, hanem munkával. Részletes információt erről az **AGORA Szabad Egyetem** tagjai kaphatnak.

Ha megírod szándékodat, s frsz egy szubjektív bemutatkozó levelet (inkább ezt és nem hivatalos hangú életrajzot), akkor első mentort keresünk számodra, akivel a Tájékoztató és Élet-Leltár folyamatot végig-viszitek.

Honti László

Cím: Kissanek Ila

Humanisztikus Korszak Alapítvány, 1045 Budapest, Rózsa u. 2. VI. 35. Telefon: 1896-540

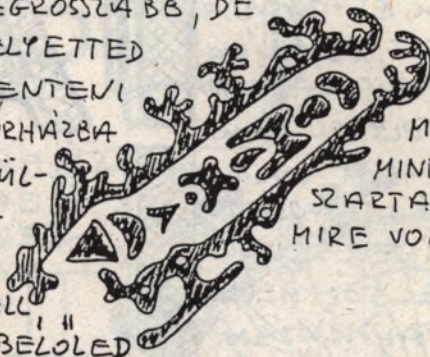
RITUÁLÉ

A RITUSHÁZ DÜHÖNGŐLŐ LAPJA.

PUBIKA NÉFÉLT NINCS BAJ, CSAK AZ VAGYNAK NEVERETT VALAMID SZÉTROBBANT. TOTALKÁRÓS LETTÉL. LEGTEMGÜLTÉL LASSÚ VAGY, PÉNZED EGY SZÁL SE, HOGY MEGLÓGHATNÁL, MÁR ENNI SEM VAGY KÉPES, MEGHÁVNI SÍNC S ERŐD, MEG AZ ÖTLETESSÉG ÉS ELRÁNTSÁG IS ALUSZIK. BESORULTÁL A LEGMÉLYEBB SZENVEDÉS ZUGÁBA. SENKI SEM SEGIT KI BELŐLE, AZT SE TUDJÁK HOL VAGY, ADDIG FICKÁNDORTÁL, HOGY MÁR KERESNI IS ELFÁRADTAK, A „BARÁTAID”. NO HA MEGTALÁLNAK, AZ LESZ A LEGROSSZABB, DE

MÁJD INTÉZKEDNEK HELYETTED
MÁJD MEGAKARNAK MENTENVI
MÁJD BERAKNAK EGY KÓRHÁZBA
HENTESEK KÖZÉ, ÉS ÖRÜL-
NEK HOGY LETUDTÁK A
PUBI PROBLÉMÁT ÉS
MÁRCSAK LÁTOGATNI KELL
AMIG KI NEM FINGIK BELŐLED

KI SZERET
ENGEN?
MINEK IS ÉLTEM?
MINEK ZABÁLTAM ÉS
SZARTAM 33 ÉVIG?
MIRE VOLTAM JÓ?

AZ ÉLET UTOLSÓ SZÜRKÁJA ISMÉT, MEG ISMÉT, MEG ISMÉT!
ÖSSZE ÉS VISSZA SZÜRKÁLNÁK KÍSÉRLETEZNEK MÁJD RÁJTAD
FELVÁGJÁK A HASAD CSÖVEKET DUGDOSNAK A TORKODBA, HOGY
ÉLETBEN TARTSANNAK. ÉS MI AZ HOGY FÁJ—HA BELEDÖGLESZ
IS ÉLNI FOGSZ TE OCSKA BIOMASINÁ. GYERÜNK VÁLLALKOZZ

PROSPERÁLJ ÉS LEGY
BOLDOG!

SZÍNESHÁZ

HAT SÉGÉSI IS MEGTUDOD TE

MÁR MEGINT MEGAKAROK DÖGLENI ÉS AZ ÉDESANYÁMMAL ÜVÖLTÖK, AZÉRT MERT A HÖFEHÉR PETI-NYULAT BECSUKTA AZ ÁGYNEMŰTARTÓBA. A MAMI KÜLÖNBENIS ÚGY FESZT A PAPAGÁJZÖLD MADRÁGJÁBAN ÉS A SZÜRKESEN VAKÍTÓ NARANCSSÁRGA PULÓVEREBEN MINT EGY SZEMETES. PEDIG CSAK ÉNTUDOK ÚGY HALLGATNI MINT EGY KUKA.

FEKETE SÖTÉTBEN LEVÁLÓ VAKOLAT, HIDEGBEN LOCCSANÓ KONGÁS TEHETETLENÜL KAPASZKODÓ RANCOK "KISFIAM GYERE HAZA" MEGCSONTOSODOTT ÖNGYILKOS GONDOLAT - ILYEN ÉLET NEM KELL - ÉS AZ ENYÉSET CSAK ROHAD TOVÁBB AZ IDŐ SZÉKÉBEN MEGREKEDVE. VÉGLEG

PANASZFALÓ

PANASZFAL — Ö —
PANASZ — FALÓ — MI-HA-HA
PANASZFA — LÓ —

AZ ANYJA MAGANYOS ŐRÜLT, AZ APJA ALKOHOLISTA ÉS MEGIS MEGŐLTE MAGÁT. MIÉRT IS LETT VOLVA JÓ ÉLNIÉ, 5 MILLIÁRD KÖZT — EGY ELMENT NA ÉS. MAJD

SZÜLETIK EGY MASIK ÉS FOLYTATJA. EZ A DARAB HIBÁS VOLT, NEM BÍRTA A STRAPÁT. LYUKASZVA HALLGATTA A GYOMRÁT, MERT FOLYTAN CSAK AZON EMÉSZTETTE MAGÁT VAGYON MIT RONTOTT EL MEGINT. FOLYTAN SEGÍTETT ÉS SENKINEK SE VOLT ELEG, AZ PEDIG FELSEM MÉRÜT HOGY TALÁN NEKI VAN IGAZÁN SZÜKSÉGE A SEGÍTÉSRE. AKI BÍRTA HASZNÁLTA ÉS ARTÁN FELE SEM NÉZETT, MERT TÚL KOPOTT LETT, ÉS PROBLÉMÁS. Ő SZEGÉNY AZ ÖRÖKSÉGE IS A SENKI FÖLDJÉN TŰNT EL. AZ ESZE MEG AZ AGORA EGYETEMEN VESZETTE EL NYOMORULT ÖRÖMTÉLEN SENKI VOLT SZEGÉNYKE. NEM MERT MOSOLYOGNI MERT NEM VOLT TÚL FITT ÉS EGÉRSZÉGREKLÁR 33 ÉVES VOLT ÉS SEMMI SEM EMLÉKEZTET RÁ TÖBBE.

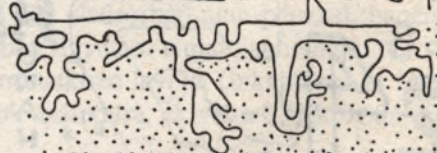
TABU

LÉLEK
ÉLEK
LEK
EK
K

AZOK NINGSENEK

VALAKI

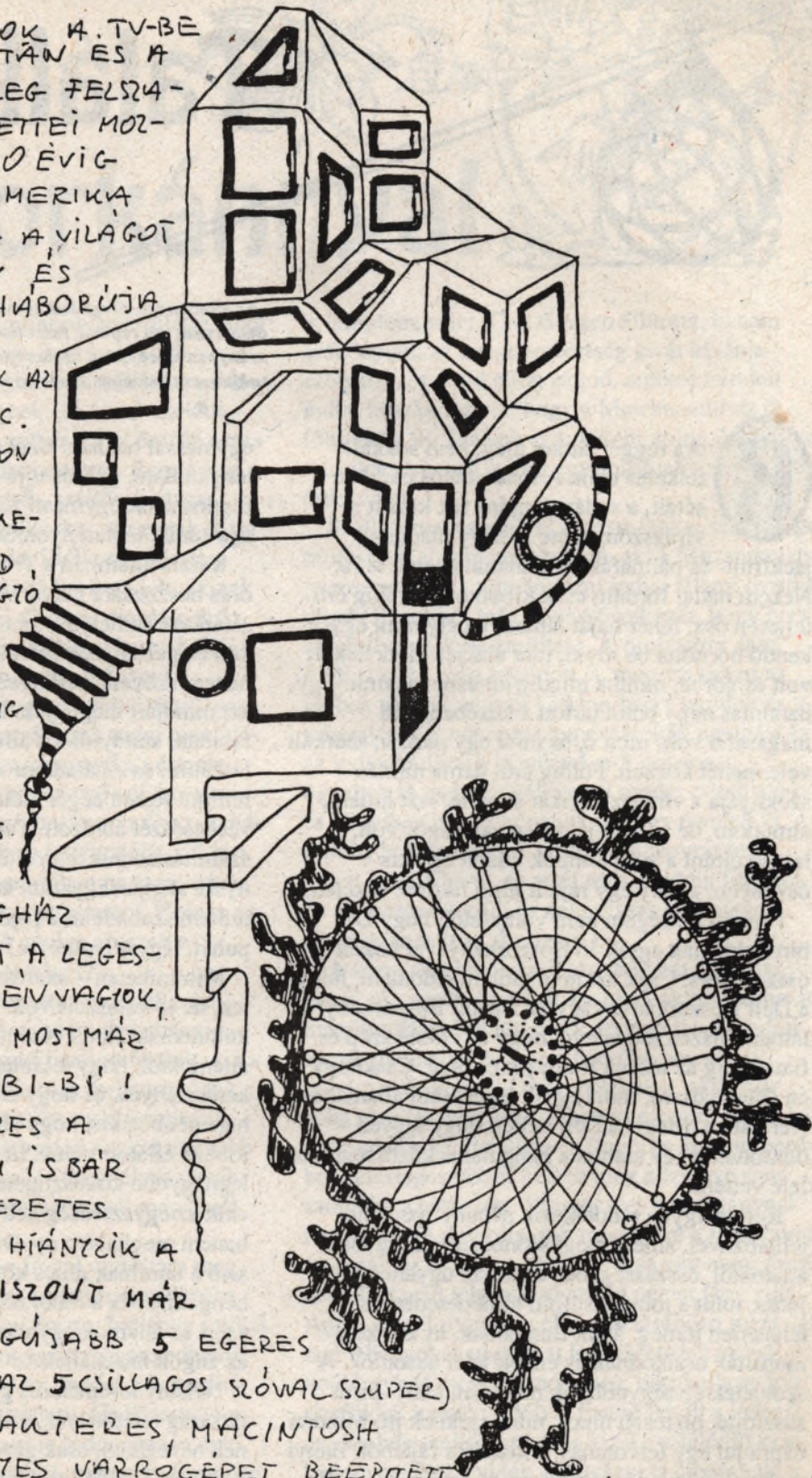
FIZESSE KI AZ ANYÁM

VILLANYSZÁMLÁJÁT

10000 FORINT

LELEMÉNYELEM

BELEBAMULOK A TV-BE
KARÁCSONY UTÁN ES A
VÖRÖS HADSEREG FELSZÁ-
BADÍTÓ HÖSTETTEI MOZ-
GÓFILMEN 40 ÉVIG
HELYETT, AMERIKA
MEGHÖDÍTJÜ A VILÁGOT
KÉPREGÉNY ES
CSILLAGOK HÁBORÚJA
STÍLUSBAN,
FOLYTATÓDÍK AZ
ÖRÖKÖS HARC.
AZ EGYIK BÉTON
A MÁSIK ACÉL
FESZESEN ES KE-
MÉNYPEN MERED
RÁ AZ ÉLVI VÁGTO
BIOMASSZÁRA.
VA KI SZERET-
VÉ BENÖNI EGIG
ÉRŐ ERÖMET,
LEGYÖZTEM A
VÖRÖS MACIT ES
MICKEY MOUSE
LÉSZ AZ ORSZÁGHÁZ
CSÜCSÉN MERT A LEGES-
LEGERŐSEBB ÉN VÁGOK,
EGYESEGYEDÜL MOSTMÁZ
A VILÁGON, BI-BI!
ES MEG LÉZERES A
VIZIPISTOLYOM IS BÉR
A MAGYAR ÉKEZETES
BETÜKÉSZLET HIÁNYZIK A
CÉLZÓJÁBÓL. VISZONT MÁZ
HÍRDETİK A LEGÚJABB 5 EGERES
(AZ OLYAN MINT AZ 5 CSILLAGOS SÓVAL SUPER)
MAGYAR KARAKTERES, MACINTOSH
APPLE-TÜHEGTES VARRÓGÉPET BEÉPÍTT
KURBLIVAL. MEGYEK A HITELKÁRTYÁMMAL ES
HEGVESZEM ERTE.

Borsos Béla

Találkozás a déli

„Az általánosan elfogadott aerodinamikai kísérletek alapján a dongó nem tud repülni, mert testének alakja és súlya nem áll arányban szárnyának horderejével. Szerencsére a dongó nem tudja ezt és boldogan repül tovább.”

Kora reggel láttam meg, nem sokkal felkelés után. A madárdalos parkban sétált, a sudár, elegáns fák között a virágszőnyegen. A nagy mango-, jackfruit- és pálmafák jóindulattal néztek le rá. Nekem háttal fordult, csak kibontott, derékig érő teljesen ős, fehér haját láttam, amely mint egy kendő borította be rövid, torz alakját. Háta hajlott volt és görbe, mintha mindig keresne valamit. Egy hatalmas nagy botot tartott a kezében, ami magasabb volt, mint ő, és mint egy parkőr, szurkált vele menet közben. Földig érő, barna mintás szoknyája a virágszirmokat söpörte. Azt hittem, álmodom, de nem: a jelenség valóságos volt, lassan eltűnt a zöld lombok között egy kis ösvényen, amely egy rejtett kicsi házhoz vezetett.

Percnyi kétségem nem volt afelől, hogy Óz birodalmának egyik Jó Boszorkányával hozott össze a sors. Csak azt nem tudtam eldönteni, hogy a Déli Boszorkányt vagy az Északi Boszorkányt láttam, hiszen tudvalevő, hogy az előbbi szép és fiatal, míg az utóbbi fonnyadt és öreg. Csakhogy én délen jártam, India egyik legdélebbi államában, Keralában. Mégis a Déli kellett hogy legyen – döntöttem el és utamat a hangulatos közösségi ház felé vettem.

Kerala ugyan rendelkezik néhány speciális jellemzővel, amely megkülönbözteti India többi államától, összességében azonban ugyanolyan India, mint a többi: zsúfolt, túlnépesedett és tehetetlen tömeg. Mint Bengálban, itt is a kommunisták uralkodnak és ennek jelei hasonlóak. A szovjetek elszégyellhetik magukat, annyi piros zászlójuk biztosan nincs, mint ezeknek itt. Minden napra jut egy felvonulás, a kiabálás fajtából. Ennyi sarlóval és kalapáccsal az egész ország ellátását meg lehetne oldani. A népesség – úgy tűnik – itt is kizárólag fiatal hímnemű egyedekből áll. És ahogy

egymással bánnak! Szoknyás, bajszos, karpereces, lenyalt hajú, gyűrűs ujjú szépfüük, csak ne fogdosnátok egymást! Két ember érintkezésének, úgy tűnik, lépten nyomon efféle tanújelét kell adni.

Kerala államban a Trivandrum várostól néhány óras buszozásra fekvő Mitraniketant kerestem. „Barátok lakhelye”, mondja ez a szó a mi nyelvünkön és gazdájának szándéka szerint nem ashram, hanem szövetkezeti társulás. Hogy ez mit jelent, azt mindjárt meglátjuk. Leszálltam a buszról egy faluban, amelyről azt állították, hogy ott kell leszállni, és elhaladtam a „Rhatika hardware” feliratú festett cégér előtt, mely egy pottyantós véccésészét ábrázolt. Tekintve, hogy a hardware a számítástechnikában elterjedt jelentése és az angol nyelv alapján egyaránt kemény árut jelent, nem tudtam szabadulni a pajzán asszociációtól, hogy a puhát, lágyat (software) majd mi tesszük bele.

Mitraniketant – akárcsak Anand Niketan – véletlen, de jó választás volt. Kerala nemcsak abban különbözik Tamil Nadutól és főként az északi államoktól, hogy tekintélyes létszámban élnek itt keresztények, és hogy erős a kommunista párt, hanem abban is, hogy általában üde, zöld és vízzel jobban ellátott vidék. Itt nőnek az egész ország legnagyobb kókuszligetei, ebből élnek a keralaiak, akik az egyszerűség kedvéért nem keralai nyelven, hanem meghalaya nyelven beszélnek. Sem ennek, sem a tamilnak nincs köze a hindihez, gujaratihoz, bengálihoz és a többi népesebb északi nyelvhez, ezért az államok egymás közötti érintkezésükben is az angolt használják.

Néhány kilométeres gyaloglás után értem el a társaság telephelyét, ami – le a kalappal – mindennek nevezhető, csak gazdálkodó egységnek nem. Az egész irtatlan terület, amely egy aprócska falu határában húzódik, inkább hasonlít egy erdőre, másutt angolparkra, kertre, gyümölcsösre, ligetre,

boszorkánnyal

mindenre, ami szép és jó, mint olyan területre, ahol intenzív gazdálkodás folyik. Egy igazi földi paradicsom, indiai viszonyok közt különösen. Ha hinni lehet a híreszteléseknek, 34 évvel ezelőtti alapításakor itt pusztta táj volt és ez az őserdő azóta nőtt ide, tervezetten, gondoskodástól. Benne alig lehet megtalálni a pálmabetűs, szellős, kedves, kellemes és – kör alakú épületeket. Az egyik ilyen körház – téglából – az iroda. Előtte egy kicsit molett, jellegzetesen indiai hölgy fogadott, akinek a derekára csavart szári és a szoros, bordáig érő blúz között kibuggyantak gusztusos barna hajjai, mint minden jellegzetesen indiai hölgynek.

– Isten hozta, Servas látogató – üdvözölt –, végtelenül sajnálom, hogy nem fogunk tudni megfelelő figyelmet fordítani Önre, de meg kell értenie, hatalmas forgalom lesz a következő néhány napban. Itt tartják a mi rendezésünkben az Össz-Indiai Női Cserkészmozgalom éves találkozóját... Azért igyekezni fogunk, hogy semmiben ne szenvedjen hátrányt, szervezünk Önnek programot. Holnap az irodán Prakashit keresse. A szolgálta elvezeti a szállására... Kér egy csésze kávé?

Ezzel a maga részéről letudta a személyemet, nagyon kedvesen, de határozottan, és máris a rendőrautóból kiszálló rendőrtiszthez fordult, aki a négyszáz leány elszállásolásának és biztonságuk megővésének körülményeit jött megbeszélni. A szépasszonyra szemmel láthatóan sokkal nagyobb hatást tett férfias bajuszával és tekintélyes pocakjával, mint az én torzonborz, igencsak megviselt külsőm.

Szállásomat egy orissa-i fiúval osztottam meg, akinek támadásaitól nekem kellett megvédenem szegény Matrimandirt. Úgy érezte, Indiában sokkal nagyobb a szegénység, hogysem megengedhetné magának azt a luxust, amit az imádság és meditáció csarnokának felépítése jelent. Emlékeztettem rá, hogy a Matrimandir nem is India pénzén épül, hanem külföldi adományokból, mint amnyi minden más ebben az országban, és hogy nem is csak Indiáé lesz, hanem az egész világe, és hogy nem

is templom, mint ő azt tévesen állította, hanem erőközpont, az egész emberiség javát kívánja szolgálni, és majd eljön az idő, amikor minden indiai büszke lesz rá, hogy a Matrimandir az ő földjükön áll. Magam sem hittem volna, hogy ilyen retorikára vagyok képes egy spiritualista fellegrár érdekében.

Szállásomat ezenkívül egy sri-lankai szociológus professzorral is megosztottam, aki a Mitraniketanjelenséget jött tanulmányozni indiai állami ösztöndíjjal (!), amiből már eleve következik, hogy nem akármilyen helyre kerültem. A professzor sem, örült is neki, meg aggódott is, mert ez abban az időben történt, amikor Ceylon-ban a tamilok és a szingalézek rendszeresen mészárolták egymást és az indiai hadsereg jelenlévő erőt gondosan ügyeltek rá, nehogy véletlenül rendet csináljanak, és különben is már hónapok óta úgy mentek ki, mintha bejönnének. A professzor semmit nem tudott a családjáról, és arról sem, meddig fog élni, ha az ösztöndíj kifűj és neki vissza kell mennie. (Szingaléz volt az istenadta.)

A szemközt lévő vendégházban két fehér lány lakott. Az egyik egy skót ápolónő, aki emberbaráti megfontolásokból jött ide a dzsungelbe az indiai agkok menhelyére és az elfekvőbe betegeket gondozni és ápolni. Olyan betegeket, akik már soha nem lesznek egészségesek, a cselekedet tehát a társadalmi racionalitás értékrendje szerint merőben felesleges luxus, hiszen még közvetve sem szolgálja a termelést. Szerencsére a skót lánynak fogalma sem volt róla, mit mond erre a társadalmi racionalitás és tette a dolgát. Társa egy nagy darab, debella, kicsit tehénszerű szelíd német lány volt, Anna, akivel rögtön az első nap kitűnően megtaláltam a hangot és nagyokat beszélgettünk az esti holdfényben megcsillanó fekete tükrű elárasztott rizsföldek mentén sétálva. Estére lehűlt a levegő, enyhe, hűs szellő támadt és kiváló sétálódő kerekedett, amihez a vidék adottságai is idomultak: a földek között kiemelkedő kis földcsávokon egymás nyomába lépve messzire el lehetett kóborolni.

Anna gyakorlatilag szökevénynek tekinthető, épphogy leérettségizett és megszökött otthonról, mert nem bírta elviselni a német rendszeret és – a racionalitást. Indiába vágott, ahol szabadon szárnyalhat a képzelet, és a megismerésnek sajátos, racionalitással és szűkreszabott objektivitással nem kötött útjai ismertek. Azóta itt túl Mitraniketanon, mert szüleinek itt volt ismeretsége és még nem szedte össze magát (meg a pénzét) egy önálló útra az ország más részeibe. Ugyanakkor erősen egyedül érzi magát az idegen környezetben és úgy örült nekem, mint majom a farkának, különösen, mikor kiderítette, hogy velem nagyokat lehet filozofálni.

– Nagyon nehezen viselem az itteniek mentalitását – panaszkodott. – Egyszerűen képtelen vagyok emberszámba venni őket.

– Pedig a más rasszba valók között is találni barátot, rokon lelket – feleltem. – Azt hiszem azonban, legalábbis nekem ez a tapasztalatom, hogy ehhez az szükséges, legyen az illetőnek valamilyen komolyabb élménye, elképzelése a fehér ember világról. Legtöbbször csak a videóreklámokat látják, de fogalmuk sincs, milyenek vagyunk. És ez fordítva is igaz lehet. Feltételezem, hogy azok értik meg magukat közülünk is az Európába szakadt keletiekkel, akik már voltak Keleten.

– Egyébként van itt egy lett hölgy, akinek angol útlevele van, de németül és oroszul is ért. Ővele szoktam beszélgetni. – Mutass be neki – kértem, mert ez ugyancsak érdekesnek ígérkezett. Egy lett hölgy, aki oroszul is ért és angol útlevele van...

Ebben maradtunk, majd elmagyaráztam agnosztikus világvéleményt az egyre táguló gömbbel, mely szerint minél többet tudunk, ismereteink gömbje annál több ponton érintkezik az ismeretlennel. Ez nagyon tetszett neki.

Másnap az irodán egy értelmes, bajszos fiatalember várt, aki a megígért Prakash volt és körbevezetett ezen a csudavilágon. A dús vegetáció közé elrejtve egészen nagyvilági, néha kifejezetten csúcstechnológiával felszerelt vállalkozások működtek. Volt itt például nagyüzemi csirkefarm, igaz nem fény- és hőprogrammal, hanem csak úgy a szabadban, de keményen modern mezőgazdasági nagyságrendben. Az csak természetes, hogy a fekáliát biogázüzemek dolgozzák fel teljesen szagtalanul és alig láthatóan. Ők a kínai cementkupolát választották, így még csak a tank sem úszik a szartó tetején. A földből kiáll egy cső meg egy beöntőnyílás. Ennyi. Ide megy a bikanevelő telep trágyája is, ahol az egész országrészt ellátó ondótermelés folyik. Még saját állatorvosuk is van, amilyen állatfajtát nem láttam még egész Ázsiában. A tehenészetben a teheneket géppel fejik és természetesen mesterségesen termékenyítik.

A ligetek legjellegzetesebb fája a krishnachara,

egy piros virágú fa, amelynek szirmai egyenletes szőnyegben borították az aljzatot, mint egy virágavar. A virágnak nyeles, szív alakú szirmai voltak és ezek közül nyúlt ki hosszú, érzékeny bibéje, a termékeny szaporaság, lüktető élet maga. El tudom képzelni, hogy az asszonyok csak ránéznek és teherbe esnek, hiszen ez Krishna isten virága.

A terület épületei egy kis aljzatbeton felhasználásával, de leginkább vörös téglából készültek, amelyre cseréptetőt vagy kókuszpálma leveléből rakott zsúpot tettek. Ez utóbbiak tartósítására a helyi mesteremberek kitalálták, hogy rézgálicba és kesuolajba mártják, ekkor kevésbé szeretik a csúszómászók meg a monszon, elég egy év helyett 5-6 évenként cserélni. Szabadtéri színházuk is kör alakú – úgy látszik, valamilyen okból ez a mániájuk –, valamint a Shantiniketan típusú szabadtéri osztályterem, ahol Tagore Calcutta melletti eredeti iskolájának mintájára a szabad természet lágy ölen folyik a tanítás.

Található még ezen kívül a környéken vagy száz, különféle firmyákos módon röghözkötött parasztcsalád, akik kétségtelenül nyertek a Mitraniketan működésével, de igencsak nehezzé válik nekik kimászni belőle, ha történetesen úgy szottyán kedvük. Ezek, meg más zsellérek dolgoznak például a selyemgubótenyésztő központban, ami egyedülálló a maga nemében. A hernyók eperültetvényeken és egy furcsa bokron élnek, melynek fehér, cseresznyeszerű gyümölcse szűrős vadkörteágakon terem. Csemetekertjük olyan, mint egy madárröpte, csak éppen itt kívül vannak a madarak és belül a fácskák, amiket védeni kell. Egy külön épületben szociális otthon és öregek menhelye működik, ahol a valamilyen okból elhagyott aggok árulják maguk kötötte kis legyezőiket két rúpiáért, és esernyőt, miegymást javítanak hatvan fölött, hogy elfoglalják magukat.

Az egészségügyi központban, ahol a skót lány is dolgozik, egy icteruszos öregasszony aludt hanyatt esett fejével a csupasz kövön, csupasz csontsovány karjai kilógtak a száriból, két maradék foga előreállt, kiugrott az ajkából, szeme beesett, szája nyitva: maga a halál, legcsúfabb formájában. Mellette egy zavarodott agyú és hajú másik bámult rám.

Mindezt a birodalmat egy teljhatalmú direktor, a birodalom alapítója, Vishwanathan úr igazgatja, aki fontosságában, de főleg fontoskodásában méltó párja Bhajji-nak. A direktor háza is kör alakú, csak téglából és cementből alkotja, mondták, meg ingyenmunka, gondolom én. Azért lett ilyen olcsó, húsz éve valami 2000 rúpiába került. Vishwanathan neve annyit jelent, hogy az univerzum ura, és viselője ennek megfelelően viselkedik.

– Egyáltalán nem érdekli, mi a véleményed, mire vagy kíváncsi, nem kérdez, csak mondja, mondja a magáét – mondta nekem Anne, mielőtt először megjelentünk volna a ház közösségi szobájában, ahol minden délután összegyűltek a fontosabb emberek és a vendégek egy része, eszmét cserélni, társasági életet élni.

Az igazgató szakállas, szemüveges, magabiztos és akarnok, igazi zsebdiktátor, mint bárhol másutt az ilyenek. Előreállók kapafogai voltak és éneklő hangszínya, mint a legjobb belvárosi zsidónak. Zoológiai hasonlaltal elve egy süketfajd, amely saját hangjától részegül meg és ezért nem hall meg mást. Mint ahogy Bhajjinak is, neki is megvannak a maga kis jelszavai, amire egyszerűsíti az életet. Az ő esetében ez a tréning fogalma, ezúttal nem ruha, hanem betanítás. Gyakorlatilag tehát nem tanítanak, nem képeznek semmit és senkit, csak betanított munkásokat.

A direktor reggeli, vacsora után pocakjába injekciózza az inzulint, mert cukorbeteg szegény. Aztán háza megtelik vendégekkel és kulturáltan megelevenedik minden. Az egyik vendég, egy művelt bengáli zenész és grafikus, akinek előkelő, tömött, ápolt szakálla és finom, tanult énekhangja van, nép- és népies dalokat ad elő. Az előadást a hölgyek udvarias tapsa kíséri. Egy elszabadult kisgyermek előbb az asztalterítőt rámulja le, aztán a kagylóláncfüggönybe akaszkozik. A diri felteszi lábát kedvenc székének előrenyúló támlájára, amitől az szülőszékre hasonlít, és ömlik belőle a demagógia:

– Két könyvet kell ismerni – mondja tudálékosan –, az egyik az élet könyve, a másik a természet könyve. Azért neveztem el ezt a helyet Mitraniketannak, mert ez nem ashram, hanem szövetkezet, egy igazi közösség. Az ashramnak mindig valamilyen ideológiája van, nekünk itt nincs. Aurobindo-követők, Ramakrishna-követők, Vishwanathan-követők: mi értelme van? Nem akarom ezt itt, itt a különböző hitek, különböző nézetek békében megférnek.

– Mi a fő cél akkor? – kérdeztem, mint egy jó tanítvány, a Mester lábainál. (Mert nem én kuporodtam le, ő pakolta az orrom elé.)

– Az emberi fejlődés elősegítése.

– A fejlődés sokféle alakot ölthet, ha nincs iránya...

– Épp azért nem szabad korlátozni. Mint a fa, amely szabadon nő, az élet olyan különféle, hogy akármi szóba jöhet, amíg a másikat nem zavarja, élvezzük a zenét, a madarak énekét, a lágy szellőt, a füvek, fák, virágok illatát, sétálunk a zöldben, egyszerűen élünk. Mikor idejöttem, sívó pusztaság volt ez a táj. A fejlődés nem azonos a növekedéssel csupán. A növekedés lehet rosszirányú is, mint

amilyen a rákos burjánzás. De az igazi fejlődés a helyes arányokat is tartalmazza, mert szabályozó mechanizmusa is van. Itt nálunk például egy 21 tagú tanács szabályozza a fejlődést. Ebben minden tag ideiglenes, rotációval mindig újak kerülnek be, engem is beleértve. Minden három év után legalább egy évig kimaradok.

De közben igazgató marad. Prakash megkérdeztem délelőtt, ki dönti el, hogy a jelentkezők közül ki alkalmas a társaságba tagnak.

– A főnök egy személyben – volt a válasza. – Mindent ő dönt el.

A diri azonban ilyen apróságokon nem akad fenn. Folytatja: – A túlzott specializálódás nagyon káros. A holisztikus megközelítés sokkal alkalmasabb a világ megértésére. Az egésztestet kell nézni. Csak mint a kezem – és kinyújtja tömzsi karját. – A kezem még nem az egész testem. Fontos rész ugyan, de csak egy rész. A specialista a kézre vezeti vissza a testet.

Erről természetesen eszembe jutott a három vak esete az elefánttal, akik szerint az elefánt egy olyan állat, mint egy legyező, mint egy gyökér, illetve mint egy oszlop, aszerint, hogy a fülénél, farkánál vagy az egyik lábánál kezdték vele az ismerkedést. Mégis, hiába értettem egyet nagyrészt azzal, amit mondott, fülemnek Vishwanathan szavai nagyon hamisan csengtek. Igazat hazudik, de nem tudom megmondani, miért. Saját ideáimat hallottam visszhangozni, mégsem tudtam örülni nekik. Pedig az eredmény itt sokkal meggyőzőbben mutatta az igazgató nagyszerű képességeit. Bár lehet, hogy csak a külsőségek tévesztettek meg, vagy csak túl kevés időt töltöttem itt az alaposabb megismeréshez.

A társadalmi centrum cseréptetején időről időre nagyot koppant egy jamboly, vagy jamum, az a lila gyümölcs, amely a parkban bárhol másutt is folyton a fejünkre esett, lévén ez idő tájt érési szezonja. Kopog a kókusztestőköm és ellapul a földön, olyan, mint egy datolya alakú szilva vagy szilva húsu datolya, kezét, száját, ruhát fog, a gyerekek gyűjtik, a felnőttek szedik, gyógyszernek, diabetes ellen ajurvédikus orvosság. Sajtolva mint a kávét isszák és még ezernyi módon használható fel.

Ebédnél Anna – ezt is az igazgató házában fogyasztottuk el – közölte: Dagmar vár.

– Ki az a Dagmar? – kérdeztem.

– A lett hölgy.

A parkba vezetett, szép buja aljnövényzeten keresztül.

– Ez a bejárat – mutatott egy petúniabokorra.

Egy vékony, ingatag póznával feltámasztva zöld alagút vezetett a petúniabokor belsejébe.

Gyanakodva méregettem Annát.

– Itt?

– Jobb, ha nem megyünk be – óvott szelíden. De a következő pillanatban már megmozdultak a petúniabokor ágai és megszólalt egy hang:

– Helló, örülök hogy látom! Dagmar Sarkar vagyok.

A zöld alagút bejáratában virágokkal befonva természetesen a Déli boszorkány állt ott.

– Örvendek – feleltem. – Nagyon jól áll magának ez a nyaklánc – utaltam a nyakába esett petúniára.

A kis hölgy egyike volt a legérdekesebb embereknek, akiket valaha is láttam. Mindkét lába alaposan meg volt nyomorodva, mint egy kínai udvarhölgynek, csak egyenetlenül; ujjai a szélrózsa minden irányában szanaszét álltak. Rosszul gipszelték egy baleset után, mondta Anna. Bőre megdöbbenően rózsaszín volt, a két karján és az arcán csúf nagy barna foltokkal. Szürke–fehér tincsei a homlokába lógtak, izzadt a délutáni melegben, egyszóval minden volt, csak gusztusos nem. Ez azonban önmagában nem kizáró ok. Fitos szláv orra volt a hajdani báj egyetlen ma látható jele.

– Csomagolok éppen – szabadkozott. – Nem szeretném, ha bejönnének...

– Én pedig ragaszkodom hozzá – mondtam elég szemtelenül. – Egy ember környezete hozzátartozik az emberhez és ezért nagyon érdekel. A csomagolási ostromállapottól el fogunk tekinteni. Amíg van egy tenyérnyi hely leülni... akár a csomagon is jó.

– Hát, ha nagyon akarja – mondta kellemtlenül és előrement az alagútban. Én kíváncsian követtem. Az alagút természetesen a kis házikóhoz vezetett, ami erről az oldalról egyáltalán nem látszott ki a bokrok mögül.

– Előbb át kell lépni a kutyát – figyelmeztetett. – Meg tudja tenni?

– Hogyne – nyögtem kétrét – hétrét – görnyedve. Már az alagútban is alig fértem el, de a házikó ajtajában egy fehér korcs kutya feküdt lógó nyelvvel küszöb helyett. Egy tapodtat sem mozdult, amíg kígyóembert játszottan fölötte. A bokrok alatt elszórtan még hét regiment tetszhalott eb látszott kinyúlva. Dagmar a verandára kalauzolt, amely valaha csinos lehetett, áttört faráccsal és téglaszloppokkal, mára ebből csak a valaha maradt, mint Dagmar szépségének romjai. Rádásul a Déli boszorkány nem lódított: mozdulni alig lehetett a verandán éppúgy, mint a ház belsejében. Dobozok, ládák, könyvhalmok, kacatok és dolgok a totális káosz állapotában, penészes, dohos, szűk és sötét helyeken, sarkokban, a falak mentén felhalmozva.

– Nincs egy hely, ahol le tudnám ültetni –

sopánkodott a hölgy láthatólag tényleg zavarban és én egy pillanatra megbántam, amiért olyan erősza-
kos voltam, de a ház elvarázsolt látványa mégis megérte a kis udvariatlanságot.

– Sose tessék bánni, mondtam hogy jó lesz egy doboztető is – feleltem, és valóban egy doboz tetejére ültem, ami elég kényelmetlenné vált egy pár perc után.

Először irreleváns témákkal kezdtünk, amelyek csak a mélyebb lényeg szempontjából voltak irrelevánsak, de nem, ha körbepillantottam.

– Nemsokára elköltözöm innen – kezdte Dagmar. – Visszamegyek Angliába. De még nem tudom, hogyan. Több mint egy tonna könyvem gyűlt itt össze az évek alatt, képzelje...

Nem kellett képzelnem. Elég volt egy sunyi pillantást vetni arra az évig érő halomra, amely minden pillanatban rám akart dőlni.

– Ezek az indiaiak hűek maradnak önmagukhoz. Annyi a kormányelőírás, vámszabályozás, rendelet és illeték, hogy teljesen kétségbe vagyok esve.

Ezt csöppet sem csodáltam. Addigra én már Mádrazsban átestem első hajókereső próbálkozásomon és képet kaptam a kikötők rendjéről.

– A korrupció pedig egészen elképesztő méreteket öltött. Kiderítették, hogy ha el akarom szállíttatni a könyveimet, kilencszeres árat kérnek érte, mert túlsúlynak számít, másik kikötőből indítják, más tarifával számolnak és így tovább. És hogy előre fizessek. Rendben van – mondtam –, ha a szállító cég láttamozza a nyugtát. Ezt persze nem akarták, mert akkor nem az övék a pénz. Most itt állunk és nem tudom, mi lesz a könyveimmel.

A verandáról a ház alatti kis kertre lehetett látni, amelybe a keresztül-kasul közlekedő keraliai kis ösvényeket vágta-tapostak, ahogy jött. Most is jött, éppen vagy három ilyen villogófogú csokibarna szépfiú. Amint ráléptek az útról a kerten át vezető ösvényre, Dagmar félbeszakította mondkáját és rájuk ripakodott:

– Ne mászkáljanak keresztül a kerten! Nem látják, hogy ez kert? Tessék körbemenni!

A szépfiúk hülyén vigyorogtak és vonakodva megkerülték a házat.

– Látja, ez jellemző rájuk. Teljesen elvadult, individualista önzőség, semmi jóérzés. A buszba az ablakokon át, a vezetőkön keresztül másznak be, gyűrik egymást kíméletlenül, csak hogy hamarabb jussanak helyhez. – Nem akartam mondani neki, hogy akkor ezek szerint ő sem járt még Kínában. – Ezért is mondtam Annának, hogy menjen Északra.

– Ott sem jobb – mondtam bölcsen. – Egyformák ezek mindenhol.

Szerencsére nem kezdtem bele calcuttai élmé-

nyeim ecsetelésébe, mert később megtudtam, hogy Dagmar férje bengáli volt.

– Utálom azt az üres, villogó fogú mosolyukat – pöfögött tovább. – Nincs mögötte semmi és ez nagyon bosszantó.

Ebben igaza volt. Északon nincs villogó fogú mosoly, mert foguk sincs a panrágástól.

Dagmar alaposan hadilábon állt az indiai mindennapokkal, sok vonatkozásban. Szerette például a kutyákat, ami behatolásakor számomra is kiderült. A környék összes kóbor dögét ő szedte össze és pátyolgatta őket. A keralaiak viszont eredendően nem szeretik a kutyát, és sok lett nekik ez a nagy állatbarátság. Eddig negyvennyolcat mérgeztek meg neki az évek folyamán, ezért mostanában maga csinálja nekik a kaját.

– Én magam sem járok már a kantinba – mondta. – Kezdek bizalmatlanná válni. Tudom, hogy a kantin szakácsa mérgezte meg őket.

– Nem tudja véletlenül, hogyan találkozhatnak az angol ökológussal? – kérdeztem, hogy másra tereljem a szót. – Mondták, hogy van itt egy ökológus is, Ön biztosan ismeri.

– Hiszen én vagyok az! – sugárzott fel az arca. – Magát is érdekli az ökológia?

– Igen – vallottam be.

– Szóval maga is technológiaellenes?

Ez ugyan merész asszociáció volt, de nem járt messze az igazságtól.

– Igen, de csak az öncélú technológiák és az agresszív technológiák ellen vagyok.

– Úgy, úgy – bólogatott buzgón. – Létezik szelíd technika is. Az, ami a Victor Schaubberger felfedezte centripetális energián alapszik. Ismeri Victor Schaubberger munkáit?

Pirulva vallottam be, hogy nem.

– Nagy kár. Nekem fő érdeklődési területem a biotechnológia.

Az csak később derült ki, hogy ő ezalatt nem azt a természetbe kontárkodást érti, aminek az eredménye a kétfejtű borjú lesz, ha az állattenyésztés így folytatódik. Ez az általam nem ismert úr nevezte el így a természet mozgási mechanizmusain alapuló elméletét és találmányait, jóval az energiaválság előtt megjósolva annak bekövetkeztét.

– Szeretnék adni magának egy-két cikket, de elő kell őket keresnem – mondta. – Ha holnap visszajön, addigra meglesz. De van egy kérdésem: Maga szerint is ártalmas a növényi anyagokat elégetve visszajuttatni a földre? Van egy elmélet, amely szerint hamvak, ásványi sók kiszívják a talaj erejét és az így hamarabb kimerül.

– Ezt nem tudom – mondtam óvatosan. – De az

biztos, hogy az égetéssel nemcsak a szerves anyag, de az ásványi anyagok egy része is veszendőbe megy. Egyébként van egy japán farmer, Fukuoka, aki nemcsak hogy nem éget, de nem is szánt. Forгатás nélküli talajműveléssel is meg tudja őrizni a földjét.

– Maga ismeri Fukuokát? – kiáltott fel Dagmar örömteli meglepetéssel. – Nahát, maga a mi emberünk! *Keep in touch!* Ne veszítsük el egymást, maradjunk kapcsolatban. Olyan kevesen vannak, akik felfogják a világ valódi természetét és problémáját, össze kell fognunk. Ilyen emberekre van szükség, mint maga. Maga még fiatal, van ereje és ideje. De válaszoljon még egy kérdésemre. Szaporodik a víz vagy sem? Mert Victor Schaubberger egy kísérletében kimutatta, hogy nőtt a víz tömege...

És elmesélt egy kísérletet tojással, edénnyel és vízzel, amire pontosan már nem emlékszem, de azt tudom, hogy a rózsakeresztesek és mágusok minden alkímiája kismiska volt hozzá képest. Ez megzavart. Most ökológus a hölgy, vagy nem? Netán spiritiszta okkult? Ismét elcsodálkoztam azon, hogy az ökológiai válság jól megfogható, természettudományos és társadalmi jeleiből milyen sokan vonnak le idealista következtetéseket. Úgyesen kitértem a válasz elől, és Dagmar nem firtatta tovább, hanem újfent lecsapott rám:

– Ja, tudom már, mit akartam kérdezni. Van-e összefüggés az Upanisádok, a Védák és az ökológia között? Holnapig gondolkozhat. Várom kávéra.

Ezzel elbocsáttattam.

Másnap megint Annával jelentem meg.

– Csak öt percig maradok – bizonygatta Anna, de végig ott maradt. Mindig öt percre jön és mindig órákat marad. Ez a nagy testek tehetetlenségének törvénye.

– Az új generáció az új technológiai erőterben több eséllyel rendelkezik – folytatta Dagmar ott, ahol tegnap abbahagyta. – Egyesíteni kell az erőinket, lehetőségeinket. Különösen most, hogy a világban a rossz, destruktív erők uralják a teret. Gondoljon csak a szociális segélyek sorsára. Tovább rontják a helyzetet morál és öntudat nélkül, a harmadik világ országai nem tudják megfelelően felhasználni őket.

Mondhattam volna erre azt, hogy létezik egy második világ is, ahol a szociális segélyt nyugati kölcsönnek nevezik és ugyanúgy nem tudják morál és öntudat nélkül felhasználni, mint a segélyeket. Ebből lesz az államadósság.

– Sikerült magának előadásznom a padlásról *Az aranyekét* – mondta büszkén Dagmar és kezembe

nyomott egy sárga füzetet, amely mintha apró mákkal lett volna meghintve, úgy sorakoztak rajta a gombaspórák.

– A tetőm harminc helyen lyukas – tette hozzá, mikor látta, ilyen aggódva vizsgálgom a kis micsodákat.

– Megszámolta?

– Meg – vágta rá meggyőzően. – Monszun idején becsorog a lé és megeszi a könyveket.

– Nagy csapás. Akkor most már tudom, miért nem olvasnak a trópusi népek fiai.

Még két másik füzetet meg néhány prospektust adományozott nekem, amelyekből megtudhattam, miért van szükség a Schauburger-féle biotechnológiára. Ezeket később elolvastam és világossá vált számomra, hogy itt valami nagy bűvészetről van szó. Mindenesetre egyik irományban sem szerepelt semmi konkrétum a biotechnológia működési elveire vonatkozóan.

– Van már 12 óra? – kérdezte hirtelen Dagmar.

– Meg kell etetnem a kutyáimat.

Kitotyogott a bejáráthoz és a fehér kutya fölé hajolt, amely úgy feküdt ott, mintha tegnap óta meg sem mozdult volna.

– Jimmy kedves, rosszul vagy? – hajolt fölébe a jóindulatú Déli boszorkány és a kutya annyi fáradságot sem vett, hogy a farkát csóválja. Nem mintha rosszul lett volna, csak dög lusta a melegben.

– Bizonyára megmérgezték – jelentette ki Dagmar, 48 hullával a háta mögött nem is alaptalanul. De jelen esetben nem ez volt a helyzet. – Vishwanathan házából vizet kell hoznom, nekem nincs vizem itt.

Miután lezajlott az állatetés rituáléja és mi visszatértünk a házba, megkezdődhetett az emberek kiszolgálása is. Dagmar egy saját specialitást tett elének kávé címén, amely hideg volt és édes, mégis jó. Szinte habosra kevert Nescaféből állt, friss, forralatlan nyers tejjel.

– Szeretném egy kicsit saját magáról is kérdezni – mondtam, miközben cseppenként nyeldektem az értékes folyadékot, kis metszett üveg poharakból, ezüst kanállal.

– Oh, az nem érdekes – felelte, de azért némi további nyaggatásra értékes információkkal szolgált.

Apja konzul lett Londonban – azaz lett konzul lett – a háború előtt, ott nőtt fel. Vonzódása Indiához régi keletű. Előző életében indiai kellett hogy legyen, saját állítása szerint. Egy londoni bálon ismerkedett meg a férjével, aki Angliában élő bengáli volt.

– Sarkar bengáli név – jegyeztem meg.

– Igen. Boldog házasság volt – sóhajtott a kis gnóm asszony. Valahogy elképzelhetetlen volt

számomra a Déli boszorkány mint feleség. Annyira irreális jelenség volt, hogy sokkal inkább illett hozzá mindaz, amit ezután előadott. Mert a szó hamarosan a dimenziókra és a csodákra terelődött, cseppnyi kétséget sem hagyva afelől, milyen ökológus is Dagmar.

Elbeszéléséből az derült ki, hogy Indiában az ügyeletes csodatévíz jelenleg egy bizonyos Sai Babu, aki neve után ítélve ugyancsak bengáli. Csak úgy ömlöttek belőle a sztorik Sai Baburól, aki beteg emberek ágyát tudta áthelyezni úgy, hogy attól meggyógyultak, homokból könyvet varázsol, családja kérésére az elkóborolt tékozló fiú fényképe megjelent a tenyerében, a róla szóló könyvben javításokat tudott eszközölni anélkül, hogy elolvasta volna, és még számtalan más hihetetlen dolgot cselekedett.

Anna mindezen sületlenségre bőszen és komolyan bólogatott, majd megjegyezte.

– Én elhiszem. Én is láttam egyszer tárgyakat mozgatni.

Én Kimre gondoltam a varázslónő keze alatt. Meg tömegpszichózisra és kanálhajlítató Uri Gellerre. A tömeglélektan sajátosságaira. Azóta eltelt két év és már nem vagyok annyira biztos magamban.

– Sai Babu mindig számos tanú előtt adja elő számait – bizonygatta Dagmar. Pszichológia szakot végzett és metafizikai tanulmányokat. Érdekes módon keveredett benne a valódi ökológia, a vallásos hit, a reinkarnáció, a tudatfeletti és az okkultizmus.

– A meditációnak különböző fokozatai vannak. Ahhoz, hogy az ember megismerjen, meg kell válnia lényétől, fel kell áldoznia önmagát, az ego-t, megszűnni, átlényegülni, hogy a mindenvaló megismerés szétáradjon benne, egyszerre tudjon múltat, jelent és jövőt. Van úgy, hogy a szellemi munka közben elakad az ember és teljesen megfeledkezik a külvilágról, anyagi valóságáról, szükségleteiről, és csak gyötrődik, gyötrődik. Aztán jön a felismerés, átlényegülés, úgy látszik, mintha a semmiből pattanna elő. Valójában a tudatfelettiből hívódik le. Ez a bizonyítéka a tudatfeletti létezésének.

Én ezt intuíciónak nevezem. Pondicherry-ben már volt egy menetem ez ügyben az aurobindoistákkal, mert idegéletteni alapon magyaráztam.

Aztán Dagmar áttért Victor Schauburger, az öreg okkultista utolsó néhány évének elbeszélésére.

– Nem nagyon magyarázta másoknak a találmányait. Bizalmatlanná vált az emberekkel szemben, amin nem is lehet csodálkozni. De nekem élete

utolsó tizenkét hónapjában nagyon sokat feltárt a gondolataiból. Élénk levelezésben álltunk, 102 levéloldalt őrzök az ő kézírásával. Most afféle kulcspozícióban vagyok, ezért mindenki tőlem akarja kinyerni a titkokat.

Bár nem egészen tudtam, mit gondoljak minderről, nagyon élveztem ezt a különleges jelenséget, amit Dagmar személye jelentett, különösen ebben a valószínűtlenül buja, paradicsomi környezetben. Az ember hajlamos félretenni hideg logikáját és rációjának szkepszisét, ha ennyire elbűvölő emberrel találkozik. Ezért nem tettem fel az alapkérdést, hogy működnek-e ezek a csodamasinák, amelyeket az egyik szórólap mint a Schauberger-féle biotechnológia alapján kidolgozott alkalmazási módszereket mutatott be. Az „Energy Unlimited”, a Korlátlan Energia társaság publikációja volt ez, és benne az univerzális gépről esett szó, amely a természet legáltalánosabb mozgásformáját, az örvénymechanizmust fogja kordába és használja fel szelíden, különösebb energia befektetése nélkül. Dagmar egyik cikkében azt is állította, hogy az ilyen elven működő gépek egyik alapproblémája nem is az energia kinyerése, hanem a korlátlanul kinyerhető energia megzabolázása, amely már a perpetuum mobile-elképzelésekkel határos és ezért összevontam szemöldököm. A vortex mechanizmus azonban kétségtelenül létezik, fel is használják, hiszen így működnek például a laboratóriumi rázógépek. Itt azonban azt állították, hogy a tölcészerű forgás (a vortex) felhasználásával gyakorlatilag a természeti folyamatok energiája nyerhető ki végtelen mennyiségben, amit azért kétlek. Egyik természeti törvény sem érvényesülhet ugyanis a másik rovására.

Ugyanígy vagyok a felsőbbrendű tudattal is, ami már Aurobindonál is azért fogott meg, mert logikailag elképzelhető. Nem kell mást feltételeznünk, mint a lét-tudat analógiájára a tudat tudatát. Mikor a kínai tapasztalataimról beszéltem, Dagmar rögtön kész volt a maga spiritualista válaszával: szerinte a világ lealacsonyodása a tömegek szellemi energiájával magyarázható. Minél nagyobb a túlnépesedés, annál sűrűbb lesz az az energiaháló, amelyet a földön élő emberek agyműködése következtében keletkező bioáramok okoznak. Ő ugyan nemcsak az idegsejtek elektromos potenciálváltozásaira gondolt ezalatt, hanem egy ki nem mutatható és más eredetű, más jellegű energiára is, amely lehet rossz vagy jó aszerint, milyen szintű emberről van szó. A tömegember szellemi energiája („mental power”) mindig alacsonyabbrendű a

tiszta szellemű emberekénél, akiknek részaránya a tömegek elszaporodásával csökken. Ezért fontos, hogy azok, akik birtokában vannak a tiszta energiának, ne csupán génjeik révén és által szaporítsák azt, mint eddig a konvencionális szaporodás tette, hanem a gondolat erejével, szellemi átadás útján.

Mindezen kétes magyarázatok közben azonban sok szó esett olyan valós dolgokról is, mint India környezetének az állapota, és Dagmar igen egyszerű számításokkal meggyőzően illusztrálta, mi vár erre a mammutországra, ha nem szakít gyökeresen eddigi politikájával. Érvelése nem volt híján szociális igazságérzetnek sem, és ellentétben sok más európai gondolkodóval, ő nem csupán a vezetőket és a politikusokat meg a nyugati társadalmakat okolta a helyzet kialakulásáért, hanem részben és némileg magukat a vidék és nagyvárosok szegényeit is, akik nem képesek felismerni a veszélyt, amely felé rohannak, és akik mindig és kizárólag a kényelmesebb megoldások felé hajlanak, ami egyúttal azt is jelenti, hogy nem hajlandók tanulni még akkor sem, ha lehetőségük nyílna rá. „Azok a rettenetes, kicsi seprűk”, kiált fel valamelyik cikkében és elemzi, hogy az indiai népszokás, mely szerint a ház udvarát és környékét kemény szálú seprűvel kínozzák nap mint nap, minden alkalommal a talaj újabb és újabb rétegét söpörve el, mennyi tonna termőtalajt jelent egy év alatt, és hogy a népesség növekedésének függvényében hány és hány újabb seprűt tartó kéz áll csatasorba nap mint nap. Érdekes, hogy milyen könnyedén illesztette be Dagmar az alapvetően ökológiai jellegű folyamatot a védikus hiedelmek világába. Állítása szerint a seprűk egy rossz démon találmánya, aki úgy akarta megrontani a világot, hogy ő maga rejtve maradjon. Mára már meghalt, de szelleme örvend azon a pusztításon, amit az emberek maguk végeznek az anyaföld, India testén.

Órákig hallgattam volna ezt a sajátos észjárású lényt, de sajnos nem maradtam tovább Mitrani-kestanban. Mennem kellett, de most már legalább tudtam, hogy a Védák és az ökológia között igenis van összefüggés. És hogy ezen összefüggések legjobb ismerője a Déli föld jó boszorkánya.

Az itt hozott írás egy fejezet az Ázsiától-Ázsiáig című kiadatlan (kiadható) könyvből.

Élettér

A Bokor katolikus bázisközösség 1986-os
ökológia-tanácskozásának vitaindítója

„Akárhogyan igyekeztek is az emberek sok százezerrel kis helyre összezsúfolódva elcsúfítani a földet, amelyen megtelepedtek, akárhogyan teleépítették is kővel, hogy semmi se teremjen rajta, akármilyen buzgón kiirtottak is minden előtörő fűszálat, akárhoggy összefüstölték kőszénnel meg olajjal a levegőt, akármennyire megcsonkították is a fákat, s elüldöztek minden madarat meg négylábút – a tavasz mégis tavasz volt, még a városban is. ... Örvendeztek a növények, a madarak, a rovarok és a gyermekek. De az emberek – a nagy, felnőt emberek – most is éppen úgy csalták és gyötörték egymást, mint máskor. Az emberek úgy vélték, hogy nem ez a tavaszi reggel fontos és szent, nem Isten világának a szépsége, mely minden élőlény gyönyörűségére adatott – nem ez a békére, egyetértésre, szeretetre indító szépség, hanem fontos és szent az, amit ők, az emberek, maguk találtak ki, hogy egymáson uralkodjanak.

Így a kormányzósági börtönben szentnek és fontosnak nem az számított, hogy minden állatnak és embernek egyformán adatott a tavasz öröme és gyönyörűsége, hanem ... a női osztály sötét folyosójának dögletes levegőjét átjárta a kátrány, rothadás és ürülék szaga ...”

(Lev Tolsztoj: Feltámadás)

7. Indítékok, lelkiesség

„Igazságot teszek köztetek, juhaim – így szól az ÚR. – Nem elég nektek, hogy a legjobb legelőn legeltek? Miért taposátok össze lábatokkal a többi legelőt? Tiszta vizet isztok. Miért zavarjátok föl lábatokkal, amit otthagytok? Azt legeljük az én juhaim, amit a ti lábatok összetaposott, és azt igyák, amit a ti lábatok fölzavart? Ezért így szól az én Uram, az ÚR: Majd én igazságot teszek kövér bárány és sovány bárány közt. Oldalatokkal és vállatokkal taszigáljátok és szarvaitokkal öklelitek félre a gyöngéket, míg csak ki nem szorítjátok őket. De én megszabadítom juhaimat ...!”

(Ezekiel 34,17-22)

7.1 Széleslátókörű felelősség

Az emberi élet tisztelete érzékennyé tesz a fegyverkezési versenyre. De a tudósok azt mondják, hogy ha meg is ússzuk atom-pusztulás nélkül, *el fogunk pusztulni az életterünk tönkretétele miatt.* Figyelniük kell erre is.

Dürrenmatt rámutatott a fizikusok–tudósok felelőségére, mert találmányaikat a hadtudomány „hasznosítja” legelső sorban. De ma *minden munkás felelőségéről kell beszélnünk*, mert munkájukat a Fogyasztás s a vele járó környezetrombolás „hasznosítja” első sorban.

Fölfedeztük, hogy nem szabad részt vennünk kollektív bűnökben, mint pl. az erőszak. De – kárhozatos gyümölcsöket látva – meg kell vizsgálnunk, nem a Fogyasztás kollektív bűnében való *öntudatlan részvétel-e megszokott életformánk* jónéhány eleme! Kétségtelen, hogy a gazdagok, hatalmasok rombolják első sorban a Földet (ezért jelentős a „Szót emelni” c. pont), és pedig első sorban a fegyverkezéssel, háborúkkal, hiszen az erőszak esztelenül rombol, pazarol (ezért jelentős a Béketeremtés az ökológia szempontjából is), de nem kerülhetjük ki ezt a kérdést sem: vajon nem rombol-e itt, a jómódú Északon a kisember szokásszerű élete is, amely a milliányi létszámmal megszorozódva már komoly tényező az ökológiai válságban?

Igyekszünk kevés pénzből megélni, erre másokat is nevelni s a megtakarítással enyhíteni a nyomort. De a *pénzviszonyok nem mindig fejezik ki hűen az értékeket.* Ami itt olcsón megvehető, fogyasztható, s így magától értetődően belefér „keves pénzből megélésünkbe”, az talán máshol nagyon hiányzik, vagy költségeit az egész társadalom, vagy a szegények, vagy a jövő generációk viselik. Nem elég tehát kevés pénzből megélni: másoknak – leginkább a tiltakozni is gyengéknek – szolgálatára, ne terhére éljünk.

Mi az a *Fogyasztás*? Az anyagi javak túlzott mértékű használata, amely

– eltorzítja, elemberteleníti, Istentől eltávolítja a fogyasztó embert, és

– elhasználja és elpusztítja mások (a szegények és a jövő generációk) elől az élethez szükséges javakat.

Assisi Szt Ferenc lett a környezet védőszentje, mert többek közt az anyagi szegénységre, a természettel való testvériségre, a teremtményi alázatra, a gyönyörködésre és szemlélődésre adott példát.

7.2. Mi a dolgunk és mi nem

Nem vagyunk főállalkozású természetvédők. Hivatásunk: Istenben élni, erre nevelni, a társadalmat erre formálni. Ennek csak része – de igen fontos része – az ökológia. Jó lehetőség az ökumenikus és

és életmód

nemzetközi együttműködésre, a tudatosságra és emberségre ébresztésre, amely a megtérés felé vezet. Komoly pasztorális lehetőség nyílt előttünk a természetvédő csoportokban való részvétellel. De nekünk is tanulnunk kell tőlük, mert az ökológiának mindenképpen szerepelnie kell a megtértek helyes életre tanításában.

Mit tehet a Bokor? Minden tagja egy szem, amely jelzi a környezetében meglátott rombolást. Legyenek az ágaknak környezetvédő felelősei, akik összefogják ezeket az információkat és tudnak azon testvérekről is, akiknek beleszólási, publikálási lehetőségük ill. szakértelmük van. (Nagyon fontos a szakemberek

nevelése, támogatása, hogy megvesztegethetetlenül és megfélemlíthetetlenül dolgozzanak). A Bokor minden tagja a helyesebb életre tanítást fogadja szívesen és másoknak is adja tovább. Az ökológiai felismerések ezen az információnálcon *formálhatják a köztudatot és életformát*. S végül a súlyos, sürgős ügyekben a Bokor a széleskörű megvitatás helyévé lehet, megfontol, döntést segít, mintát nyújt a közös teherviselésre, mindenki fájdalma figyelembevételére, a sokoldalú látásmódokból közös bölcsesség kimunkálására; részt vehet (esetleg maga is szervezhet) aláírásgyűjtésben, együttes fellépésben, támogathat javaslatokat, tiltakozásokat.

Vannak az ökológiának *hamis* felfogási módjai:

- a gazdagok költséges és csak saját életterükre vonatkozó környezetvédelme,
- a technokrata környezetvédelem csak egy újabb környezetromboló iparág,
- a „környezetkímélő” címkét sokszor reklámfogásként használják, a termék lényegi változása nélkül.

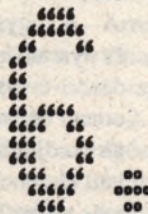
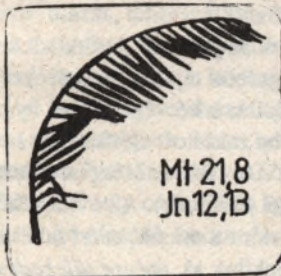
Nem válunk bios-központúakká attól, hogy az ökológiát komolyan vesszük, hiszen az egyszerű, szegény megélhetés feltételeit akarjuk csak biztosítani unokáinknak is. Az ökológia éppen hogy a fogyasztói, bios-központú élet elleni harmadik motiváció (az Irgalom és a Mammont-megvetés mellett).

8. TÁJÉKOZÓDÁS

Mindenkinek lelkiismeretbeli kötelessége tájékozódni, hogy saját életvitelével és tevékenységével okoz-e bajokat, mi az oka, s hogyan kell beleilleszkednünk a teremtés bonyolult és precíz, csodálatos harmóniájába.

Ajánlott irodalom:

- Frederic Vester: Az életben maradás programja (Gondolat 1982)
- Robert Allen: Hogyan menthetjük meg a Földet? (Mezőgazd. kk. 1984) (Az ENSZ környezetvédelmi programja)
- ELTE Természetvédelmi Klub (ETK) kiadványai: a kétheti Sajtószemle és a kéthavi Természetvédelem
- Balogh István: Egy korty halál (RTV-Minerva 1982) (Zöld telefon: 177-177)

Istennak Phoenixben sétorozó egyháztól
Isten házatokban összejövő egyháznak,
mindazoknak, akik nélatok vagy nálunk segítségül hívják
Jézus Krisztus nevét.
Isten megbocsátásában, kedvességében és békességében
bőven legyen részetek!

(6.) TARTALMA:

Ö K O L Ó G I A
Az 1986-os "Életér és életmód kérdések" c. 8-füzet 7-11. pontja
a reflexiókkal és kiegészítésekkel.

Az élet-övednek kibevetetlen része a létfeltételek övede
(Széles, minőség, ökológikus életmód)

7. Indítók, lelkiség
  - 7.1 Széleslétkör felelősség
  - 7.2 Mi a dolgunk és mi nem
8. Tájékozódás
9. Életmódunk, szokásaink
  - 9.1 Az anyagi szegénység az ökológikus életforma
  - 9.2 Boldogbódéseink, életterünk
    - 9.2.1. Ház, berendezés, nyaralás
    - 9.2.2. Takarékos, hulladékhasznosító
    - 9.2.3. Közlekedés
    - 9.2.4. Az urbanizáció helyesbítése
    - 9.2.5. Egészséges életmód
    - 9.2.6. Sok más terület
10. Hatni, alakítani
  - 10.1 Munkahelyünkön
  - 10.2 Szót emelni
    - 10.2.1. Egyéni lehetőségek
    - 10.2.2. Közös cselekvés (fellépés?)
  - 10.3 Nevelni
11. A zsidó-keresztény hagyomány

- Ökológiai kapcsolatok (fordítások) (Közművelődési Információs Intézet, 1984)
- B. Ward - R. Dubos: Csak egyetlen Föld van! (Közg. és Jogi kk. 1975)
- b./ Mit ajánlasz még?
- Aurelio Peccei: Kezünkben a jövő 40.
- Norman Meyers: A süllyedő bárka 40.

- Élelem hatmilliárd ember számára (A Római Klub budapesti konferenciája 1983. szept. 27. Mezőgazd.k. 1985) 46.
- Dr. Kós Károly: Mihez kezdünk a természetben? (Mezőgazd.k. 1985) 46.
- Tarján Gábor: Mindennapi hagyomány (Mezőgazd.k. 1984) 46.
- Környezetvédelmi ABC (Lapkiadó V. 1980) 46.
- Biofüzetek 46.

9. ÉLETMÓDUNK, SZOKÁSAINK

„Miután mindannyian ettek és jóllaktak, Jézus így szólt tanítványaihoz: - Szedjétek össze a maradékot, hogy semmi kárba ne vesszen! - Összeszedték tehát és tizenkét kosarat töltöttek meg az öt árpakenyérből maradt darabokkal.”

(J 6,12)

9.1 Az anyagi szegénység az ökológikus életforma

Az anyagiakban való szegénység (nem nyomor!) az embernek való, neki jó életforma, mert aki megveti a Mammont, az tudja szeretni Istent, így ez *lehetőség* a gazdagságra a lelkiekben, szellemiekben, személyességben, közösségben, kreativitásban.

Csak az anyagiakban való szegénység terheit bírja el a Földanya s nem a Fogyasztás terheit. Most, hogy az emberiség „betöltötte a földet”, csak így lehetséges az élet. A fejlődésnek meg kell találnia az előbb felsorolt új, nem-anyagi dimenziókat.

Az anyagiakban való szegénység *szabadítja fel anyagi erőnket* az embertestvériség megkívánta osztozásra. Enélkül a Földön tönkremennek az életfeltételek, mert ahol az éhhalál fenyeget, ott nem mérlegelik a környezetvédelem szempontjait, a létért való küzdelemben kipszúrtják az erdőket, az elsivatagosodásig kizsárolják a talajt stb.

A *torz világgazdaságot* is, amely kiszolgálja a gazdagok fogyasztói igényeit, de nem segít a szegények létszükségletein, *alakítjuk* - ha minimális mértékben is - a szegénységünk által a piaci viszonyokon keresztül: ugyanis ha nem vesszük itt meg a fogyasztói cikket, hanem pénzünket a valódi problémák megoldására küldjük, akkor ott teremtünk fizetőképes keresletet és a fogyasztói cikkek piaca szűkül.

9.2. Beidegződéseink, életterünk

Nem tud az ember százféle kis szabályra figyelni minden nap. Az öntudatlan *beidegződéseinket és életterünket*, ill. az emögött álló életcéljainkat, életrendünket kell a gyakorlatban átalakítanunk.

9.2.1. Ház, berendezés, nyaralás

Sok anyag, energia, természetalakítás, és egy család életmódját meghatározó életter: ökológiai szempontból is nagyjelentőségű a tervezés.

- Telekválasztás (tájolás a napenergia-felhasználáshoz; ott lakunk, ahol élni akarunk: minél kevesebb közlekedés; konyhakert; csend...)

- Építés anyaga, módja (pl. Xylamon mérgező

kipárolgású? Vízállóvá ill. nagyobb teherbírásúvá tett vályog - téglavagy kert fal? Meszelés. Sövénykerítés...)

- Mint életter, segíti-e az öko-életmódot? (Energia-takarékos, nem magas szobák, padlófűtés?, hőszigetelés, szolármegoldások, szelektált szemét...)

- A lakás létszükséglet, de a „modern” lakberendezés egyáltalán nem az! Sok tízezer forintot lehet megspórolni rajta. De kényes pont, mert a leginkább ez látszik az emberek előtt. Hogy ne függjünk annyira az emberek tekintetétől, elmélkedjünk Noéról. Őt bolondnak nézték, de nem azok voltak az esztelenek, akik gonoszságokat cselekedtek, mintha nem is volna Isten?! Hasonlóan, az emberek ma úgy élnek, mintha nem is lenne Éhezés! Az *otthonunk rádöbbeneti-e a hozzánk jövőt: „Fogyasztó ember, bűnösen és siváran élsz!”?*

- A fogyasztói nyaralás (s a vele járó közlekedés és nyaralóépítés) a legszebb tájakat teszi tönkre. Az ősszel-tavasszal kijárkálás a hétfégi házba, nyáron onnan bejámi munkába zaklatott életformája helyett törekedjünk *ott lakni, ahol élni is lehet* (ahonnan nem kell elmenekülni minél többször). Az evilág fiainak más az értékrendjük, mint a mienk, ezért találhatunk olyan helyeket, ami nekünk jó, *mégse túlekedési pont* (ahol csak nagy pénz stb. bevetéssel lehet helyet szerezni), mert az evilágiaknak nem jó. A nyáron is megfelelő lakhelyet jól kiegészítheti az üres plébániakon, elutazó testvér lakásában, falun, vagy barátok nyaralójában való nyaralás lehetősége, és a kóborlás.

9.2.2. Takarékos, hulladékhasznosító

Az „eldobó” társadalom kizsigereli és szemétté fullasztja a Földet. Hogyan fogyassunk kevesebbet és mit csináljunk a hulladékkal?

- Pazarlás a csomagolással (pl. konzervet csak többnapos útra ill. váratlan esetre használjunk, amikor kihasználjuk a hosszú tárolási képességét - májkrém vagy kenőmájás? Az árak vevőfogyó csomagolása érték a szemünkben?)

- Barkácsolás (egy kis tároló, szerszámok és ügyesség: amikor vásárolni kellene, talán kidobandó dologból is megcsinálható - kevesebb hulladék, kevesebb vásárlás.)

- A feleslegessé váló bútor, ruha, könyv, gépek, különösen gyerekholmi (kiságy, kocsi, ruha, cipő,

játék, kismamaruha) nagyon jól keringethető a közösségben használható karitászra ill. a „leülepedő” maradék értékesíthető az éhezőkassza javára (Báv, Méh, ócskás). Egy konkrét akcióként vagy állandó *raktárként* is megvalósítható. Ez utóbbi azonban csak akkor működik, ha a közösségben szokássá válik, hogy vásárlás előtt körülnézünk a raktárban, hátha ott találunk azt, ami kell. (A gyakorlat azt mutatja, hogy a felesleg beadása könnyebben szokássá válik. Raktárunk gondja az értékesítés.)

– Hulladék szelektált gyűjtése és értékesítése: papír (újrafelhasználás is: gyerekek rajzolnak, hajtogatunk), rongy, fém, műanyag, üveg (ezek a MÉH-be), tüzelő, moslék, komposzt (a közösség olyan tagjának, ahol még – vagy már – van kályha, állat, kert).

– Vásárlás: listával menni a boltba, nem az ottani révületben dönteni; nagyobb beruházások előtt gondosan tájékozódni, nem elsietni. *Amit ma megvennél, ne halaszd holnapra, hanem holnaputánra, talán akkor már meg se kell vened!*

9.2.3. Közlekedés

Akinek, amikor és ahol csak lehet: *kerékpár!*

Az autó nagyon hasznos lehet mint helyes munkában jól kihasznált munkaeszköz, fontos gyors segítség, tömegközlekedéssel nehezen elérhető helyekre ill. tele kocsival utazás, teherszállítás eszköze. Ugyanakkor a technika „vívmányai” közül az egyik legkárosabb eszköz: zaj, füst, a kőolajkincs elégetése, balesetek, óriási terület és beruházás igény, környezetszennyezés, zsúfoltság stb. Ezért bűn pl. a városi tömegközlekedés helyett használni. Törekedjünk olyan életformára, amely csak ritkán igényli az autóhasználatot. Az olcsóbb kocsik néha még károsabb

(pl. kétütemű). Ha valakinek van autója, akkor is csak indokolt esetben használja, egyébként pedig éljen úgy, mintha nem lenne. A „mindenünk közös volt” (Csel 4,32) lelkülete lehetővé teheti számunkra, hogy fontos esetekben rendelkezésünkre álljon egy autó, mégse kelljen az autó üzemeltetésének költségeit (beleértve az okozott kár enyhítésének költségeit is!) egyedül viselnünk. Több személy ill. család is képes megosztani egy kocsin, ha igényeiket a feltétlen szükségesre csökkentik. Természetesen ahhoz, hogy a *közös kocsik* közkinccs legyen és ne közpréda, okos megállapodások és fegyelmezetttség kell – mint a közösségi élet minden egyéb területéhez is. Pl. legyen „fő” gazdája, aki gondozza; a kilométerpénzben legyen benne az amortizáció, a szervíz, a gondozás, a garázs, a biztosítás, az adó, az enyhítés; közös naptárban jegyezzék az igényeket stb.

Mi ez a fentebbi *enyhítés*? Az ember, ha kárt okoz, igyekszik jóvátenni, vagy legalább enyhíteni. Az autózás károkat okoz, leegyszerűsítve kb. a következőket:

1. Elégeti a pótolhatatlan, újratermelhetetlen kőolajkincset, amely vegyipari alapanyag és olcsó energia. Évmilliók eredményét pazaroljuk el évtizedek alatt. A saját nem-életbevágó igényeink kedvéért a szegények létszükséglete elől vesszük el, mert mi jobban meg tudjuk fizetni, s az unokáink létszükséglete elől vesszük el, mert ők nem tudnak tiltakozni. Arra akarjuk kényszeríteni utódainkat, hogy egyre több atomerőművet építsenek az „olaj-utáni” korszakban?

2. Tönkreteszi az ember lakóhelyét. A legtöbb egészségkárosodást ma a zaj okozza, s a legfőbb zajforrás a közlekedés. A lakásból kilépve a gyerekekre nem élettér, hanem halálos veszély vár. A

légtüti megbetegedések népbetegséggé váltak. A közlekedés stresszé lett. Az utcákat eltorlaszolja a parkoló autók.

3. Nagyon sok acélt és más nyersanyagot, vizet, oxigént, energiát, termőföldet, tájat, munkaerőt „fogyaszt” az autóipar és az infrastruktúra, s nagyon sok szennyet, természetrombolást „termel”. Korunk emberisége mérhetetlen áldozatokat hoz, hogy autózhasson. Arra kell törekednünk „autózás-fogyasztásunk” radikális mérséklésével, hogy ez az iparág pangjon.

Ezeket a károkat jóvátenni nem lehet, csak enyhíteni. Pl. úgy, hogy az ember elhatározza, hogy minden kilométer után fizet X Ft-ot a szegényeknek. Vagy minden Y kilométer után ültet egy fát egy zajos út mellett. Vagy befizet egy összeget a kerékpárúthálózat fejlesztésébe. A sokféle enyhítés közös lényege, hogy

– nem számít adásnak, hanem az autózás egyik költségének;

– ténylegesen enyhít a terheken, amelyeket mások (az ez ellen védekezni gyengék) viselnek az autózás miatt;

– elég nagy összeg ahhoz, hogy az autózás valóságos költségeit megközelítse és így az autóhasználat radikális mérséklésére ösztönözzön. Reálisan a benzinköltség jónéhányszorosáról van szó. Ne gondoljuk, hogy a pénzviszonyok megfelelnek a teherviselés viszonyainak – azaz, hogy az autó, a benzin stb. árával megfizettük mi magunk az autózásunk költségeit. A pénzviszonyok az erőviszonyokat tükrözik, nem a teherviselést.

9.2.4. Az urbanizáció helyesbítése

Ma Magyarországon már 800 faluban ihatatlan nitrátos a víz. A mezőgazdaság kemizálása okozza. De az utóbbi évtizedekben annyira lecsökkent a mezőgazdaságban dolgozók és a magukat részben a kertből ellátók száma (urbanizáció, iparosítás) szerte a világon, hogy gépesítés és kemizálás nélkül nem menne. Hogyan lehetne nagy pénzek nélkül (nagyvárosi kert ára) helyreállítani azt a helyesebb életformát, hogy minden családnak legyen egy konyhakertje és néhány gyümölcsfája és azt természetvédőn gondolja?

Talán a *kisváros felélesztése* lenne a megoldás, amelynek magja (gondoljunk a középkori kis belvárosokra) igazi kultúra-centrum, amelyet gyalog (ma: kerékpáron) elérhető távolságban körülvesz a kertek övezete. A háznak nincs kertjük, csak zöldudvaruk, de az utcákon élni lehet (az autók kitiltása a belvárosból), és az egész város a természet ölében van. A vidék-misszió, a lakásmegoldás és a természetesebb, önellátóbb életforma igénye szerencsésen ötvöződhet a kisvárosba költözésben.

9.2.5. Egészséges életmód

„Aki meg akarja őrizni biológiai életét, az elveszíti a szeretet el nem múló életét!” *Nem az a dolgunk, hogy igyekezzünk magunkat kímélni és konzerválni, hanem hogy a szolgálataiban és kockázatvállalásban áldozattá váljunk.* Mindemellett ne a fegyelmetlen, nemtörődöm életmód áldozatai legyünk. Talán különösebb pénz- és időráfordítás nélkül, fegyelemmel és hozzáértéssel is megvalósítható egy olyan testi-lelki egészséges életmód, amely alkalmasabbá tesz a szolgálatra és amelyben másoknak jó példát mutatunk:

- természetgyógyászat
- táplálkozási szokásaink
- meditáció, jóga, relaxáció
- napirend, életrend, lakásrend, noteszrend (ld. Bokorlelkiség).

9.2.6. Sok más terület

Ezekhez csak néhány gondolatébresztő mondat, s javaslatok gyűjtése.

– Energia: Több száz rabszolgányi energia szolgál mindannyiunkat: feledékenységünk, nemtörődöm-ségünk vagy egyszerűen butaságunk, rossz szokásaink nagy veszteséget okoznak. Jó pl. a sávós ill. helyi világítás. Fedő nélkül melegíteni háromszoros energia. A lábas alól kilógó láng veszteség. Fűtési hőmérséklet. A megfelelő energiafajtát használjuk (pl. villanypárhuzamos hőtermelő többszörös energiaátalakítási veszteség).

– Zaj: pl. rádióink stb. áthallatszik-e másokhoz? Csendes tájon kiabálunk-e? A gyerekek csöndesen beszélnek, vagy hozzá vannak szokva, hogy kiabálniuk kell, különben nem figyelnek rájuk?

– Dezinformáció (főleg és káros információk özöne, amelyben az igazi információ is elveszik): pl. mennyi újságot járattunk? (Ráadásul papírpazarlás a tömegmanipuláció érdekében.)

– Víz: pl. mennyi használat után mosunk ki valamit? Mosószer túladagolás. Folyóvízben mosogatás. Egy pohár vizet iszunk: hány-szorosát folytatjuk el közben? Esővizet dézsában fölfogni.

– Levegő: pl. ne használjunk freon-os spray-eket. Az értékes avar elégetése.

– Talaj: pl. az emésztőgödröt ne szivárogtassuk el. Milyen vegyszereket használunk a kertben és mennyit?

– Élővilág: pl. növényzet védelme, fűkitaPOSás, virágszedés. Otthoni növények.

10. HATNI, ALAKÍTANI

10.1 Munkahelyünkön

Újítások, javaslatok az embernek való és természetbe illeszkedő technológiákra és termékekre, ill. lelkiismereti ellenvetés a romboló munkákkal szem-

ben. Néha egészen alapjaiban, céljaiban megkérdőjelezhető egy munka, akár egy egész cég. Nem mindig hasznos, amiért fizetést adnak! Sokszor éppen a nem csoportérdekeket szolgáló (az emberiségnek hasznos) munkát alig (vagy nem) fizetik.

Például ha valakinek elhasznált savat kell rendszeresen a csapba öntenie, járjon utána, ki tudná azt újra felhasználni. Ha van ilyen, oldják meg a gyűjtését és elszállítását. Ha nincs, hirdessenek, vagy írjanak vegyi üzemeknek, kisiparosoknak, vagy kérjenek föl egy vegyi kutatót az újrafeldolgozás kitalálására stb. Ha semmit nem sikerül elérni, akkor csak a lelkiismeretes megtagadás marad. Ez a fogalom nemcsak a megszokott egy területre alkalmazható. De még ha ez nem is lehetséges az illető számára, akkor is kovászósító hatása van a mozgolódásának.

Természetesen mindig mindenhol azt válaszolják, hogy nem gazdaságos. De ha a teremtéskor kapott tőkénket, a Föld kincseit tőkeként és nem bevételként vennénk számításba, mindjárt *megváltozna a gazdaságosság fogalma*. (A nem emberiségben, hanem csoportérdekben gondolkodók veszteségnek tekintik, ha a maguk vállára vesznek olyan költségeket (a környezet védelme, a hulladék visszaalakítása stb.), amelyeket át is háríthatnak a köz, a szegények és a jövő generációk vállára. Pedig ma sokkal kevesebbe kerülne a károk megakadályozása, mint később a károk helyrehozása – viszont azt mások fizetik. Leplezett önzésből követik el tehát a legnagyobb közgazdasági baklövést (Schumacher): a tőkét bevételként kezelik, ami egyenes út a csőd felé – de az emberiség csődje felé és hosszútávú csőd felé, ami korántsem izgatja úgy a csoportérdekűket, mint a saját csoportjuk rövidtávú haszna.

10.2. Szót emelni

10.2.1. Egyéni lehetőségek

Zöld telefon, helyi újság, tanács, városvédő egyesület, Népfront környezetvédelmi bizottság stb. Indítványokkal, levélben és személyesen, főleg helyi ügyekben (pl. autók kilitása, kerékpárok beengedése a belvárosba; kerékpárút-hálózat a városban; szemételep; MÁV gyerekzszakaszt védjék táblával stb.) Persze ne csak beszéljünk, legyünk aktív résztvevők a jóban!

Jobban kihasználni a nyilvánosság szolidabb csatornáit. Írni preevangelizációs tartalmú cikkeket, olvasói leveleket (ÉS, Élet és Tudomány, Nők Lapja, egyetemi lapok, egyesületi értesítők – valószínűleg sokkal nyitottabbak, bátrabbak, mint az egyházi lapok). Aktívan formálni klubok arculatát.

10.2.2 Közös cselekvés (fellépés?)

Az olyan nagy horderejű döntések, amelyek – talán igen súlyos – következményeit a következő generációk (is) viselik, feltétlenül megkívánják felelős

állampolgári hozzászólásunkat. A nagyközösség (gally, ág, Bokor) különleges lehetőség nehéz kérdések *megvitatására*, mert tagjai révén sok mindent megtud és mert nincs bizalmatlanság, félelem, cenzúra a közösségen belül. Ilyen kérdés ma ökológiai téren pl. a Duna vízierőmű, vagy ilyen lenne egy második atomerőmű kérdése.

Lehet, hogy a közös fellépés helyett eredményesebb a tömeges, de *egyéni* csatlakozás ahhoz a konkrét környezetvédő csoporthoz, amely az adott ügyet viszi. Ezek ugyanis – érthetően – óvakodnak attól, hogy a konkrét ügyüket megterheljék egy általánosabb – pl. a nagyobb demokráciáért való – küzdelemmel (annak ellenére, hogy a környezetvédelemnek sokkal jobb lehetőségeket nyitna a nagyobb demokrácia).

Még akkor is az egyéni, más keretekben való cselekvés látszik helyesnek, ha az ökológiát a Bokor Szeretet-programja szerves részének tekintjük. (Van más ilyen konkrét társadalmi részei is: pl: az Éhezők, a Béketeremtés, a Karitás és a Közösségtéremtés – amelyeket mind egyéni, különböző keretekben való cselekvéssel valósítunk. Természetesen az esetleges közös fellépést sem politikai pártként képzelem, mint a „Zöldek”, hanem társadalom-kovászósító baráti szövetségként, mint „Szelídek” – ez az ökológiában is kulcsszó).

Ez természetesen nem zár ki olyan közös akciókat, mint természetvédő tábor, faültetés...

11. A ZSIDÓ-KERESZTÉNY HAGYOMÁNY

Már a Római Klub első jelentése fölvetette a zsidó-keresztény hagyomány felelősségét az embernek a természet feletti brutális uralmáért, növekedés-mániájáért és a túlnépesedésért (ma évente 100 millióval nő az emberiség létszáma). Dr. Norbert Lohfink S.J. a következőképp válaszolt erre a vádra: A Gen 1,28 („Szaporodjatok és uraljátok a földet”) nem parancs, hanem áldás. Nem állandó növekedésről van szó, hanem egy kifejtett állapotban stabilitás a cél, az áldás beteljesülése. Minden nép töltsse be a maga teritóriumát és éljen ott egyensúlyban.

Az állatokat megszelídíteni, munkára fogni szabad. Az eredeti, paradicsomi állapotban az ember is, az állatok is csak a növényeket kapták eledelül. A Vízözön után Isten megengedi az állatok megevését. De nem szabad fajokat kiirtani, hanem csak létszükségletből szabad ölni.

A technikáról a Gen 1,28 nem szól, de a papi irat összvéleménye: a technika nem vezethet kizsákmányolásra, nem lehet eszköze a kényszermunka. Az embernek úgy kell alakítania a földet, hogy a mennyhez váljék hasonlónvá, hogy Isten az Ő népe közt lakjék.

HARMADIK
PART

POSTACÍMÜNK

H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.

MEGJELENIK: TAVASSZAL — NYÁRON — ŐSZEL — TÉLEN

Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek. – Hogyan érvényesül ez?

Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges:

– Publikálásra alkalmasnak tartjuk. Ekkor megjelentetés után honoráriumot fizetünk.

– Nem kívánjuk közzétenni. Ekkor írásod információs tárunkba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetőek. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzéteszük a Harmadik Partban.

ELŐFIZETÉS:

A szerkesztőség fenti címén a mellékelt megrendelőlappal, vagy hasonlóval.

Négy szám ára előfizetőknek 276 Ft, tehát minden negyedik szám ingyenes.

MEGVÁSÁROLHATÓ:

Nagyobb budapesti könyvesboltokban és még:

- Független Ökológiai Központ (III. Miklós tér 1.)
- Tölgyfa Galéria (Margit hídnál Budán)
- Múcsarnok (ahol épp van)
- Waldorf-pedagógiai Alapítvány (Bp.I.Mária tér 3.)
- Rádió-pagoda
- Klubok, anarchista Decentrum, egyéni-alkalmi terjesztők stb, de a terjesztés állandóan változik.

Régebbi számaink is kaphatók:

- Pont Könyvesbolt-Kávészó (Bp. V., Mérleg u.6.)
- Katalizátor Iroda (Bp. VIII., Mikszáth K. tér 2.)
- Írók Könyvesboltja (Bp.VI.Andrássy ut 45.)

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár

ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD

A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig.)

Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható.

Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:

Harmadik Part Alapítvány, MHB 323-10528

A Harmadik Partban olyan HIRDETÉSEKET KÖZLÜNK, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményes áron hirdetünk. Tájékoztató: Maurer György 155-7565

CONTENTS

- 1 BORS Mária
AN OPEN LETTER
"... what I am afraid of is that more and more people will wrap themselves into highfalutin' phrases and ideologies, even unfurl the colors of rescuing GAIA, without an inner ripening. I do not expect any good of those."
- 4 BARTOS Tibor
SHIBBOLETH
We did see it coming, we Hungarians - still, there is quite a lesson to eschew, both ethological and ethnological, in the wake of the South Slavic conflict.
- 14 SZEBENI Olivér
OF ANOTHER GREED
Recalling Hungarian church-history, the author directs attention to present-day discrimination against "lesser religions" by the state.
- 18 Fernando PESSOA
FAME AND GENIUS
This Portugese poet of the beginning of the century, who entered European literary stage in quite a few costumes, explains his artistic attitudes in this essay for generations yet to come.
- 25 Velimir HLEBNIKOV
THREE POEMS (1922)
Visions of this Russian avant-garde poet have been so exact, that their impacts never miss history by an inch even seventy years after.
- 28 REMÉNYI Imre
APHORISMS
The young author, barely twenty, making a living as a char, fathoms the depths of his existence.
- 30 KISZELY Károly
AN AVALANCHE OF TRANSIT
Our regular contributor, theologian and, being one of the first conscientious objectors of the discredited regime an Austrian non objects again: the Western Paradigm is not worth following. While Hungarian decision-makers are dreaming about the economic blessings of a growing transit trade, there is a transit-war raging on Austrian freeways.
- 33 KISS Károly
MASTER AND DISCIPLE
Representatives of "the West" are chiding their colleagues of the defunct Soviet Block, from the rostrums of international conferences on environment, for their low energy-intensity and high pollution rates. The Western Masters efficiency may be colossal in comparison;
- nonetheless, they squander two to three times as much energy per capita. This objection of the author had been struck out of the closing document of such a conference.*
- 36 MANGEL Gyöngyi
THE PRINCIPLE OF ENERGY NOT GETTING LOST BUT TRANSFORMED
With the highwater of Danube-damming gone, the hell of energy-thirst is still burning as helpful western firms keep pointing out to our gullible administration.
- 43 GYÖRGY Lajos
EVOLUTION RANDOM OR AIMED?
The grand old man of the Hungarian Greens, a research-physician, who for a decade has spoon-fed a wide circle of undernourished disciples with informations about their decaying environment, now ponders the future of GAIA, following the train of thought of Eugene Odum on the of evolutionary stages of young and ripe and their parallels to social structures.
- 46 Rudolf STEINER
ANTHROPOSOLOGY IV (1921)
Rigorous scientific methods must be enriched with artistic feeling, only then will the secrets of the world open up before us, complete with parallels of flora, fauna, painting and sculpturing as Goethe and Haeckel have seen them.
- 53 SZÉKELY György
READING THE BOOK OF NATURE
I know what to do when I read this: "It's two." Forget the words, and you still got the meaning. But frankly, I don't know what to do when I see ducks splashing in a pond.
- 56 HONTI László
THE CASE OF PERSONAL FREEDOM AND SELF-REALIZATION (First Part)
A life led practicing meditation is the truly free life.
- 66 BORSOS Béla
MEETING THE SOUTH WITCH
The author, establishing a Hungarian eco-village at present, recounts his meetings in Auroville, India. These are taking place on different levels of personalities, paths of lives world concepts.
- 74 **LIVING SPACE AND WAY OF LIFE**
Initial topic for discussion of the ecological conference of the Bokor Catholic Base Group.

BARTOS TIBOR • KISZELY KÁROLY • GYÖRGY LAJOS
MANGEL GYÖNGYI • SZÉKELY GYÖRGY • HONTI LÁSZLÓ
FERNANDO PESSOA • RUDOLF STEINER

- *Hírnév és lángelme*
- *Más vallásúak*
- *Tranzitlaviná*
- *Az energia nem vész el*
- *Találkozás a déli boszorkánnyal*
- *Élettér és életmód*
- *A személyes szabadság és önmegvalósítás*
- *Olvasás a természet könyvében*

